

מאזרזת הישבת

שע"י המכון התורני ירושלים

לרפואת
ראובן בן נזדרה יעקובי הי"ו

צו - תשפ"ד שבת פרה | גליון 107 | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

המדורים:

- שבת פרה
- ד' אמות של הלכה
- מן המדרש
- יישמוהו במלכותך שומרי שבת
- מאורות הפסח
- זכרון לצדיקים
- דברי יצחק אבולעפיה
- דברי צבי הירש קאיינבור
- דברי משה פיינשטיין
- ממאורות הפרשה

אין מזרזין אלא למזרזין

צמאון ורצון לשמוע דברי תוכחה וזירוז לעבודת ה' יש טעם להשמיעם, שאם לא כן הדברים ילכו לבטלה ולא יבדלו. לכן התלמידים היו צריכים לבטא את רצונם לשמוע דברי מוסר, על ידי בקשה מיוחדת שאכן המשגיח ישמיע אותם.

ובעצם, היסוד הנ"ל מבואר בדברי רבינו יונה (שע"ת סוף שיע"ב): "היה הלל ע"ה אומר: 'אם אין אני לי מי לי? וכו'". ביאור הדבר - אם האדם לא יעורר נפשו מה יועילוהו המוסרים, כי אף על פי שנכנסים בלבו ביום שמעו, ישכחם היצר ויעבירם מלבבו, כענין שנאמר: "וחסדכם כענן בקר", ונאמר: "כסף נבחר לשון צדיק לב רשעים כמעט". פירושו: מוסר הצדיק זך בלי סיג ולשונו נבחר, אבל לב הרשעים השומעים מוסרו רגע אחד הוא וכו'. אכן צריך האדם בשמעו המוסר, לעורר נפשו ולשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד, ועליהם יוסיף לקח, ומלבו יוציא מלין, ויתבודד בחדרי רוחו, וישוב יהפוך יד תוכחתו על נפשו, ולא יסמוך על תוכחת המוכיח לבדו. ותוכחתו לבקרים ולרגעים תהיה, עד אשר תקבל נפשו המוסר, ועד אשר תטהר". והרי דברים מפורשים יוצאים מפי רבינו יונה, שאף על פי שהמוסר שמשמיע הצדיק הוא "זך בלי סיג, ולשונו נבחר", עם כל זה הדברים לא ישפיעו על השומע, כל זמן שהוא לא יעורר נפשו לשום הדברים אל לבו, ולחשוב בהם תמיד".

רבים הם הדברים היכולים לעורר את האדם לשמוע אל קול הצו האלקי המעוררו ומחזקו תמיד ליתר דקדוק בשמירת המצוות, להקדשת עתים ללימוד התורה, ולזהירות בכבוד החברים וכדומה. אך האדם נוטה להתעלם - "בל יחת מהעתיד הודאי, עת יפקוד ה' על כל מפעליו, ובשפטים קשים יוסר" (לשון הגר"י סלנטר זצ"ל באגרת המוסר). אולם חובתנו היא: "לתת אוזן קשבת אל השכל, להשכיל על דבר אמת, לחשוב שכר עבירה בנגד הפסדה" (שם),

והנה כאשר ניתן "אוזן קשבת אל השכל להשכיל על דבר אמת, הרי נמצא על כל צעד ושעל מעוררים המסוגלים להקיץ את האדם מהתרדמה הרוחנית שהוא עלול להיות שרוי בה. מחובתנו להיות בבחינת "מזרזים" - נכונים לשמוע דברי זירוז לעבודת ה', כאשר אנחנו נוטה אוזן קשבת בבחינת "מזרזים" נמצא שכל הבריאה בכלל, והתורה הקדושה בפרט, הם כולם "מזרזים" בלי הפסק לעבודת ה'.

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה" וכו' (ויקרא ו, ב). "צו את אהרן". אין 'צו' אלא לשון זרוז מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כ"ס" (רש"י).

התורה משתמשת בלשון "צו", להורות על צורך מיוחד בזירוז. מכיון שבהקרבת קרבן עולה יש משום חסרון כ"ס, על כן נצרכו לצייווי מיוחד, כדי לזרוזם.

אולם כבר לימדנו חז"ל (ספרי במדבר א'): "אין מזרזין אלא למזרזין". אין הזירוז מועיל לכל אחד. רק מי שהוא בבחינת "מזרז", ניתן ומועיל לזרוז.

והדבר צריך ביאור, הרי אם האדם הוא כבר "מזרז" למה צריך לזרוז? על כרחנו - ביאר מרן המשגיח הגר"מ חדש זצ"ל - הכוונה היא, שראוי ונכון לזרוז רק למי שהוא עצמו מוכן, מסוגל, ורוצה לקבל את הזירוז. אבל מי שאינו רוצה שיזרוז אותו, כל הזירוזים שבעולם לא יועילו לו.

ומרן המשגיח זצ"ל היה מוסיף על זה משל. כאשר תרגולת מתפלשת בעפר, אם ינסה אדם לנקותה, בכל מיני תכסיסים, הדבר לא יצליח בידו. אך ברגע שהתרגולת עצמה תענעע בכנפיה - בניסיון להתרומם אל על, תיכף היא תתנקה מכל האבק שבנוצותיה (ועיין בר"ר ע"ה א). כך האדם, זר יוכל לזרוז, להוכיחו ולהטיף לו מוסר, אולם כל זה לא יועיל מאומה כל עוד האדם לא יתאמץ בעצמו להתנקות מחטאיו ועוונותיו ולרומם את עצמו בעבודה רוחנית. רק כאשר יעשה כן, יצליח להתנקות מכל חטאיו, כאבק פורח.

בהתאם להבנה זו, שעל האדם לזרוז את עצמו תחילה, היתה למרן המשגיח הגר"מ חדש זצ"ל הנהגה מיוחדת. כל שיחותיו המוסריות נאמרו רק לכאלו שרצו שיזרוז אותם בעבודה המוסרית. לכן הוא היה מדבר בקול נמוך, כמעט בלחישתו, באופן שהספסלים האחוריים לא היו מצליחים לקלוט את דבריו. אולם הוא סבר שבלאו הכי הדברים לא ישפיעו על היושבים בספסלים האחוריים, שכן אין הם מעוניינים שיזרוז אותם. אלו המעוניינים שיזרוזו אותם בעבודה המוסרית, הרי היו תופסים מקום בספסלים הקדמיים.

והיתה לו למשגיח זצ"ל עוד הנהגה מיוחדת. כל אימת שהתלמידים רצו לשמוע דברי מוסר מפיו, הם היו צריכים לבקש זאת. אפילו ביום הקבוע לשיחה מוסרית, הוא לא היה נעמד בכדי להתחיל ולמסור את שיחתו, עד שאחד מהנוכחים היה ניגש לבקש זאת ממנו. וטעמו ונימוקו עימו - רק אם יש

חציו כלים וישראל אינן כלים

שבעל מדרש זה סמך על יתור "עד הבקר" הנאמר כאן, ודרש שמשה השיב להקב"ה דווקא כל הלילה בעולם הזה הנמשל ללילה תקבל זה, ועד הבקר לזמן הגאולה כשיעלה בוקרן של ישראל דהיינו כשתטיב ברצונך את ציון ולא עד בכלל, כי "אז תחפוץ זבחי צדק", ונקט אגב שטפיה לשון הפסוק שבתהלים, אבל כל תשובה זו הוציא מן יתור "עד הבקר", וכוונת המאמר הוא שהעולה של העולם הזה באה על חטא ההרהור, וכי זה כיבוד ודורון? כי אין כבוד לה' שיחטא ויביא קרבן? כי יותר היה טוב שלא יחטא ולא יביא קרבן, כי קרבן זה אינו דורון כלל אלא תשלום החטא, וכי מכבדים את המלך בתשלום חובו? ועל כן הביא משל מן התאנים ויין, לפי שנאמר (הושע ט, י) "כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה", כי במדבר היו ישראל חוטאים ורעים מתוכם ומברם כמו שיתבאר בע"ה בפסוק (במדבר יא, ד) "והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה" ע"ש, ובזה המשילם לענבים שנראין יפים מבחוץ ובתוכם פסולת וגרעינין, והתאנים יש להם עוקץ מבחוץ כדמסיק בילקוט פר' לך לך (טו, פ) בענין המילה מה התאנה אין בה פסולת כי אם עוקצה כו', והיין הוא אחר הסרת הפסולת שמתוכו, וכלכלה של תאנים הוא אחר שחתכו העוקצין, והמשיל אליהם הקרבנות המכפרים בעד חטא המעשה וההרהור שמבית ומחוץ. ובאה התשובה על זה "כל הלילה" בעולם הזה בעוד היות האדם מסובך בחשכת חומרו אז "אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", דוקא כל זמן היותו בארץ מחובר בחלק הארצי והחומרי שבו, אמנם כשיעלה בקר הגאולה אז יוסר לב האבן מקרב ישראל "אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל", לא עולה על חטאת, אלא שלמים ועולת נדבה הבאים דרך צדקה ודורון, אז יעלו לרצון פרים הבאים דרך צדקה ודורון. וזה פירוש יקר.

(כלי יקר)

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו, ב).

על צד הרמז יש לומר שהזכיר חשכת הגלות שנמשל ללילה, ובעצם הזמן ההוא ממרום שלח ה' אש ביעקב ויש לחוש פן ח"ו מנפש ועד בשר יכלה ואיה הבקר אשר אמר, על כן אמר שאש של מעלה שורף ואינו מכלה, כי "אש המזבח תוקד בו" בישראל, כי כל אש שלמעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה, ואש המזבח יוכיח וכאמרם רבותינו ז"ל (חגיגה כז, א) פושעי ישראל אין אש של גיהנם שולט בהם, ק"ו ממזבח הזהב שלא היה עליו כי אם כעובי דינר זהב ולא נשרף ק"ו אלו שמלאים מצות כרימון. ומסיק בתנחומא (שמות טו, א) שאש של מעלה כך טבעו ששורף ואינו מכלה, וראיה מן אש דסנה "כי הסנה איננו אכל" (שמות ג, ב). וזה לימוד נפלא על מה שכתוב "ממרום שלח ה' אש", לומר לך אשיו משום חציו (בבא קמא ס, ב), כי חציו כלים וישראל אינן כלים, כך אשיו אשר שלח ה' ממרום הוא, ולא יבער במ כלותם, אלא אש הדומה ל"אש המזבח תוקד בו עד הבקר" - עד שיעלה בוקרן של ישראל.

ומה שאמרנו "כל הלילה עד הבקר" רמז לזמן הגלות, פירוש זה מוכרח מן המדרש שמסיק בילקוט, "זאת תורת העולה" אמר רבי אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים, אמר לו המלך זו היא דורון, אמר ליה אדוני המלך לפי שעה כבדתיך אבל כשתכנס לפלטיך אתה יודע במה אני מכבדך, כך אמר הקב"ה למשה "זאת תורת העולה הוא העולה", בתמיה, אמר לפניו רבש"ע לפי שעה הקרבתי אותה אבל כש"תטיב ברצונך את ציון ותבנה חומות ירושלים אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל".

וקשה על מדרש זה, היכן רמזו בפסוק תשובה זו, כי הקושיא כאן והתשובה בספר תהלים (נא, כ-כא)? אלא ודאי

פרשת פרה

יש מן האחרונים שביארו, דענין מצוה זו הוא מהנאמר בתורה "זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלקיך במדבר למן היום אשר יצאת מארץ מצרים עד בואכם עד המקום הזה ממרים הייתם עם ה' ובחורב הקצפתם את ה'" וגו' (דברים ט, ז) ומפני כבודן של ישראל תיקנו להזכירו ברמז בקריאת פרשת פרה שהוא כפרה על מעשה העגל. ("אור ההלכה" מהרב בן ציון אבא שאול שליט"א, וראה עוד להלן בהמשך)

בקריאת פרשת פרה מקיימין מצות זכירת מעשה העגל

בשו"ת "ערוגת הבושם" (אור"ח סי' ר"ה) הביא תמיהת ה"מגן אברהם" (ריש סי' תרפ"ה), שלדעת האומרים שקריאת פרשה פרה מן התורה, היכן מפורש בתורה שצריך לקרותה.

וכתב בזה"ל: "שמעתי טעם הגון בשם הגאון "ישמח משה", דבמעשה העגל כתיב "זכור אל תשכח", ולא רצו חכמים לתקן קריאתה בציבור [משום גנותן של ישראל], משום הכי תיקנו פרשת פרה שבאה לקנח צואת העגל, ובזה מקיים מצות עשה דאורייתא, ושפתיים ישק", עכ"ל. וכן כתב המלבי"ם ב"ארצות החיים" (סי' א ארץ יהודה סק"ד), ובשו"ת "דובב מישרים" (ח"ב סי' מג). ולדבריהם יוצא חידוש גדול, שבשעה שקוראים פרשת פרה צריך לכונן לקיים מצות זכירת מעשה העגל, שהרי אז מקיימים מצוה זו. ("אוצר מחמדים" מהרב נתן גוטליב שליט"א)

פרשת פרה אדומה קורין בשבת קודם פרשת החודש, ובדרך כלל הוא שבת שאחרי פורים, לבד מאם חל שבת להיות ביום ט"ז אדר, שאז אותה שבת של ט"ז אדר היא שבת הפסקה, ואת פרשת פרה קורין בשבת שאחריה.

יש אומרים דקריאת פרשת פרה דאורייתא. ואין אנו יודעים להסביר את שיטתם, היכא רמיזא באורייתא קריאה זו, והיכן לימדנו חז"ל במשנה או בתלמוד, או באחד משאר מכילתות, ענין מצות דאורייתא זו [עיי' היטיב ב"משך חכמה" סוף פרשת צו שמביא מקור מהפסוק שם שקריאת פרה היא מהתורה]. אך מכל מקום הובאה שיטתם בשו"ע.

כן כתב השולחן ערוך בפשיטות בהלכות קריאת התורה (סי' קמ"ו סעיף ב'), לענין לימוד תורה בשעת קריאת התורה, אחר שהביא חילוקי השיטות והאופנים: "כל זה אינו ענין לפרשת זכור ופרשת פרה שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוון ולשומעם מפני הקורא".

ועוד הביא כן השולחן ערוך בהלכות ארבע פרשיות (סי' תרפ"ה סעיף ד): "יש אומרים שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרותם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין, צריכים לבוא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם דאורייתא".

ד' אמות של הלכה

מדיני פסח - מתוך ספר "הליכות שלמה" למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל

שינוי, זה אינו, דהיינו דוקא בדאית ליה מקודם קנין גזילה ובוזה הוא דמהני שינוי מעשה, משא"כ בבן האוכל משל אביו אם אינו מתכוין לקנות איך יוכל לקנות, נהי דלא עשה שום עבירה אבל הרי אין לו קניני גזילה ושפיר יתכן דחשיב כל הזמן כאוכל מצה של האב. וליישב מנהג העולם יש לומר דסומכין על דעת מהר"י קורקוס והכסף משנה בדעת הרמב"ם (פ"ו מביכורים ה"ד) דלענין "לכס" דמצה סגי בהיתר אכילה ולא בעינן שיהא ממש שלו. גם אולי יש לסמוך על זה דכשנטלה הריהו קונה המצה כדין חצרו של אדם שקונה לו אף שלא מדעתו. ומ"מ הנכון הוא שיכוון בעה"ב לזכות להם המצה, והם יכוונו לזכות].

מותר למדוד או לשקול בליל יום טוב את כמות המצה, וכן את כמות היין שמכיל הגביע, לצורך קיום מצוות הלילה כדינין [וכמש"כ ב"כף החיים" סי' ש"ו (סקס"ג) בשם "פתח הדביר" דמעיקר הדין שרי (ורק כתב שם דמהיות טוב ישקול רק כנגד כלי עיי"ש). ואף שה"כף החיים" עצמו חולק עליו, דבריו צריכים עיון, דלמה תגרע שקילה הניכרת שהיא למצוה, כמו גביע או מצה, ממדידה לשם מצוה. ונהי דשקילה חמורה ממדידה, והיינו משום דאית בה מעשה טפי, מ"מ בנידון דידן של מדידת מצה או גביע דניכר שהוא למצוה, מסתבר דלא חמור יותר ממדידה של תחום שבת, אשר נראה כאילו מודד שטח למכירה וכדומה ואפילו הכי שרי, והכי נמי בנידון דידן].

מותר להביא מצות מהודרות דרך רשות הרבים ביום טוב, אף על פי שיש לו בביתו מצות אחרות [ואע"ג דקיי"ל דלא הותרה מלאכה ביום טוב אלא לצורך דבר השוה לכל נפש (עיי' סי' תקי"א סי' ובנו"כ שם, ובמ"ב סק"א) והידור זה שהוא רוצה בו הרי אינו שוה לכל נפש, אפילו הכי נראה דשרי להוציא דרך רה"ר לצורך כך, והוא הדין ללוש ולאפות וכו', דסוף סוף אכילת המצה הריהי צורך השוה לכל נפש ככל צרכי אוכל נפש, ואף שהצורך בסוג מסוים זה אינו שוה לכל נפש מ"מ כיון דעיקר הצורך שוה לכל נפש שרי].

המסובים על שלחן בעל הבית, מנהג העולם שאין זוכין במצה שאוכלים למצוה כדי שתהא המצה שלהם, אך ראוי למדקדקים להדר בכך [וכמו שכתבו כמה אחרונים (עיי' "שפת אמת" בסוכה ל"ה ע"א ד"ה אתיא, ועוד) דכיון דבעינן "לכס" במצה כמבואר בשו"ע סי' תנ"ד (ס"ד) ע"פ הרא"ש בפסחים (פ"ב סי' י"ח) צריכים גם האורחים הסועדים על שלחן בעה"ב לכוין לזכות במצה כדי לחוש להשיטות (עיי' נדרים לד, ב) שאין האורח קונה ממילא ע"י האכילה ברשות בעה"ב (ועיי"ש בשפ"א שכתב שהעולם אין נוהרים בזה), והוא הדין בניו הסמוכים על שלחנו. ואין לומר דזכה בהמצה ע"י הלעיסה, וכמו שהקשה ה"מקור חיים" סי' תנ"ד סק"א (והגרעק"א בשו"ע שם) אהא דמבואר בשו"ע שם (ס"א) דאין יוצאין במצה גזולה משום דבעינן "לכס" הרי ע"י הלעיסה קנאה בקנין גמור מטעם

מן המדרש

ויקרא רבה פרשת צו פרשה ח סימן א

"זֶה קָרְבַּן אֱהָרֹן וּבָנָיו" (ויקרא ו, יג). רַבִּי לְוִי פָתַח "כִּי אֱלֹהִים שִׁפְטוּ" (תהלים עה, נח), מִטְרוֹנִיתָא שְׁאַלָה אֶת רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא, אָמְרָה לוֹ, בְּכַמָּה יָמִים בְּרָא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ. אָמַר לָהּ, לְשֵׁשֶׁת יָמִים, דְּכָתִיב "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם" וגו' (שמות לא, יז). אָמְרָה לוֹ, וּמֵאֲוֹתָהּ שָׁעָה עַד עַכְשָׁי מֵהוּ יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה. אָמַר לָהּ, מְזוּג זְווגִים, אֲשֶׁתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, בְּתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי, מְמוֹנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִי. אָמְרָה לוֹ, הֲדָא הוּא אֶף אֲנִי יוֹכֵלָה לַעֲשׂוֹת כֵּן, כְּמָה עֲבָדִים יֵשׁ לִי וְכְמָה שְׁפָחוֹת יֵשׁ לִי, וְאֲנִי יוֹכֵלָה לְזוּגָם בְּשָׁעָה אַחַת. אָמַר לָהּ, אִם קָלָה הִיא בְּעֵינֶיךָ קֶשֶׁה הִיא לְפָנַי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא פְּקָרִיעַת יָם סוּף. הַנִּיחָה וְהִלֵּךְ לוֹ. מָה עָשִׂתָּה, שְׁלַחָה וְהִבִּיאָה אֵלַי עֲבָדִים וְאֵלַי שְׁפָחוֹת, וְהַעֲמִידָה אוֹתָן שוֹרוֹת שוֹרוֹת, אָמְרָה לָהּ, פְּלוֹנִי יֵשׂא לְפְלוֹנִית, פְּלוֹנִי לְפְלוֹנִית, זְוָגָן בְּלִילָה אַחַת. לְצַפְרָא אֲתִיךְ לְגַבְהָ, דִּין מַחוּ פְּצִיעָה, וְדִין עֵינוּ שְׁמוּטָה, וְדִין אֲצִילִיָּה פְרִיךָ, וְדִין אֲרִכּוּבָה תְּבִירָה, דִּין אָמַר לִינָא בְּעִינָא

"זֶה קָרְבַּן אֱהָרֹן וּבָנָיו" [אשר יקריבו לה' ביום המשח אתו עשירית האפה סלת מנחה" וגו'] (ויקרא ו, יג). המדרש מדייק, מדוע פתח כאן הכתוב בתיבת "זה", ולא אמר 'דבר אל אהרן ובניו' כמו שנאמר בשאר מקומות. ומיישב שבא לרמז כי בלשון 'זה' שבו הושפל, באותו לשון הורם, כנרמז בפסוק המובא להלן. וכפי שרבי לוי פתח לבאר תחילה מה שנאמר (תהלים עה, ח) "כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים", על פי מעשה שהיה מטרוניתא [אשה חשובה מנשי המלך] אחת שאלה את רבי יוסי בר חלפתא, אמרה לו, בכמה ימים ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו. אמר לה, לששת ימים [כששה ימים ברא], דכתיב (שמות לא, יז) "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ" וגו'. אמרה לו, ומאותה שעה ומאותו זמן שסיים לברוא את העולם ועד עכשיו מהו יושב ועושה. אמר לה, הוא מזוג זווגים [משוך איש ואשה זה לזו], כגון אשתו של פלוני תינשא לפלוני - אחרי שימות בעלה הראשון, וכן בתו של פלוני תינשא לפלוני, וכן ממנו של פלוני יהיה לפלוני - ממון שאדם פוסק נדוניה לבתו כאשר נשאת יקבלנו פלוני שישאנה. אמרה לו המטרוניתא, הדא הוא - וכי זו מלאכתו, הרי אף אני יכולה לעשות כן, שהרי כמה עבדים יש לי, וכמה שפחות יש לי ואני יכולה לזווגם אלו לאלו בשעה אחת. אמר לה, אם מלאכה זו קלה היא בעיניך - נראה לך שזהו דבר קל ופחות, דעי שקשה היא לפני הקדוש ברוך הוא כקריעת ים סוף - לפני ה' קשה לזווג זיווגים כמו קריעת ים סוף כדלהלן. הניחה רבי יוסי בן חלפתא שתעשה כדבריה והלך לו. מה עשתה המטרוניתא, שלחה והביאה אלף עבדים ואלף שפחות משלה, והעמידה אותן שורות שורות - אחד כנגד אחד, ואמרה להם, פלוני ישא לפלונית נגדו ופלוני לפלונית, וכך זווגן לכולם בלילה אחת. לצפרא [למחרת בבוקר], אתיך לגבה [באו אליה העבדים והשפחות], כאשר דין מחו פציעה [-זה מוחו פצוע], ודין עינו שמוטה [וזה זרועו מפורקת ושבורה], ודין ארכובה תבירה [וזה רגלו שבורה]. שאלה אותם המטרוניתא מה ארע לכם. וענו לה, דין אמר לינא בעיא לדין [עבד זה אמר לה איני חפץ בזו], ודין אמר לינא בעיא לדין [וזה

לְדִין, וְדִין אָמַר לִינָא בְּעֵינֵי לְדִין. מִיַּד שְׁלַחַה וְהִבִּיאַה אֶת רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא, אָמַרְהָ לּוֹ, רַבִּי אָמַת הִיא תּוֹרַתְכֶם, נָאָה מְשַׁבַּחַת הִיא, יָפָה אָמַרְתָּ כָּל מָה שְׂאָמַרְתָּ. אָמַר לָהּ, לֹא כִּן אָמַרְתִּי לָךְ, אִם קָלָה הִיא בְּעֵינֶיךָ קֶשֶׁה הִיא לְפָנֵי הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּקָרִיעַת יָם סוּף, שְׂנֵאמַר "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת" (תהלים סח, ז), מֵהוּ 'בְּכוֹשְׁרוֹת', בְּכִי וְשִׁירוֹת, דְּבַעַא אָמַר שִׁירָה דְּלֹא בְּעַא בְּכָה, וּמָה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה מְזוּגָן עַל כְּרַחֵן שְׁלֹא בְּטוֹבָתָן. אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה, בְּלִשׁוֹן זֶה הִשְׁיִבָה רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא, הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סוּלְמוֹת, מְגַבִּיָּה לְזָה וּמְשַׁפִּיל לְזָה, שְׂנֵאמַר "כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרִים" (תהלים עה, ח).

רַבִּי יוֹנָה בּוֹצְרֵי פֶתֶר קָרִיא בִּישְׂרָאֵל, בְּלִשׁוֹן זֶה הִשְׁפִּילוּ בְּלִשׁוֹן זֶה הִגְבְּהוּ, בְּלִשׁוֹן זֶה הִשְׁפִּילוּ - "כִּי זֶה מֹשֶׁה" (שמות לב, א), וּבְלִשׁוֹן זֶה הִגְבְּהוּ - "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר" (שמות ל, יג). וְרַבְּנָן פְּתָרִין קָרִיא בְּאַהֲרֹן, בְּלִשׁוֹן זֶה הִשְׁפִּיל "וְאֶשְׁלַכְהוּ בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֹּאת" (שמות לב, כד), וּבְלִשׁוֹן זֶה הִגְבְּהוּ "זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבְנָיו" וּגו' (* (ויקרא ו, יג).

כְּקָרִיעַת יָם סוּף. וְרֵאִיָּה שְׁנִמְשַׁל זִיווּגוֹ שֶׁל אָדָם לְקָרִיעַת יָם סוּף, שְׂנֵאמַר (תהלים סח, ז) "אֱלֹהִים מוֹשִׁיב יְחִידִים בֵּיתָה" [ה' מְזוּוּג אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהֵם יְחִידִים וּמוֹשִׁיבִים בְּבֵית אַחַד], וְזֶה גְבוּרָה מִיּוֹחַדַת כְּמוֹ מָה שֶׁהִיא 'מוֹצִיא אֲסִירִים בְּכוֹשְׁרוֹת' - שְׁהוֹצִיא אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְקָרַע לָהֶם אֶת הַיָּם. וּמִבְּאֵר הַמְּדַרְשׁ מֵהוּ בִּיאוֹר תִּיבַת 'בְּכוֹשְׁרוֹת', וּמִיִּשְׁבֵּשׁ שֶׁהִיא מִלָּה מוֹרַכְבַת מְשֻׁנֵי מִילִים, בְּכִי וְשִׁירוֹת שֶׁאֵת שְׁנֵיהֶם יֵשׁ בְּזִיוּוּגוֹ שֶׁל אָדָם, דְּבַעַא אָמַר שִׁירָה [הַרוּצָה וְנִהְנָה בְּזִיוּוּגוֹ אֹמַר עַל זֶה שִׁירָה], וְדִלָּא בְּעַא בְּכָה [מִי שְׁאִינוֹ רוּצָה בְּזִיוּוּגוֹ בּוֹכָה עַלִּיוֹן]. וּמֵאַחַר שֶׁהוּא בּוֹכָה הָרִי זֶה מוֹכַח כִּי אִינוֹ חֲפִץ בְּזִיוּוּג זֶה, וּמָה טַעַם לְקַחַה לּוֹ לְאִשָּׁה מִתְּחִלָּה וְאִינוֹ מְשַׁלַּחַה עֵתָה, שֶׁכֵּן מֵהַ קְדוֹשׁ בְּרוּךְ עוֹשֶׂה, הוּא מְזוּוּגָן עַל כְּרַחֵן וְאֵף שֶׁנִּרְאָה לָהֶם שֶׁהוּא שְׁלֹא בְּטוֹבָתָן. הַמְּדַרְשׁ מְבִיא אֶת הַמַּעֲשֶׂה שֶׁל רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא בְּנוֹסַח אַחֵר: אָמַר רַבִּי בְּרַכְיָה כֹּאשֶׁר שְׂאֵלָה הַמְּטְרוֹנִיתָא אֶת רַבִּי יוֹסִי מָה עוֹשֶׂה ה' מִשְׁעָה שְׁבֵא אֶת הָעוֹלָם וְעַד עַכְשָׁיו, בְּלִשׁוֹן זֶה הִשְׁיִבָה [כִּן עוֹנָה לָהּ] רַבִּי יוֹסִי בַר חֲלַפְתָּא: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא כְּבִיכּוֹל יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה סוּלְמוֹת, וְבֵהֶם הוּא מְגַבִּיָּה לְזָה - מְגַבִּיָּה בְּכּוֹד וּבְעוֹשֶׁר אֶת הָעֵנִי וְהַשְׁפִּיל, וּמְשַׁפִּיל לְזָה - מְשַׁפִּיל אֶת הַמְּרוֹמִם. וְלִמְדִים כִּן מִמָּה שְׂנֵאמַר בְּפִסְקוֹ הַמּוֹבָא בְּתַחֲלִיל הָעֵנִין "כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרִים". וּמִמְשִׁיךְ הַמְּדַרְשׁ לְבֹאֵר אֶת הַפְּסוּק "כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרִים" בְּדַרְכִים נּוֹסְפוֹת: רַבִּי יוֹנָה בּוֹצְרֵי דִיִּיק בְּלִשׁוֹן הַפְּסוּק שְׁאִינוֹ כְּפִשׁוּטוֹ, שְׁתִּיבַת זֶה מִשְׁמַעוֹתָה עַל דְּבַר הָעוֹמֵד לְגַד עֵינָיו, וְהִיא צְרִיךְ לֹאמַר 'לֹא אֶחָד יִשְׁפִּיל וְלֹא אֶחָד יִרִים'. וְעוֹד, מָה טַעַם הַקְּדִים אֶת הַפּוֹרְעָנוֹת לְהַזְכִּיר תְּחִלָּה 'יִשְׁפִּיל' וְרַק אַחֵר כִּן 'יִרִים'. וְעַל כֵּן פֶּתֶר קָרִיא [פִּירֵשׁ פְּסוּק זֶה] בִּישְׂרָאֵל, וּמָה שְׂאמַר זֶה 'יִשְׁפִּיל' רּוֹמַז שֶׁבְּלִשׁוֹן זֶה הוֹשְׁפִילוּ - כֹּאשֶׁר סִיפֵר בְּתוֹרָה הַשְּׁפִלְתָם נֹאמַר לִשׁוֹן זֶה וּמָה שְׂאמַר 'זֶה יִרִים' מְלַמֵּד שֶׁבְּלִשׁוֹן זֶה הוֹגְבְּהוּ - כֹּאשֶׁר נִזְכַּר בְּתוֹרָה מְרוֹמְמוֹתָם נֹאמַר גַּם לִשׁוֹן זֶה. וּמִפְּרֵשׁ הַמְּדַרְשׁ הֵיכֵן הוֹשְׁפִילוּ וְהִתְרוֹמְמוּ בְּמִלָּה זֶה, בְּלִשׁוֹן זֶה הוֹשְׁפִילוּ שְׂנֵאמַר בְּחֻטָּא הָעֶגְלָה (שמות לב, א) "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יִדְעֵנוּ מָה הִיא לּוֹ". וְכֵן גַּם כְּשִׁצִּיּוּהָ ה' עַל מִצְוֹת מַחְצִית הַשְּׁקָל לְכַפֵּר עַל הָעֶגְלָה בְּלִשׁוֹן זֶה הוֹגְבְּהוּ שְׂנֵאמַר (שם ל, יג) "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר עַל הַפְּקָדִים מַחְצִית הַשְּׁקָל בְּשִׁקְל הַקְּדִישִׁי". וּבִיאַר בְּ"אֲשֶׁר הַנְּחָלִים", כִּי בְּאוֹמְרָם "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ לֹא יִדְעֵנוּ מָה הִיא לּוֹ", דְּבָרוֹ בְּגִנּוּתוֹ וּסְבָרוֹ כִּי כָּל מָה שְׂאמַר לָהֶם עַד עֵתָה הִיא דְּבַר שֶׁקֶר חָ"ו, וְלִכֵּן כְּדִי לְהַגְבִּיָּה אוֹתָם וּלְכַפֵּר לָהֶם צִיּוּהָ בְּאוֹתוֹ הַלִּשׁוֹן "זֶה יִתְּנוּ". וְכִּי תִפְאַרְתָּ צִיּוֹן בִּיאַר עוֹד, שֶׁעִיקַר חֻטָּאָם הִיא בְּלִשׁוֹן זֶה, מִשּׁוֹם שֶׁכֵּן הִיא בְּרוּר לָהֶם הַדְּבַר שֶׁמִּשְׁעָה מֵת עַד שְׂאמְרוּ עֲלֵיו "זֶה". וְעַל כֵּן גַּם הִתִּיקוֹן הִיא בְּלִשׁוֹן "זֶה יִתְּנוּ", כִּי כֹּאשֶׁר הַחֹלָה מִחֻלְתוֹ קֶשֶׁה מִזְהִירוֹ הַרּוּפָא הַרְבֵּה עַל הַתְּרוּפָה שִׁיקַח אוֹתָהּ בְּדִיקוֹ בְּמִידָה הַרְּאוּיָה וְלֹא יִפְחַת וְלֹא יוֹסִיף, וְכֵן בְּמַחְצִית הַשְּׁקָל נִצְטוּר "זֶה יִתְּנוּ וְגו' הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט".

(עפ"י פי' המדרש המשולב עוז והדר)

כִּי אֵף אוֹתוֹ שֶׁהִיא עֲלִיוֹן בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה שְׁאִין עֲלֵיו עוֹד הוּא מְשַׁפִּיל אוֹתוֹ עַד שֶׁנִּרְאָה הַשְּׁפִלוֹת, וְכֵן לְהַפֵּךְ ג"כ, וּמִפְּנֵי כֵּן חֻטָּא אַהֲרֹן וְחֻטָּא יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיוּ עֲלִיוֹן וְהִיוּ בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה כֹּאשֶׁר חֻטָּאוּ הוֹשְׁפִילוּ עַד שֶׁהִיא נִיכָר וּמְבוֹרֵר, וְעַל דְּבַר שְׁנִיכָר יֹאמַר לִשׁוֹן זֶה, וְכֵן כֹּאשֶׁר חֲזָרוּ בְּתִשׁוּבָה הִיא מְרוֹמֵם אוֹתָם לְגַמְרֵי עַד שֶׁהִיא נִיכָר רּוֹמְמוֹת שְׁלֵהֶם עַל כָּל, וְזֶה רּוֹמְמוֹת מִיּוֹחַד, וּלְפִיכֵךְ כְּתִיב בְּרוֹמְמוֹת שְׁלֵהֶם לִשׁוֹן זֶה, כִּי שְׂאֵר רּוֹמְמוֹת שְׁמֵרוֹמֵם אוֹתוֹ יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהִיא אֵין זֶה נִיכָר וּמְבוֹרֵר, אֲבָל רּוֹמְמוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל הַכֵּל שְׂאֵי אֲפֻשֶׁר שִׁיחִיהָ זֶה יוֹתֵר, וְכֵן אֲצַל אַהֲרֹן, וּלְפִיכֵךְ כְּתַב אֲצַל אֱלוֹ לִשׁוֹן זֶה. (דרושים נאים - מהר"ל מפראג)

(*) וּבְמְדַרְשׁ (ויקרא פ"ח) כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרִים, רַבִּי יוֹנָה פֶּתֶר קָרִיא בִּישְׂרָאֵל בְּלִשׁוֹן זֶה הוֹשְׁפִילוּ וּבְלִשׁוֹן זֶה הוֹגְבְּהוּ, זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר, וּרְבִנָּן פְּתָרֵי קָרִיא בְּאַהֲרֹן בְּלִשׁוֹן זֶה הוֹשְׁפִיל וְאֶשְׁלִיכֶם בְּאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֶגְלָה הַזֹּאת וּבְלִשׁוֹן זֶה הוֹגְבָה זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבְנָיו וְגו'. וּבִיאוֹר זֶה כִּי לֹא נִמְצָא בְּעוֹלָם שֶׁהִיא יוֹתֵר עֲלִיוֹן כְּמוֹ אַהֲרֹן שֶׁהִיא כְּהֵן גְּדוֹל, וְכֵן יִשְׂרָאֵל הֵם שֶׁהִיוּ יוֹתֵר עֲלִיוֹן עַל הַכָּל, וְכֹאשֶׁר מִי שֶׁהוּא עֲלִיוֹן בְּתַכְלִית הַמַּעֲלָה הוֹשְׁפִיל, דְּבַר זֶה נִיכָר עַד שִׂיאֵמַר כִּי זֶה הַשְּׁפִלָה נִכְרַת, וְלֹא כֵּן כֹּאשֶׁר קוֹדֵם זֶה ג"כ לֹא הִיא כ"כ בְּמַדְרָגָה עֲלִיוֹנָה, אֵף אִם הוֹשְׁפִיל אִינוֹ נִיכָר וּמְבוֹרֵר כ"כ, וּלְפִיכֵךְ אָמַר הַכְּתוּב כִּי אֱלֹהִים שׁוֹפֵט זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרִים,

ילקוט פירושים בדברי המדרש הנ"ל

כְּכַר כֶּסֶף כְּדַכְתִּיב (מלכים א כ, לט) "וְהִתְיָה נִפְשֶׁךָ תַּחַת נִפְשׁוֹ אוֹ כֶּפֶר כֶּסֶף תִּשְׁקוֹל" כְּדֹאִיתָא בְּמַדְרַשׁ תְּנַחֲמוּמָא כִּי תִשָּׂא, אֵךְ כָּל זֶה אִם בְּאֵמַת חֻטָּאָם גְּדוֹל כָּל כֵּךְ שֶׁהִיוּ חִיבִים מִיתָה, אֲבָל בְּאֵמַת כָּל חֻטָּא הָעֶגְלָה שְׁעֲלִיו הִבִּיאוּ כְּפָרָה זֹ

בְּמַדְרַשׁ רַבֵּה: "זֶה יִשְׁפִּיל וְזֶה יִרוֹם", ר' יוֹנָה פֶּתֶר קָרִיא בִּישְׂרָאֵל וְכו', בְּלִשׁוֹן זֶה הוֹשְׁפִילוּ "כִּי זֶה מֹשֶׁה הָאִישׁ" וּבְלִשׁוֹן זֶה הוֹגְבְּהוּ "זֶה יִתְּנוּ כָּל הָעוֹבֵר", עַכ"ל. יֵשׁ לְפָרֵשׁ, הִנֵּה מֹשֶׁה הִיא סְבוּר שִׁיתְּנוּ יִשְׂרָאֵל כּוֹפֵר נִפְשׁוֹ

וישפיל לזה וירים לזה, ובזה שאמרו כי זה משה האיש ובחרו לממוצע אחר הושפלו שלא האמינו בהשגחה פרטית, ובזה הוגבהו ג"כ שמחצית השקל מרמז שלא כפרו בה', רק האמינו שמסר העולם לממוצע, וק"ל.

(שבט סופר על התורה - רבי שמחה בונם סופר)

במדרש (ילקוט"ש כי תשא רמז שפ) זהו שאמר הכתוב (תהלים עה, ח) כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים, רבי יונה פתר קריא בישראל, בלשון זה הושפלו (לעיל לב, כג) כי זה משה האיש, ובלשון זה הוגבהו (פסוק יג) זה יתנו כל העובר.

ונראה בכוונת המדרש, דהנה ממה שאמרו ישראל "כי זה משה האיש" נראה בעליל כי החזיקו את משה רבינו רק לאיש, ולא לאיש אלקים אשר עליו נאמר (תהלים ח, ו) ותחסרהו מעט מאלקים (עיין ר"ה כא, ב), וזאת היתה הסיבה לשיבושם באמרם (לעיל לב שם) "לא ידענו מה היה לו", שלא השיגו את גדולת משה רבם ומנהיגם, וכמו כן בזה השפילו את עצמם ונתבלט מך ערכם, ושפיר אמר המדרש "בלשון זה הושפלו כי זה משה האיש".

ולאידך כאשר צוה ה' לתת כופר נפש מחצית השקל המרמז על גודל מעלת עם ישראל, כי כבר פירשתי (לעיל ד"ה כ) דמחצית השקל מרמז כי המספר איננו מספר שלם, יען שרק הגופים אפשר לכולל בסכום על פי מספר ומנין, אמנם את עיקר האדם הישראלי, היינו הכח הרוחני, החלק אלוך ממעל, אי אפשר להביאם לסכום כי אין דומה לחבירו. ומצינו (רש"י לעיל יח, א) ששקול משה כנגד כל ישראל.

ופירשתי בזה דברי חז"ל (ב"ב י, ב) אמר משה לפני הקב"ה במה תרום קרן ישראל, אמר ליה ב"כי תשא", היינו בזה שציוה הקב"ה לקחת רק מחצית השקל ולא שקל שלם, יבוא לידי ביטוי גודל מעלת ישראל כי רק הגוויות נמנו, אמנם מעלת האיש הישראלי, אשר בקרבו נשמת אלקים חיים, זה אי אפשר למנות ולהעלותו במספר, היות כי תכונת נפשו של כל אחד ואחד שונה מחבירו, ודברים שאינם שוים, מן הנמנע הוא להעלותם בסכום.

וזהו שאמר - "ובלשון זה הוגבהו זה יתנו" וגו', כי מחצית השקל מרמז כי לא נמנו רק הגופים שהם רק הנרתיק לנפש חיה אשר מחצבתה בשמים ממעל, ומזה נראה מעלת עם ישראל שאת מהותם האמיתי אין להביא במספר.

(חשב סופר - רבי אברהם שמואל בנימין סופר)

שורש המחלוקת - הפירוד ממשח - התלמיד חכם

נראה, כי בעצם נבע חטא העגל ממה שנפרדו ממשח, כדכתיב (שמות לב, א) "כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו", כלומר "זה" רומז על שורש ההשפעה, כמ"ש (זוהר חדש מג, ב) עה"כ (שם ל, יג) זה יתנו - לקרבה ליה בזאת ולאנהרא לה, היינו החיבור שבין

היה רק שטעו בדמיונם תחת משה האיש אשר שרה עליו השכינה יהיה תבנית שור אשר ראו אותו במרכבה פני אדם ופני שור [כדאיתא במד"ר שמות פ' מ"ב, ויעוין ברמב"ן בארוכה כי תשא סימן ל"ז פסוק א' בד"ה אשר שרה היו טעותם], ולכן די להם בכפרה מועטת במחצית השקל, וזה 'בלשון זה הושפלו' שנחשדו בעיני אומות העולם כי עשו ועבדו עבודה זרה ממש, אבל ב'לשון זה הוגבהו' "זה יתנו" וכו' רק מחצית השקל. ובזה יש לפרש הגמרא בבא בתרא 'אמר משה במה תרום קרנן של ישראל, בכי תשא', וק"ל (מש"מ).

(חתם סופר)

במדרש רבה: "זה קורבן אהרון ובניו" [כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים בלשון זה הושפלו ובלשון זה הוגבהו "זה יתן כל העובר על הפקודים"]. הכוונה כי יסוד האמונה הוא ע"י ב' עמודים [א'] אמונת הבורא שהוא יחיד ומשגיח [ב] שמשה רבינו הנביא הוא עבדו הנאמן על פיו יעשה חפצו ויגלה רצונו ובהעגל לא כפרו בה' כי אהרן קרא "חג לה' מחר" אבל חטאו שמשח שלוחו ועבדו שהוא איש אלוקים רק אמרו [זה משה האיש] שהוא איש לבד ולא אלוקי קרוב לה'. ולכן ציוה הקב"ה שיתנו רק מחצית השקל שלא כפרו רק בחצי. וזה כאשר הודו על פשעם שכפרו רק ב"זה משה האיש" כן די בזה יותן כל העובר מחצית השקל, והבן.

(דברי שיערי חיים - רבי חיים סופר)

במדרש (ילקוט רמז שפ) זה שאמר הכתוב (תהלים עה, ח) כי אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים, רבי יונה פתר קרא בישראל, בלשון זה הושפלו כי זה משה האיש (לב, א), ובלשון זה הוגבהו זה יתנו כל העובר (פסוק יג).

לפרש דברי המדרש נ"ל, לפי מה שכבר ביאר הרמב"ן באריכות (לב א), כי לא כחשו בה' ובגבורתו, רק טעו והאמינו כי משה הוא מנהיג וממוצע ביניהם ובין ה', ויען כי סברו שמת משה עתה, ע"כ בקשו לממוצע אחר שילך ויבא לפניהם וינהלם, כי היו עובדי עבודה זרה בשיתוף כמו שאמר ר' יוחנן (סנהדרין טג, א) אלמלא וי"ו דהעלוך לא היתה תקומה לישראל, כי לא האמינו רק בשיתוף, וזה הייתה טעותם כי חשבו שה' לא השגיח עליהם ואין לו השגחה פרטית על כל האדם כי הוא מגביה לשבת, רק מסר הכל לממוצע, ע"כ אמרו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו וגו' ועשו את העגל, אבל באמת האמינו בה' ג"כ, ולזה נ"ל דלא היו צריכים לכפרה רק מחצית השקל ולא שקל שלם כי לא היו עובדי עבודה זרה באמת רק אמרו שצריכים לממוצע, אבל גם על זה צריכים כפרה, ולא נתנו רק מחצית השקל לכופר נפשם.

וזה שאמר המדרש ומביא הפסוק כי ה' שופט זה ישפיל וזה ירים, כי הקב"ה משגיח על כל איש ואדם בפרט,

במה גרמה הבעת "זה" להרמתם ולהשפלתם ?

והנראה, דהנה מצינו "זה" בכינוי הרומז - כשמראין לאדם, וכמו [יהושע ט' פ"ב]: זה לחמנו חם הצטידנו וגו'. וכן מצינו כי "זה" מביע זה הדבר עצמו, וכדמצינו גבי הודאה ממין הטענה, דילפינן מצי זה, והיינו מאותו המין שהוא טוען. והנה אילו היו מכירין ישראל שאין הם יכולים להשיג גדולתו של משה רבינו ע"ה לא היו דורשין מאהרן שיעשה להם אלהים אשר ילכו לפניו, כלומר שיעמוד במקום משה, אבל מכיון שאמרו "כי זה משה האיש", כלומר רואין אנו את משה ומשיגין אותו וכי הנהו איש, א"כ שפיר אמרו: עשה לנו גו' אשר ילכו לפנינו.

והנה בענין מחצית השקל כתב הרמב"ן כאן וז"ל: מחצית השקל בשקל הקדש קבע לו משה רבינו מטבע כסף בישראל כי מלך גדול היה וקרא למטבע ההוא שקל וכו', ועיי"ש. והנה אין לך דבר העומד תחת תמורת הזמנים כמטבע, כי כל מלך מוציא מטבעות משלו, וכמש"כ הרמב"ם לענין מורד במלכות דמאימתי יש עליו דיני מלך משיצאו מטבעותיו בהוצאה, וכאן כתבה התורה "זה יתנו", כלומר לעולם אותו השקל, לא פחות ולא יותר, זו היא הוכחה לנצחיות התורה ותורה מן השמים, ולפיכך הוגבהו על ידי "זה".

ועיין בתנחומא כאן שכתב בזה"ל: בפרשת שקלים אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע משאני מת אין אני נזכר א"ל הקב"ה חייך כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן כך בכל שנה ושנה וכו'. ולכאורה מאי שנא בפרשת שקלים שחשש משה יותר מבכל פרשה ופרשה? זאת אשר דברנו, כי המטבע תחת היוקר והזול עומדת, ודו"ק.

(אמת ליעקב - רבי יעקב קמנצקי)

משה התלמיד חכם שהוא המשפיע עם כנס"י המקבלת השפעה, שהרי מצינו (מנחות נג, ב') יבא זה - משה, ויקבל זאת - התורה, מזה - הקב"ה, לעם זו - ישראל, מוכח שמה עם ישראל הוא חיבור "זה" וזאת.

והנה תיקונו של חטא העגל היה כמ"ש (תנחומא כי תשא ה') "זה יתנו" - בלשון "זה" הושפלו, כי זה משה האיש, ובלשון "זה" הוגבהו, זה יתנו, היינו שבמחצית השקל למדו שני דברים, ראשית, ענין האחדות כמ"ש מהר"ש אלקבץ ז"ל, שלכן נותנים רק מחצית השקל, לדעת שכל אחד מישראל אינו אלא מחצית, ולכן עליו להתחבר עם כלל ישראל.

ועוד, שעיקר מעלת הנתניה היא "כי תשא את ראש" וכמ"ש (תנחומא שם ג') כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים ואתה זוקף את ראשן, כך בכל שנה ושנה שקוראין אותה לפני כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשן, היינו שיכירו שהתלמיד חכם הוא בבחינת "ראש", כדכתיב (ישעיה ט, יד) "זקן ונשוא פנים הוא הראש", והרי זה בניגוד למה שאמרו בחטא העגל: כי זה משה האיש וגו', שרצו להפרד ממנו.

אמנם בעת מחלוקתו של קרח, כשעורר את הטענה: כי כל העדה כולם קדושים, היינו שכולם שווים ואין צורך במנהיג, הרי חזרו לסורם להפרד ממה, ואם כן בעטיו של "חצרות" נתעורר הקטרוג של "ודי זהב" - חטא העגל, לפיכך הקדים משה בדבריו [בתחילת ספר דברים] "חצרות" ל"ודי זהב".

(באר משה - רבי משה יחיאל אפשטיין)

ז"ל המדרש [ילקוט שמעוני אות שפ"ו]: רבי יונה פתר קריא בישראל בלשון זה הושפלו כי זה משה האיש ובלשון זה הוגבהו זה יתנו כל העובר עכ"ל. צריך לבאר

בחשיבות לימוד המדרש

(מתוך ספר "כלי כסף" לרבי שלום אביחצירא)

מ"ה ראשי תיבות מ'דרש ה'לכות. ה' אלהיך שואל - מעמך ללמוד ולעסוק בשניהם במדרש ובהלכות כנ"ל. ושמה תאמר, כיון שיש בידך לימוד ההלכות למה תהיה לומד עוד במדרש שהרי קים ליה בדרכה מניה דהיינו לימוד ההלכות להבין ולהורות משפט ודיני התורה דזהו העיקר, וכההיא דאמרין בשבת ד' ק"מ ע"ב, היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכווריי. לזה אמר "כי אם ליראה את ה' אלהיך" וכו' ע"י לימוד המדרש, כדאמרין כל מי שיש בידו הלכות, ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא כנ"ל. לכן אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך כי טובים השנים המדרש וההלכות. זה לענין החכמה וזה לענין היראה כנ"ל, ודו"ק.

"ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך" וכו'. יש לדייק ואמרו "ועתה ישראל מה" וכו'. הו"ל לומר 'ועתה ישראל ה' אלהיך שואל מעמך כי אם' וכו' ותיבת מה למה לי.

ויובן על פי מאי דאיתא באבות דרבי נתן פרק כ"ט וז"ל: ר' יצחק בן פנחס אומר כל מי שיש בידו מדרש ואין בידו הלכות לא טעם טעם של חכמה. וכל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא, ע"כ. למדנו מכאן דכל מי שעוסק במדרש אז הוא בא עי"י לידי יראת חטא.

זהו שאמר "ועתה ישראל מה ה' אלהיך" וכו'. כלומר ועתה ישראל

"בין כל חסידי זיכלין היה ענין לימוד המדרש דבר גדול אצלם, שזה הלימוד היה להם לבאר מים חיים לשאוב ממנה דרכי החסידות, והיה להם נסיעות מיוחדות במכוון לשמוע לימוד המדרש מפי רבינו ז"ל, וכמה דברים נפלאים עוד אשר נעשה אצל רבינו ז"ל בלימוד הזה, כמו רוח הקודש אשר יובא מזה אי"ה להלן ... ולו זכינו שישאר לנו עכ"פ פירושי המדרש שפירש רבינו ז"ל היה למאורות עולם, והלואי היה נשאר לנו עכ"פ חלק הפשט שפירש רבינו ז"ל, אכן בעונינו לא נשאר לנו בכתב כלום, (רק מאמרים אחדים אשר שמענו מחסידים ישישים), והדברים עתיקים..."

אביו מנכסיו ועל כן לקחו חמיו לגור על ידו בבודזאנוב שם פתח בית כנסת חסידי ונהג באדמו"רות. בשנת תר"ד נולד לו בנו רבי משה נתנאל. באותה תקופה ירד חמיו מנכסיו ולכן עבר לזיכלין שם התגוררה דורתו ביילא, אחות אביו וחמיו שהובטיחה לו לספק לו את צרכיו. רבי שמואל אבא התנגד מאד לממשלת רוסיה עקב גזירותיה על היהודים ורדיפתה את רבי ישראל מרוז'ין, אותו החשיב מאוד. בעקבות כך הלשינו עליו מתנגדיו לשלטונות, על כך שהוא מעודד את תקומת מדינת פולין הכבושה, ועקב כך נאסר רבי שמואל אבא בחודש ססלו ה'תר"ח בכלא שבעיר לונשטיץ, שם ישב כשלושה שבועות עד שהגיעה הפקודה מורשא לשחררו. נפטר בשנת תרל"ט בזיכלין ונקבר במקום. על פי המסורת החסידית, נעצר השען בחדרו בשעת פטירתו. בנו יחידו, רבי משה נתנאל, מילא את מקומו באדמו"רות.

מקור איסור שאילת צרכיו בשבת והטעם לכך

בשבת שמונה עשרה, שאם יהיה לו חולה בתוך ביתו, נזכר ברופא חולי עמו ישראל והוא מצר, והשבת נתנה לישראל לקדושה לעונג ולמנוחה ולא לצער, לכך מתפלל שלש ברכות ראשונות ושלש אחרונות והמנוחה באמצע, ולפיכך אמר דוד "שבע ביום הללתיך", אלו שבע ברכות שמתפללין בשבת, ואיזה זה יום אחד המיוחד והמנוחה שאין כיוצא בו, שנאמר "זכור את יום השבת לקדשו", לקדשו בכל דבר, אפילו ממצוא חפצך ודבר דבר".

ומסיום דבריו מוכח דמקור איסור שאילת צרכיו הוא מהפסוק "ממצוא חפצך ודבר דבר", והטעם הוא משום עונג, וכן נראה בדברי הראשונים הרמב"ן רשב"א ריטב"א ור"ן (בגמ' שבת דף ק"ג) דאיסור שאלת צרכיו ילפי' מ"ודבר דבר" ע"ש. ועי' גם בשאלת יעב"ץ (ח"א סי' ס"ד).

וכן מצינו בגמ' תענית (יד. א; יט. א; כב. ב) ונפסק כן בשו"ע (סי' רפ"ח סי' ט) דאין צועקים על שום צרה בשבת, זולת כמה דברים המפורטים שם, משום איסור שאילת צרכים בשבת.

מקור ההלכה שאסור לשאול צרכיו בשבת הוא בירושלמי (פ"ט"ו דשבת ה"ג) מובא בטור (או"ח סי' קפ"ח). וכן בגמ' דידן (שבת יב, א) איתא, ת"ר הנכנס לבקר את החולה בשבת אומר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא וכו' ע"ש, והטעם מבואר בר"ן (ה, ב ד"ה תניא) משום שאם יבקש כדרך שהוא מבקש בחול ע"י כן יעורר בכי ויצטער ע"כ, וזהו טעם איסור שאילת צרכיו, וכמו שמבאר במדרש תנחומא דהשבת נתנה לעונג ולמנוחה ולא לצער.

וב"קרבן העדה" (על הירושלמי שם) מוסיף בה דברים, וז"ל: אסור לשאול צרכיו בשבת לפי שמכלל עונג שבת הוא שיחשוב האדם כאילו כל מלאכתו עשוי, והשואל צרכיו הוא מראה בהיפך וגם מביא דאגה בלבו. וכן הוא בפירוש מהר"ש יפה (על הירושלמי שם) וז"ל: טעם האיסור הוא מפני שיש בזה טרדת הלב ודאגה, ומכלל עונג שבת שיחשוב כאילו כל מלאכתו עשויה, ואין לו שום צרה ויגון, כמו שמטעם זה אסר הרב יונה ההרהור בעסקיו. וזה לשון המדרש תנחומא (פר' וירא ס"א): "לפיכך אין מתפללין

זונינו" ו"הרחמן" דברהמ"ז, "בריך שמייה", זמר "רבון כל העולמים" בליל שבת לפני קידוש [ומנהג בעלזא לאמרו לפני מנחה, וכ"ה בסידור יעב"ץ], "יהי רצון" ו"יחדשהו" דברכת החודש, ועוד כמה תפילות ובקשות הנאמרים בתוך התפילה, כולם תפילות ובקשות שהכל רגילים לאומרים והוי בכלל 'טופס ברכות' שאין בהם איסור שאילת צרכים.

ב. "יקום פורקן", ו"מי שברך" לעולה לתורה, אין בו איסור שאילת צרכים דהוי רק ברכה ולא תפילה.

ג. הא דאין מתפללים שמונה עשרה של חול בשבת ויום טוב אף דהוי טופס ברכות, מבואר בראשונים הטעם דכיון שיכול להוסיף בו בקשות בכל ברכה מעין הברכה, ובשומע תפילה כל הצטרפותיו, חששו שיוסיף תפילות, וכגון מי שיש לו חולה בתוך ביתו יוסיפו בברכת רפאינו ויבוא לידי צער ותוגה.

ד. "אבינו מלכנו" אין אומרים בראש השנה ויום הכפורים שחל בשבת משום איסור שאילת צרכים, והא דאין בו ההיתר דטופס ברכות י"ל ב' טעמים, א) כיון דבכל תפילה זו מתחננים ומבקשים ענינים המביאים את האדם לידי צער ובכי יש לחוש שאף שהוא רגיל בו יבוא לידי צער, ב) כיון דמבואר בגמ' שתפילה זו הותקן כטופס תפילה מיוחד לעת צרה וצוקה לכן אין אומרים אותו בשבת. (אוצר תשובות לשאלות המצויות - הרב שלמה דוד קליין שליט"א)

שאלה: מבואר בגמרא ובפוסקים דאסור לשאול צרכים בשבת, ולכן אין אנו מתפללים תפילת שמונה עשרה של חול, ואין אומרים אבינו מלכנו בראש השנה ויום הכפורים שחל בשבת וכן משמיטים עוד תפילות, ומאידך מצינו הרבה תפילות ובקשות אשר נהוג לאומרים בשבת, וכגון 'יהי רצון' דברכות השחר, 'אלוקי נצור' דשמונה עשרה, 'הרחמן' דברהמ"ז ועוד ועוד, ולמה אין בהן איסור דשאלת צרכים.

תשובה: כדי לתת מענה לשאלה זו יש להקדים שלש הקדמות. [א] טעם איסור שאילת צרכים מבואר במדרש ובראשונים דהוא כדי שלא יבוא לידי צער ובכי ע"י שמתפלל על צרכיו, והשבת ניתנה לקדושה לעונג ולמנוחה ולא לצער. [ב] נקטינן דתפילות ובקשות שרגילים לאומרים בכל יום, אין בהן משום איסור שאילת צרכים, והוא הנקרא בגמרא ובפוסקים "טופס ברכות", דכיון דנוסחתם קבוע לכל אחד ורגילים לאומרים כל יום, לא חששו חכמים שיבוא לידי צער ותוגה בעת אמירתם, ורק בתפילה מחודשת חששו לזה. ונחלקו הפוסקים אם היתר זה הוא גם בתפילה שאומרים רק בשבת ומועד, ולמעשה נתפשט המנהג כהמקילין. [ג] כל האיסור הוא רק לשאול צרכיו בדרך שאלה ובקשה, אבל בדרך ברכה מותר. ועפ"י נבין טעם ההיתר של כל הדברים שאנו מתפללים בשבת. א. "יהי רצון" דברכות השחר, "אלוקי נצור" דשמונה עשרה, "רועינו

בשבת אין בקשות, רק יצירת הקשר

דודו וכו'. אח"כ היה שואל אותו הגביר: "רצית משהו?". "לא, לא", הוא היה עונה, "אבוא לבקר פעם אחרת..." בסופו של דבר היה מקבל במקום שמונה עשרה דולר, אלף שמונה מאות דולר. זוהי דרך טובה לגיוס כספים מעשירים...

כעין זה מספרים על הרב מבריסק זצ"ל, שהגיע פעם לגביר אחד. שאל אותו הגביר - מה אתה רוצה? והוא ענה שהוא מבקש בסך הכל שיקדיש לו חמש עשרה דקות. באותן חמש עשרה דקות הרב זצ"ל פשוט היה משוחח אתו, מתחבר אליו, בלי להזכיר מילה מה הוא רוצה.

זוהי בעצם הנהגתנו בשבת קודש; אנחנו מדברים עם השי"ת,

ישנן הלכות המיוחדות לשבת, כגון האיסור להתפלל על החולה בשבת, לומר "רפאנו ה' ונרפא", אלא אם כן המצב מאוד חמור שאז אומרים תהלים בשבת, ואמרו חז"ל (שבת יב, א): "שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא... יכולה היא שתרחם", שבת יכולה להושיע.

מדוע באמת אין להתפלל על צרכים גשמיים בשבת? מסופר על 'משולח' בדור הקודם, שהיה מאוד מוצלח. כשרצה להיכנס לגביר מסוים, לפני כן היה מתעניין על כל המשפחה, על הוריו, אחיו וכו'. וכשנכנס אל הגביר, קודם כל היה מתיישב אתו ומשוחח עמו על העיירה שלו, על סבו,

הכל, זהו יום שמח. לובשים בגדים יפים כדי להראות את השמחה.
זה הרבה יותר קל ממה שאנו חושבים. רק לזכור שהיום שבת, והקב"ה כבר ידאג להשפיע עלינו מאוצרו הטוב את כל הברכות. והברכה הגדולה ביותר היא קנין השייכות האמיתית עם השי"ת הנקנית ע"י עבודתנו הרוחנית ביום השביעי.
(נפש שמשון - רבי שמשון דוד פינקוס זצ"ל)

ולא מבקשים ממנו שום דבר, לא על חולה, ולא על פרנסה. אנו כביכול רק רוצים "להיות חברים", ליצור קשר. מוציאים חומש, ספר תהלים. ואחרי שבת כביכול אומרים לקב"ה - נכון שאנחנו ידידים? ובכן, תרפא בבקשה חולה פלוני. כך ניתנת בידינו האפשרות לבקש הכל במשך ימות השבוע, כי ה, כביכול נשאר קשור אתנו.
אם מבקשים בשבת, מקלקלים הכל. היום צריך לעזוב את

מאורות הפסח

פירוש שאלת "מה נשתנה" ותשובת "עבדים היינו" - מתוך הגדה של פסח לרשב"ץ

"עבדים היינו לפרעה במצרים". זאת היא תשובה למה נשתנה. וזה הפסוק בפרשת ואתחנן (דברים ו, כא) תשובה לבן חכם השואל "מה העדות והחקים והמשפטים". וכיון שהיינו עבדים והוציאנו מעבדות נצטוונו לאכול לחם עוני כלשון הכתוב "שבעת ימים תאכל מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת (ממצרים) [מארץ מצרים]" (דברים טו, ג) כי בחוזק יד גרשנו ממצרים ולא יכולנו להתמהמה (ע"פ שמות יב, לט; יג, ו) להחמיץ העסה וגם זה הוא טעם הצלי כי טעם מצה בלחם הוא טעם הצלי בבשר וע"ז אמר הכתוב "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים" באכילת לחם עוני והוא טעם איסור חמץ לזכור (ל"ט, א) סיבת ההצלה שהיתה בחוזק יד: וטעם המרור ידוע מהעבדות "וימררו את חייהם" (שמות א, יד). וטעם טיבולן אשר שאל א"צ לתת לו טעם כי הוא מבין כי מפני זה נתעורר לשאול וכששאל נתברר לו הטעם. וטעם ההסיבה ידוע הוא מפני החירות שנו' בפסוק "ויוציאנו ה' [ממצרים] ביד חזקה" (דברים כו, ח) וגו': וסוף התשובה "ואלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה במצרים". והיה ראוי שלא יאמר כל זה אלא (בשנת) [בשעת] הגאולה לנגאלים. אבל אנו לא ראינו שעבוד ולא נגאלנו. ע"כ אומר לו עתה שאותה גאולה גם לנו היתה שאלו אבותינו לא נגאלו היינו אנחנו משועבדים לפרעה א"כ גם לנו היתה הגאולה וראוי לנו לעשות השינויים האלה. וכן הוא אומר בהגדה "בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים" וכאלו הוא נגאל שנאמר "ואותנו הוציא משם לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו" (דברים ו, כא).

וסוף זאת התשובה היא "ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כולנו זקנים כולנו יודעים את התורה מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים". שלא תאמר שאין זאת המצוה אלא אל התינוקות להודיעם מה שלא ידעו אבל למי שידע זה אין צורך בהגדה זאת. על כן אומרים שאפילו כולנו חכמים ששמענו זה מאבותינו ואפילו כולנו נבונים להבין דבר מתוך דבר ואפילו כולנו זקנים שידענו זה שנים רבות ואפילו כולנו יודעים את התורה וכל יום אנו הוגים בתורה ומתוך קריאת התורה אנו מספרים ביציאת מצרים עכ"ז הגדה זו היא מחוייבת בלילה הזה על הלחם הזה שהוא לחם עוני שעוני בו דברים הרבה (פסחים לו, א) כמו שכתוב "תאכל עליו מצות לחם עוני למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" (דברים טו, ג). וכל המספר ביציאת מצרים בכל שעה הרי זה משובח וכל שכן בלילה הזה וכן היו עושין התנאים הראשונים וזהו שהשלים.

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" זאת היא שאלת הבן שהוא רואה ה' שינויין בלילה הזה מה שאין כן [כל] לילות השנה. הא' שבכל הלילות אין לנו ציווי באכילת לחם יהיה חמץ או מצה הכל הוא שוה. והלילה הזה יש לנו ציווי לאכול מצה שנאמר "בערב תאכלו מצות" (שמות יב, יח). ואם בטלנו מצוה זו יש לנו עונש מבטל מצות עשה. ובכל הלילות אם אכלנו חמץ אין עליו חיוב של כלום והלילה הזה אם אכלנו חמץ יש עלינו חיוב כרת. והרי זה שינוי גדול בלילה הזה יותר משאר הלילות.

והשינוי הב' הוא שבכל הלילות הרשות בידינו לאכול כל ירק בין מרור בין מתוק. והלילה הזה אי אפשר לנו להיפטר מאכילת מרור ואפילו אכלנו הרבה מיני ירקות על כרחנו אנו מצווין לאכול מרור והרי זה שינוי שני.

והשינוי הג' שבכל הלילות אין לנו מנהג לטבול אפילו פעם אחת. והלילה הזה נהגנו לטבול שני פעמים א' בירקות שאינן מרור והשני במרור לבדו גם בכריכה זו אחר זו והכל הוא טבול אחד אחר שאין הפסק ביניהם וזהו השינוי השלישי.

והשינוי הד' הוא שבכל הלילות אין לנו הפרש באכילת הבשר בין שיהיה צלי או שלוק או מבושל והלילה זה כל אכילת בשר שאנו אוכלין בחיוב כגון בשר חגיגה או בשר הפסח אנו חייבין לאוכלו צלי וזהו על דעת בן תימא (פסחים ע, א) שאומר שהוקש בשר חגיגה לבשר הפסח להיות נאכל צלי וזה אין אומרים אותו בזמן הזה אלא בזמן הבית וזהו שינוי ד'.
והשינוי הה' הוא "שבכל הלילות אנו אוכלין בין יושבין בין מסובין" והוא הדין שיכול לומר 'בין מהלכין בין עומדין' אלא שאינו דרך שבח לשנות אכילת לילה זה מאכילת מהלך ועומד לאכילת הסיבה. והלילה הזה חובה עלינו לאכול בהסיבה מצה של מצוה דרך חירות ואין לנו רשות להיפטר מהסיבה וזהו שינוי חמישי.

זאת היא שאלת הבן הנבהל לשאול למה היו שינויין אלו. ואעפ"י שעדיין לא טבלנו אלא פעם אחת בכרפס כבר הוא רואה בשלחן החזרת ובלא ספק לא יאכלוהו בלא טבול. ועוד שאין זה שאילה אל התינוק בלבד אלא אף לחכם שהרי אם אין לו בן הוא שואל לעצמו.

ועל החרוסת אינו שואל כי אין זה שינוי שבכל הלילות אם רצה לטבל בחרוסת או בדבר אחר הרשות בידו והשינוי אינו שואל אלא לשתי פעמים ועליו שואל. וזה הטעם הוא למה אינו שואל על ד' כוסות כי כל הלילות אם רצה לשנות כן [שותה] ואין זה שינוי בלילה הזה. ועוד שעדיין לא שתה אלא כוס א'.

ט"ו אדר ב' תר"ע: הגאון רבי יצחק ב"ר משה אבולעפיה זצ"ל, בעל "פני יצחק" ו"לב נשבר"

לעיר הולדתו, ועמד בראש הקהילה, אותה הנהיג ביד רמה. לא פעם ביטל פסקי דין של חכמים אחרים, מחה בעוז נגד העשירים והעסקנים, אך עם זאת היה רך כקנה לעניים ולפשוטי העם, בהם נהג בחיבה יתירה. למרות התנגדות קצבי העיר, רבי יצחק אבולעפיה דאג לעניי עירו, וגזר להפחית את מחיר הבשר.

בשנת תרס"ט (1909) הרגיש חכם יצחק אבולעפיה שקיצו קרב, והוא השתוקק לחזור שוב לארץ ישראל למות ולהיקבר בה. בשנה זו עלה לארץ והתיישב בטבריה העיר בה התגדל בתורה.

ביום ט"ו באדר תר"ע (1910) שושן פורים, נפטר ונקבר בטבריה.

ספרו 'פני יצחק' הוא ספר שו"ת בן שישה חלקים, ובו מאות תשובות שהשיב משך עשרות שנים. ספריו נדפסו במשך השנים בערים שונות: ארם צובא, ליוורנו, איזמיר והחלק האחרון, שגם מכיל דרשות נדפס בירושלים.

רבי יצחק אבולעפיה נולד לאמו ולאביו רבי משה אבולעפיה בשנת תק"ץ (1830), בדמשק שבסוריה.

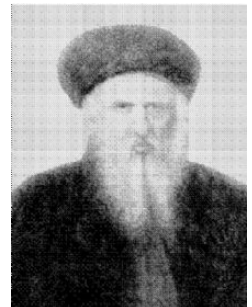
הוא למד תורה בילדותו מפי אביו, ובהיותו נער עלה לארץ ישראל ללמוד תורה מסבו, הראשון לציון, רבי חיים ניסים אבולעפיה שהיה אז רב בעיר טבריה. לימים רבי יצחק אבולעפיה נעשה אחד מחכמי העיר טבריה, ונתבקש על ידי ראשי הקהילות בטבריה ובצפת לצאת כשליח דרבנן לקהילות ישראל בצפון אפריקה.

בשנת תרי"ז (1857) יצא לראשונה כשליח דרבנן, ובשנת תרכ"ב (1862) יצא בשנייה. במסעותיו שהה בתוניס, טריפולי ואלג'יר. שם קיבלוהו בכבוד רב, הוא נדרש לפסוק הלכה למעשה, ולתת הסכמתו לספרים שונים.

בשנת תרכ"ג (1863) רבי יצחק אבולעפיה חזר לטבריה, והמשיך בהוראת התורה יחד עם שאר חכמי העיר.

בשנת תרל"ג (1873) נתבקש על ידי חכמי דמשק לשרת בקודש ולהיות להם רב העיר. רבי יצחק אבולעפיה חזר

רבי יצחק אבולעפיה [הראשון]

קהילת דמשק תפשה מקום נכבד בין הקהילות היהודיות בארצות המזרח התיכון. במאות השנים האחרונות. פה התאחדו תורה וגדולה במקום אחד. יהודי דמשק היו עשירים וסוחרי ארץ, ודאגו לכך, שגדולי תורה יפארו את קהילתם. נאמנת עלינו עדותו של רבי ירוחם פישל אשכנזי מצפת. שביקר בדמשק בשנת תרי"ט והתרשם מחיי

הקהילה המבוססים! "...היהודים ששם, על פי הרוב, טובים הם למאוד. ומי שבשם גביר יכונה לא יתכן שלא תהיה לו ישיבה עם ספרים וחכמים ונותן להם מעות קצבה לכל שבוע. תכשיט שלהם כשיש לו ישיבה עם חכמים וספרים; והם מקיימים: 'שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך'...". גם צורת השלטון העותומני גרמה לחשיבותה של העיר דמשק. שהיתה עיר מחוז של "ואלי דמשק" שאליו היה שייך גם מחוז ירושלים ומחוז צפת בתקופות רבות; [עד למלחמת העולם הראשונה היתה ארץ ישראל חלק מ'סוריה הגדולה'...]

גם בדורות האחרונים לא הכזיבה קהילת דמשק. ובמשך למעלה מארבעים שנה פעל בקרבה הגאון רבי יצחק אבולעפיה. המפורסם על ידי חיבוריו. שו"ת "פני-יצחק". ששה חלקים.

אילן הייחוס

הרב יצחק אבולעפיה היה נצר למשפחה רמת המעלה של גאונים וצדיקים. אבי המשפחה - חמישה דורות למעלה בקודש - היה קדוש ישראל, בעל "עץ החיים", רבי חיים אבולעפיה. מחדש היישוב בטבריה. שהעיד על עצמו שהוא נצר למלכות בית דוד. [עיין בספרו "עץ החיים" סוף פרשת ויחי]. סבו של הרב יצחק אבולעפיה היה הרב חיים ניסים אבולעפיה. הידוע בכינוי הרב חנ"א, מגדולי רבני טבריה. ובערוב ימיו ראשון לציון בירושלים, ריעו וידידו של רבי ישראל משקלוב המזכירו במכתבו אחרי הרעש. גזע אילן רב פארות זה היה מושרש היטב באדמת קודש טבריה. ואילו ענפיו וצאצאיו שימשו ברבנות בכל ארצות הסביבה. וכך מעיד הרב אברהם פאלאגי בהסכמתו לספר "פני יצחק":

...הרב המופלא שבסנהדרין רב יצחק נר"ו. מזרע המלוכה, נשיא אלקים היה בתוכנו... מורינו ורבינו הרב הגדול בעל ספר 'עץ החיים' אבאלעפ"א. ונין ונכד לתנא ירושלמאה הגאון המפורסם. ראש"ל הרב הגדול רב חנ"א זיע"א...".

וכך משתבח רבי יצחק אבולעפיה באבותיו [בהקדמתו "פני יצחק" ח"א]: "...הדפסתי ספרי הקדש פני יצחק ח"א קצת פסקי דינים ותשובות מה שעלתה מצודתי... ועד בשחק נאמן עלי. כי לא חיברתי והדפסתי להתייהר ולהתגדל בו ח"ו, וגם לא לקנטר לזולתו ח"ו... וחס לזרעא דאבא קדישא... עט"ר מרן זקני מהר" חיים אבולעפיה עץ-החיים ז"ל לעשות זאת...".

ובמקום אחד הוא חותם "...זעירא דמן חבריא. נין ונכד לעטרת ראשינו אבינו מלכנו. הרב הגדול המפורסם ראשון לציון... סבא קדישא כקש"ת כמהר"ר חיים ניסים אבולעפיה זצוק"ל...".

שנות ילדות

רבי יצחק אבולעפיה נולד לאביו, רבי משה, בדמשק בשנת תק"ץ [1830]. רבי משה היה בין רבני דמשק ששתו את כוס היגונים בעת עלילת הדם בדמשק בשנת ת"ר. והושלך לבית הכלא. מקום בו עינוהו וייסרוהו. בשנים יותר מאוחרות הוסיף רבי יצחק את שם אביו לחתימתו, וחותם "הצעיר יצחק משה אבולעפיה".

בעודו ילד התפרסם רבי יצחק בגלל שכלו החריף. ולכן קרא לו סבו, הגאון רבי חיים ניסים אבולעפיה, לבוא אליו לטבריה, כדי ללמדו תורה ודעת. רבני טבריה מעידים בהקדמת הספר "פני יצחק". כי בא לטבריה בגיל צעיר. ומאז "הלך וגדל ונעשה כמעין המתגבר...". ובמקום אחר בהסמכות: "...ויבוא יצחק לקדם רבינו רב חנ"א. כעבדא קמיה מריה. עומד ומשמש ונהנה מזיו השכינה...". גם רבי יצחק עצמו מעיד: "...שאני הדל תלמיד לעט"ר הגאון ראש"ל מרן זקני הרב חנ"א ז"ל. ומני"ר ז"ל היה מר רבי מובהק, ויצקתי מים על ידו הקדושה רבות בשנים. ולמדתי תורה הרבה מפיו קדשו ז"ל. כידוע לכל מע' רבני וחכמי טבריא ת"ו...".

בתחילת בואו לטבריה לא ידע הרבה ללמוד. וסיבת התעוררות חשקו ללימוד היתה בגלל דברי דודו. רבי יעקב אבולעפיה [בנו של הרב חנ"א]. ומעשה שהיה כך היה ובהיות הנער רבי יצחק פעם לומד לפני זקנו. הרב חנ"א, במסכת ברכות "דין גרמא דעשיראה

עם אצילות ועדינות מיוחדת שפוכה על פניו [שבט ועם" כסלו תשי"ט].

חזרה לטבריה

עם שובו ממסעותיו לטבריה. הוכר הרב יצחק אבולעפיה כאחד מגדולי חכמי טבריה. שאלות מסובכות בהלכה הופנו אליו מכל פינה. דבר זה משתקף היטב בששה חלקי ספר השו"ת "פני יצחק". בספריו אלה הוא נושא ונותן עם כל גדולי ערי הסביבה, רבני טבריה וביניהם הרב רפאל מאמן. הרב חביב סתהון. הראשון לציון רבי חיים דוד חזן. הראשון לציון רבי אברהם אשכנזי ועוד. הרב אברהם אשכנזי נפגש עם הרב יצחק אבולעפיה. כאשר שהה בגליל. וכך הוא כותב: "...אנכי בדרך בעלותי ההרה. גליל עליון, להשתטח על קברי צדיקים זיע"א נחני ה' ואינה לידי לחזות בנועם מעשה ידי אומן. שאלת חכם בענין המעשה בית-דין, חביבים עלי דברי דודים הנאמרים באמת היוצאים מפי קדוש רב רחומאי... מבני עליה. סולת נקיה כמוהר"ר יצחק אבולעפיה נר"ו..."

חכמי טבריה השכימו לפתחו כדי לבקש תורה מפיו. וכך כותב הרב אברהם חי אמוזג, מרבני טבריה. בספרו "קנה אברהם": "...ובהיותי לומד עם הרב כתר תורה. פחד יצחק אבולעפייא, אמר לי. 'בני, חביבים עלי דברי דודים, ודברין מתוקים... העלה אותם על מזבח הדפוס; וסמך את ידו עלי... בספר זה מביא המחבר תשובות מאת הרב יצחק אבולעפיה ומהרב שלמה אלעזר אלפאנדי.

כאשר בתקופה יותר מאוחרת ביקש רבי אברהם חי אמוזג הסכמה לספר, מאת הראשון לציון הרב יעקב מאיר, כותב לו ההוא: "...ומה יתן ומה יוסיף הסכמת, ומי הוא זה אשר יבוא אחרי ארי, הגאון המפורסם פחד יצחק אבולעפיה צוק"ל..."

שימי עד דמשק משכנותיך...

בשנת תרל"ג נקרא רבי יצחק אבולעפיה לשבת על כס הרבנות בעיר ואם בישראל. דמשק, וכרבה של דמשק נכנס לתולדות גדולי חכמי ישראל. עד לערוב ימיו - שנת תרס"ט. שאז חזר לעיר טבריה - היו כל עניני העיר נחתכים על ידו.

הוא נהג רבנותו ביד רמה, לא נשא פנים לאיש. וגם לא נכנע לפרנסי העיר ועשיריה. בחריפות שכלו וגאונותו ביטל לעיתים קרובות את פסקי דינים של חכמי העיר. ולא תמיד נעם להם דבר זה.

לעיתים מזומנות היה דורש ברבים, ובספרו "פני יצחק" חלק ו' מצאנו דרושים רבים שאמר לפני קהל ועדה: "...דרוש שדרשתי בקהל קדוש הלוועזים הספרדים יכ"ב"ץ פה ק"ק דמשק, בשנת התרל"ו..." ומקום אחר בספר הנ"ל: "דרוש שדרשתי בק"ק דמשק יע"א בבהכ"נ הגדול תכב"ץ..."

שאלות ותשובות "פני יצחק"

בעיר דמשק סידר הרב יצחק אבולעפיה לדפוס את ספריו הגאונים בפלפול ובהלכה, חמשה חלקים שו"ת "פני יצחק" נדפס, בליוורנו ובאיזמיר בשנות תרל"א - תרמ"ז, ואילו חלק ששי על ספרו, דרושים ושו"ת באבן העזר, נדפס בירושלים בשנת תרס"ה. הספרים מעוטרים בהסכמותיהם של הראשון לציון הרב חיים דוד חזן, רבה של חברון רבי אליהו מני, הסכמות חכמי טבריה. בית-דינה של צפת. רבני איזמיר ועוד.

הרב יצחק אבולעפיה הוליד רק בת אחת. שהיתה נשואה לשר והטפסר סניור חיים משה לניאדו. והוא אשר עזר לו להוציא לאור ספריו. וכך הוא משבח את חתנו: "...הנני מחזיק טובה כפולה ואפריון נמטייה... לאיש כלבבי. עיני ולבי וידי נפשי. גם בן גם אח הוא לי... המשכיל והנבון וחשוב, הירא את ה' ובמצותיו חפץ מאד... ס' חיים משה לניאדו הי"ו אשר הזיל זהב מכיסו... בהדפסת ספרי הקטן הנז"ל..."

ביר" [ביר-בן], אמר "ביד" במקום "ביר". והתחיל רבי יעקב דוד להתלוצץ עליו, באומרו לו "ביד או ברגל?" "...אזי מצערו ומבזונו נתן הנער רבי יצחק נפשו וחשקו ללימוד התורה והש"ס והרמב"ם יומם ולילה. עד שבזמן מועט הביא לפני סבו קושיא מ"משנה למלך" ממקום אחד לשני; וכשהיה שם דודו רבי יעקב. חשב שוב להתלוצץ עליו. אזי גער בו הרב חיים נסים אבולעפיה. ואמר לו: "...כעת אין פה לא יד ולא רגל. כי אם קושיא עצומה..." ושמח בו זקנו הרבה מאד [מתוך "טוב רא"י"].

עד מהרה עלה רבי יצחק במעלות התורה. ובספריו אנו מוצאים תשובות בהלכה. שהשיב גם בהיותו עול ימים.

בשליחות לגולה

במשך הזמן הוכר מקומו של הרב יצחק אבולעפ"א בין רבני וחכמי טבריה, עיר מלאה תורה בזמן ההיא. וכשהיה צורך לשלוח שד"ר לגולה לאיסוף כספים, הוטלה השליחות על רבי יצחק. פעמיים יצא בשליחות לערי אפריקה, תוניס. אלג'יר, טריפולי והראן ועוד, פעם בשליחות כוללות עיה"ק צפת. ופעם בשליחות העיר טבריה. שמו כתלמיד חכם גדול הלך לפניו, ובכל מקום בואו נתבקש לפסוק בשאלות הלכתיות.

כמו כן הסכים במסעותיו לספרים של חכמי המקומות. בשנות תר"ך-תרכ"ה הוא יצא בשליחות צפת.

בעוברו את טריפולי, נתן הסכמה לספר "מעטה תהלה" על תהלים. לרבי יעקב רקח. וכך הוא כותב בדבריו: "...הלא כה דברי, אנכי בדרך נחני ה' צעיר המשתלח בשליחותיהו דרבנן קדישי... עיה"ק צפת... חותם פה עי"ח טריפולי יע"א לאהבת התורה ולומדיה... שנת ברכת ה' אליכם לפ"ג... המקוה רחמי הא"ל, יצליח דרכי ויחזירני לביתי לחט"ל חי ומלא ברכת ה'..."

ובחלק א' "פני יצחק" מצאנו: "...ראתה עיני את השאלה ואת אשר נגזר עליה מאת החכמים השלמים... פה עוב"י ארג'יל [אלג'יר] יע"א על מעשה שהיה...". ובסוף התשובה: "...ואין כאן מקומו להאריך כי הע"ט נחוץ מאד להיותי טרוד בשליחות מצוה רוכב ומנהיג. וחד כרעא אארעא וחד אמברא..."

ובחלק חושן משפט סימן י"ט: "...אמר הכותב הנה אנכי שלחתי פסק דין זה לעוב"י תוניס... בהיותי בעוב"י ווהראן יע"א מתעסק בשליחתייהו דרבנן אלה ראשי דעיה"ק צפת"ו..."

ובחלק ו' של "פני יצחק": "...דרוש לשבת תשובה שדרשתי בק"ק וואראן [אלג'יריה] יע"א בהיותי שד"ר מרבנן קדישי דעיה"ק צפת ת"ו..."

גם בספר "כרם חמר" לרבי אברהם אנקאוה ישנה הסכמה מהרב יצחק אבולעפיה בהיותו שליח צפת. ובאותו הספר ישנה גם תשובה בהלכה ממנו, שנשאל בשנת "שיש" בעיר מעסכר [אפריקה].

בשנת תר"ל שהה הרב יצחק אבולעפיה בעיר טראבלס, בשליחות כוללות טבריה ושם הסכים לספר "מזמרת הארץ" לרבי פרג'י בכר רחמים נעים. וכך הוא כותב בתוך דבריו: "...אנא נפשאי בהיותי נחפז לדרכי, וכד הואי חד כרעא אארעא... הלא כה דברי איש צעיר זעירא דמן חברייא. שועל בן ארי. שד"ר מעיה"ק טבריא..."

שם בטרבלס הכירו הרב הגאון רבי אליהו חזן [נכד "חקרי לב"] מחכמי ירושלים, ומגדולי ארצות המערב. הוא כותב על רבי יצחק אבולעפיה: "...תפארת החכמים והדרת הרבנים, מבחר השלמים, ופאר הנבונים, הרב המופלא וכבוד ה' מלא... צדיק כתמר יפרח..."

הרושם שעשה הרב יצחק אבולעפיה על כל רואיו היה עצום. כי מלבד גדולתו בתורה. היה דמות הרשימה ויפה תואר. כעדותו של הרב יעקב משה טולידאנו. שכותב כי זכה להכיר את רבי יצחק בן משה אבולעפיה מדמשק. ותוארו היה כמלאך אלקים

”אמן”.

אחרי ימים ספורים קם הרב יצחק אבולעפיה מחליו. והתהלך בחוץ. פתאום נשמע קול בעיר, שאחד ממקורביו של הרב ”פני יצחק” נפל למשכב ואחרי ימים אחדים נפטר, ר”ל. ההוא היה גר בשכנתו של הסבא קדישא, ולכן הלך הסבא קדישא ללוותו. וגם הרב יצחק אבולעפיה הלך עמו.

אזי סיפר הרב רבי יצחק אבולעפיה להרב שלמה אליעזר אלפנדארי: ”ודע כב’ כי בעת שבא אלי לבקרני בעת מחלתי, ביציאת כב’ מביתי. התחיל ההוא [הנפטר] לשחק, ואמר אלי: כיצד אפשר שזה יקום ממחלה אנושה: ועכשיו. שזה קם [מברכת הרב]. זה נפל והלך לעולמו ר”ל”. אמר לו הרב רבי שלמה אליעזר אלפנדארי לבעל ”פני יצחק”: ”שתוק וחתום הדברים ולא תספר עוד לשום איש מזה!” [”מסעות ירושלים” מאמר חיות-אש].

הפולמוס בקראית

בשנת תרס”ה התגלע פולמוס גדול בין רבני התקופה בדבר נשואי אשה קראית עם יהודי באיזה כפר בגליל. המשתתפים בויכוח היו רבנים גדולים ומפורסמים: בית דינו של היש”א ברכה. הגאון רבי אליהו חזן מנא-אמון, הרב אהרן אלחדיף מטבריה ועוד רבנים חשובים. הרב יצחק אבולעפיה כתב פסק דין להיתר. והדברים נדפסו בספרו ”פני יצחק” חלק ו’. אמנם מתחילה לא רצה להזקק לענין, כפי דבריו: ”...עד בשחק נאמן... כי לא היה רצוני להטפל בדין עסק כלל. ובפרט דלא צילה דעתי מכמה צרות הזמן הבוגד, ויסור יסרני יה בחוש הראות, ואני זקנתי ושבתי ולא אוכל עוד לשאת ולתת בדבר הלכה ולבוא בארוכה כמאז ומקדם...” - הוא היה אז בגיל 75. אבל אחר כך נימק תשובותיו להיתר.

הפוסק האחרון בפולמוס הזה היה הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדארי, שיצא חוצץ נגד המתירים, ובתשובות ארוכות נתן טעם לדברי איסורו, בפני הכרעת גאון זה, ביטלו כל המתירין את דבריהם. גם הרב יצחק אבולעפיה חזר בו מהיתרו. וכך הוא כותב! ”...חזר הדין לאוסרה על בעלה השני איסור גמור... ואם לא יאבה להרחיקה מעליו... הרי הוא מופרש ומובדל מעדת ישראל... ואין לו חלק ונחלה בכללות ישראל הכשרים... פה עוב” דמשק... מר חשון שנת להכרית מעם ה’ כל פועלי און לפ”ק... [תרס”ה] יצחק משה אבולעפיה ס”ט”.

רוב התשובות בנדון זה, תשובות רבנו בעל ”פני יצחק” והתשובות הסופיות של הסבא קדישא. ראו אור הדפוס בספר ”מפי אהרן”.

חזרה לטבריה

בשנת תרס”ט. בערוב ימיו. חזר הרב יצחק אבולעפיה למקום מגורי אבותיו. עיר הקודש טבריה. והתאכסן בבית דודו. הרה”ג רבי רחמים שלמה אבולעפיה. מרבני העיר. ביום ט”ו אדר ב’ שנת תרע”א [1910] העת”ר נורא ואיום לפ”ג היתה מנוחתו כבוד בעיר טבריה בגיל שמונים שנה. ועל מצבתו כתוב: פה נגזו ארון האלקים דרופתקא דאורייתא, ריש גלותא. מע’ הרב הגאון המפורסם המחבר ספרי פני יצחק...”.

חיבוריו:

א. [פני יצחק” - שו”ת ה’ חלקים נדפס בליוורנו ובאיזמיר בשנות תרל”א-תרמ”ז. ב. [פני יצחק” - דרושים ושו”ת באבן העזר, נדפס בירושלים תרס”ה. ג. [לב נשבר”, תשובה והשגות נדפס איזמיר תרל”ח. ד. [פני יצחק” - חלק ז’ בכתב יד. ה. [הגהות על הרמב”ם בכתב יד. ו. [דרשות בכתב יד. ז. [פסקי דינים בכתב יד (חכמי המורה, עמודים 228-237). (ארויזי הלבנון אנציקלופדיה לגאוני ספרד - הרב שמעון ואנוני)

בשנת תרל”ח הדפיס הרב יצחק אבולעפיה באיזמיר את ספרו לב נשבר... והוא תשובה על השגות הרב שלום חי גאגין לפסקי דינים שכתב בספר ”פני יצחק”. וכך כותב רבי יצחק אבולעפיה בהקדמת ספרו זה: [”והן עתה מקרוב זה ימים... היד שנשתלחה... דרתח עלן הרב המחבר ספר ישמח-לב” נר”ו... אשר אזר כגבר חלציו ודרך קסתו... עלי דידי ועל ספר הקדוש הנ”ל...”].

הרב יצחק אבולעפיה כותב בספרו ”לב נשבר”, שחשב שהגאון רבי שלום חי גאגין לא יכתוב השגותיו. כי בהיותו הוא בירושלים נפגש עמו, ועשו ביניהם שלום: ”...זכיתי לעלות אל הר הקודש ירושלים ת”ו להשתטח על קברי צדיקים גדולים. ושם נמצאתי עמו בבית מדרשו, ונתווכחתי יחד פנים אל פני בתרעומת דברים... ושם נמצאו רבני וגאוני עיה”ק ירושלים ת”ו וכולכם בראשם... הגאון המפורסם ראש”ל... אברהם [אשכנזי] נר”ו... שבקשתי מהם וחיליתי פניהם הק’ לתווח שלום בינינו... ונתרצינו ונתפייסנו זל”ז יחד בשלום... חשבתי בדעתי כי נגמר הדבר בכי טוב... אמנם אנכי הרואה. הנה בעתה שכבר הוציא מחשבתו עלי... וכתב והדפיס ככל חפצו... והוברר הדבר שעדיין לא שב אפו ממני...”.

מחבר ”פני יצחק” מצטער באחד מתשובותיו. כי לא הדפיס חלק מהדברים בגלל... העכברים: ”לא זכיתי עדיין להעלות על מזבח הדפוס הענינים אשר היו לי מונחים אצלי בארגז, והני עכברי רשיעי הנה אלה הרשעים אכלוהו המוהו ועשו אותו חתיכות חתיכות, דקה מן הדקה. וגדל צערי ויגוני מראות ברע את הדבר הזה”.

תשובותיו של הגאון רבי יצחק אבולעפיה מפוזרות גם בספרי רבני זמנו, כגון בספרו של רבה של טבריה. רבי בכר אהרן אלחדיף. ”מפי אהרן”. בספר ”המאסף” לרבי בן-ציון קואינקה מירושלים. בספר ”קנה אברהם” ועוד.

רבי שלמה אליעזר אלפנדארי בא לדמשק

בשנת תרנ”ז קיבל הרב הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדארי מקושטא [הסבא קדישא] ”פירמאן” רשמי, שעל פיו הוא מתמנה כחכם באשי של העיר דמשק. ובאותה שנה הופיע ה”סבא קדישא” בשערי דמשק. ומעשה שהיה כך היה: הגאון רבי יצחק אבולעפיה היה תקיף מאד גדול מכל חכמי העיר. ולא נשא פנים לא לפרנסים ולא לעשירים. כאמור כבר לעיל. דבר זה העלה במרוצת השנים את כעסם של הנכבדים, והם פנו לרבה הראשי של קושטא, הרב משה הלוי, בדבר מינוי של חכם באשי, רב ראשי מוכר.

מקורביו של הסבא קדישא. רבי שלמה אליעזר אלפנדארי. ניסו להניע אותו מהנסיעה לדמשק. שמא בסופו יצטער. כי הרב יצחק אבולעפיה יקפח אותו בהלכות. אבל הוא השיב להם: ”אדרבא, אם יש שם תלמיד חכם גדול כזה. עלי לנסוע לשם. כדי ללמוד ממנו”. ומספר הרב יצחק נסים. שהיה בן בית אצל הסבא קדישא. שבחודשים הראשונים לא שיתפו שני הגדולים פעולה ביניהם, אבל אחר כך הכיר זה בגדולתו של זה. והתקיים בהם ”את והב בסופה”. ושניהם שיתפו בכהונת הרבנות. וכך כותב הרב יצחק אבולעפיה על הסבא קדישא [שו”ת ”מפי אהרן” קי”ג]: ”...ומי יבוא אחר המלך שלמה נר”ו. וה’ עמו, מלמד שהלכה כמותו, אשרי יולדתו, אין חקר לתבונתו...”.

שבת אחים גם יחד

במרוצת השנים נרקמו קשרי ידידות וריעות בין שני גאוני אלה. פעם אחת חלה הרב יצחק אבולעפיה במחלה כבדה מאד, לא היה יכול לזוז ולא לדבר, והרופאים אמרו נואש לחייו. אזי בא הגאון רבי שלמה אליעזר אלפנדארי לבקרו ואמר לו בזה הלשון: ”חכם יצחק הנני מבטיחו שיקום מחולי זה, אבל שיאמין בכח הבטחתי, ובאותו כח יקום ויתחזק ויהיה בריא אולם”. ואמר הרב יצחק:

אלה תולדות

רבנו ר' צבי הירש זי"ע נולד לאביו הגאון המפורסם רבי אהרן שמואל קאיידנוור זצ"ל בעמ"ח ספר "ברכת הזבח" על קדשים, וספר "תפארת שמואל" על הרא"ש וספר "ברכת שמואל" עה"ת וספר "אמונת שמואל" שו"ת, שם משפחתו על שם העיר קוידנוב הסמוכה למינסק שבה נולד.

בית אביו

אביו כיהן כרב בקהלות גדולות ומפורסמות ביניהן: בריסק דליטא, פיורדא, פרנקפורט דמיין, ובסוף ימיו בק"ק קראקא - עיר מלאה חכמים וסופרים, ברוב המקומות היה תופס ישיבה ומרביץ תורה לרבים.

ומעניין הוא תיאורו של הבן ה"ה רבנו זי"ע על האוירה והתכונה המיוחדת של אביו הרב ותלמידיו: "הן היו עומדים תלמידים צפופים ומשתחווים רווחים להדר גאונו, וכנשר יעיר קנו - עמד על כנו, על גזליו ירחף ולקחם תחת אדרתו וכמטר סוחף, יפרוש כנפיו לתימן, להמטיר עליהם מן, להשמיע דברי עתיק יומין, ברוב תעצומות ועוז בנה מצודים, בלשון למודים.. עוף הפורח נשרף מהבל פיו ולפידים, מאיר עיני התלמידים, החרדים אל דברו... ומתלמידים יצאו גדודים, דורשי רשומות עולים ויורדים, בשבתות ומועדים". מדבריו הנמצאים והמרגשים של הבן יש ללמוד על היחס האבהי של הרב לתלמידיו ועל ההתלהבות דקדושה ששררה בביהמ"ד בעת הריחתא דאורייתא באמירת השיעור.

בגזירות ת"ח נמלט מוילנא יחד עם גדולי התורה ששכנו בה - ביניהם בעל 'באר הגולה' בעל 'שער אפרים' והש"ך - למדינות שונות מהן הולנד, אשכנז, ומורביה (עיין לעיל עמ' כז), אחרי מסע נדודים נתקבל בק"ק קורוב הסמוכה ללובלין, ובשנת תט"ז בעת מלחמת רוסיה ושוודיה עם פולין - בו נספו שתי בנותיו הקטנות, וגם הוא ובנו יחידו ה"ה רבנו היה כפסע בינם לבין המות - ברח למדינת אוסטריה ונתקבל שם לרב.

בספרו "ברכת הזבח" הספר היחיד שנדפס בחייו ע"י חתנו ותלמידו רבי מנחם נחום כ"ץ אחיו של הש"ך, רואה המחבר מעין "קרבן תודה", חש חובה לספר בהקדמתו את כל הקורות אשר מצאוהו, ונותן שבח והודאה להשי"ת, וכך מתאר הוא את מצבו האישי "סבבוני, כתרונני... הכונו פצעוני... הייתי מושלך ברחוב בראש כל חוצות מתגולל בדם והייתי רעב ללחם וצמא למים.. הפשיטו מעלי לבושי ונשארתי בכתונת לבד ופעמים רבות אשר הוציאוני הליסטים להריגה ופשטתי את צוארי כצאן לטבח... וה' ברחמיו המרובים - הוא מסיים שם - הותיר אותי להיות שריד ופליט... להחיות את בני וטפלי דתלי בי, ויצילני מחרב ממש ונשא אותי על כנפי נשרים בנסים באותות ומופתים גדולים... והביאני לשלום... למדינת מעהרין לקהלה מפוארה.. בעלי תריסין וחכמי ישיבה ק"ק ניקלשבורג החזיקו ידי בתורת ה' ושמה נספחו אלי עדרים עדרים לשאוב מבארי..."

בהקדמה לספר "ברכת שמואל" עה"ת שנדפס אחר פטירתו ע"י בנו רבנו - מוסיף הבן פרטים חשובים בקשר למאורע המעציב בשנת תט"ו: "בעבור עליו צרות רבות תכופות וסמוכות זו לזו.. כמעט למרמס נתנני בידי לא אוכל קום, בידי אכזרים חרב היוני, בהפוך ה' ערי מדינות פולין ק"ק לובלין ואגפיה... הכוני פצעוני כמעט חיים בלעוני בק"ק קורוואה, כל אלה ראיתי בעיני... אני הגבר, גם אבי הגאון המחבר ז"ל שהיה רוצה להציל נפשו ונפל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא ושף הרגל מדוכתיה... קרא אבי מן

המיצר, ויזעק "שמואל" אל ה'... כי נוטל מאתנו כסף וזהב וספרי קודש לאין מספר ונהרגו שתי אחיותי... ארץ אל תכסי דמן.. ועלינו יגין זכותו להתכפר, ואני הפעוט, כרוך הייתי עדיין אחר אמי ואבי והייתי מתפלל בעפר בעבור חרב הנתוש על צווארי... אך בעצת ה' - הוא מסיים - עצת רשעים תופר ויתפלל "שמואל" אל ה', אל תעש לנער כלה, כי הוא בן יחידי ונפשו קשורה בנפשי בחמלה, ויעתר לו נורא עלילה, והצילני מן החרב המכלה, ולכן אגיש לו מנחה בלולה..."

צרות רבות פקדוהו

רבים הם ההרפתקאות דעו על רבנו זי"ע בהיותו ילד קטן וכדבריו בהקדמתו לספר הנ"ל, בגיל יותר מבוגר כאשר היה כבר בעל משפחה שומעים אנו על צרה גדולה שפקדה אותו בעקבות מלשינות ומסירה, ונתפס בבית הסוהר הוא ומשפחתו, וכך מספר הוא את המאורע המביש, בהקדמתו לספר אביו "תפארת שמואל": "קם עלי איש אחד למטה רשע... ביקש לעקור ביצתי ולא על עצמו יצא אלא על הכלל כולו יצא, ועי"ז באתי במצודה רעה... ברזל באה נפשי עם זוגתי היקרה ונוטל ממני לעיני הוני ומחמד עיני... ולא נשאר בידי כי אם גויתי, באשר ששם עלי עלילות שקרים.. ולולא חסדי ה'... שנתן לי חן וחסד בעיני השררה יר"ה אזי חיים בלעוני חנם... ועי" כן הוכרחתי לטלטל עצמי בטלטולא הקשה עלי למרחקים... למצוא מזור ותכף למכאובי ולהציל נפש בני אשר הוא עדיין במצודה ובבית הסוהר בק"ק סלוצק".

את כל מה שעבר עליו רואה הוא כעונש על אשר לא הדפיס את ספרי אביו, ואכן מיד כאשר הוא מגיע מפולין לאשכנז לקהילה המפוארה ועתיקת היומין פרנקפורט דמיין ראשית מעשהו הוא הדפיס ספרי אביו כדבריו: "בעת צרה נדר נדרתי... אם יהיה אלקים עמדי ושמרני.. להצילני מיד הקמים עלי, ויביאני למחוז חפצי למקום בית חמי [ה"ה הקצין המנוח כהר"ר יצחק גאנו כ"ץ ז"ל מק"ק פ"פ דמיין] היא קרתא קדישא פרנקפורט דמיין יצ"ו, אזי אאזור חלצי להביא ספר הלזה על מזבח הדפוס...".

וכך הוא מציין "שכל מטרתו בהדפסת הספר הוא לזכות הרבים להגדיל תורה ולהאדירה" ועוד מטרה "להציל נפשות בני ביתי מבית האסורים" (כפי הנראה היה זקוק לסכומי כסף כדי לפדות את בני משפחתו שהיו עדיין אסורים).

גם במהדורא ראשונה של ספרו "קב הישר" שיצא לידו כעשר שנים אח"כ בשנת תס"ה, הוא רומז בהקדמתו לאותו אירוע מעציב ומודה לה' שהצילו ממות לחיים ומכור הברזל הצילו, עד שעזב את ארץ מולדת אבותיו והגיע לבית חותנו ולא נשאר בידו כי אם חיבור זה - הספר "קב הישר" - אשר חברו לזכות בו הרבים להורות הדרך הישר והטוב.

פטירתו

רבנו האריך ימים עד שנת תע"ב בשושן פורים אותה שנה יצאה נשמתו הטהורה, בקדושה ובטהרה ונפטר לחיי עד, ומנו"כ בפרנקפורט דמיין.

ספריו

רבנו השאיר אחריו את ספרו המפורסם "קב הישר". זה קרוב לשלש מאות שנה תופס הספר מקום נכבד כאחד מספרי המוסר החשובים מהראשונים במעלה. רבנו השכיל בחכמתו ותבונתו בנוסף למאמרי חז"ל המרובים מני ספור בכל עיני מוסרים ומידות שאסף בספרו, עוד הוסיף למסוך לתוך מסורת ההלכה

האשכנזית ומנהיגיה העתיקים, מנטפי חכמת הקבלה ומוסריה. צועד הוא בספרו בעקבותיו של בעל השל"ה הק' ומשלב בדרך נפלאה הנהגות ישרות מבית מדרשם של רבותינו גדולי אשכנז הקדמונים, עם דברי חכמתם והנהגותיהם של המקובלים - תלמידי וגורי האריז"ל, אשר יסודותם בהררי קודש.

נוסף על כך מרבה הוא להסמך מדברותיו ומוסריו על דברי הזהר הק' שמעתיקים פעמים רבות באריכות ומתבלם בדברים המתיישרים על הלב ומושכין לבו של אדם ליישר עקמומיות אורחותיו, ללכת בתמימות בדרכי ה'. ונשגבים הם דברי הקדוש המגיד מקאזניץ ז"ע (מובא בספר 'מאיר עיני חכמים' אוסטרובצה ריש פ' אמור) "כשלומדים מאמר מהזהר בספר "קב הישר" יותר מסוגל להתעוררות ממה שלומדים בספר הזהר עצמו".

חלק גדול מספרו של רבנו מבוסס על הספר "סוד יוסף" מאת רבו הגדול החסיד והמקובל המפורסם רבי יוסף יוסקא זצ"ל בנו של הגאון החסיד המקובל האלוקי מופת דורו (כך מתארו החיד"א ב'שם הגדולים' בערכו) מו"ה יהודא יודל זצ"ל שהיה אב"ד בק"ק קאוולי והגליל, מחבר הספרים 'קול יהודה' על שו"ע או"ח וחבור גדול על הרא"ש.

ברוב המהדורות של הספר "קב הישר" יש הסכמות מגדולי הדור המשבחים ומהללים אותו ואת מחברו, הם מציינים שהספר מלא וגדוש יראת ה' טהורה ומוסר השכל, סיפורים נפלאים המעוררים את הלב לתשובה וללכת בדרך ישרים וטובים. בהוצאה ראשונה של ספרו (שהופיעה גם במהדורת כיס הנוחה לטלטל) ישנה הסכמת הגאון הגדול והמפורסם רבי נפתלי כץ בעל 'סמיכת חכמים' המתארו "האלוף המרומם התורני כבוד שמו... טרח ואסף וליקט ספר הנחמד הנקרא "קב הישר". באותה מהדורה נמצאת גם הסכמת הגאון המפורסם רבי שמואל כץ אב"ד דרמשטאט הכותב: "ספר מוסר הנקרא "קב הישר" מעט הכמות ורב האיכות".

הגאון הגדול רבי יוסף תאומים אב"ד פרנקפורט דאדר בעל 'פרי מגדים' כותב במעלת יחודו: "ספר הנחמד 'קב הישר'... אין בנמצא כי אם אחד בעיר ושנים במשפחה, ומי שיש לו גונז אותו בחדרי משכיתו ואין חכמים מודים למי שגונז ספר רפואת הנפש מרפא לנשמה וגוף, שכל דבריו נאמרים בהשכל ומוסר, פנים בלשון הקודש ולמטה בלשון אשכנז לקיים באר היטב, ישמחו הקונים בו שוה לכל נפש לת"ח וע"ה ונשים כולם ישבעו מטובה".

הספר שיצא לאור בשנת תס"ה - תס"ו הופיע בעשר מהדורות בעשרות השנים הבאות, עובדה המעידה על תפוצה נרחבת בתנאי ההדפסה בימים ההם. עד כמה שהספר נתחבב על המוני בית ישראל תשמש ההוכחה שעד היום ידועים לנו למעלה משמונים מהדורות! מארצות שונות ממזרח וממערב, ובכללם מהדורא מיוחדת בשפת לאדינו, היא שפת הז'רגון של יהודי ספרד, הסיבות שתראו לכך הם, לשונו הקלה והשוטפת של הספר, שילוב הסיפורים והעובדות המעוררות ומלהיבות את הקורא והלומד, וגם מה שחשוב היה בארצות פזורי ישראל, התרגום לאשכנזית - מדוברת שהופיע מתחת למקור בלשון הקודש מעשה ידי המחבר עצמו, כך נתקבל הספר גם בקרב המוני העם שלא התמצאו דיים בלשון המקור, וביחוד הנשים שלא הבינו אותו כלל (עיין לעיל מה שהבאנו דבר זה בשם הפמ"ג). לאחרונה בשנת תשנ"ג יצא לאור הספר "קב הישר" במהדורה חדשה ב' חלקים עם הוספות רבות ברוב

פאר והדר ע"י הרב ר' אברהם שיינברגר שליט"א. כאמור, נתפרסם הספר תוך תקופה קצרה והשאר רושם חזק על כל קוראיו. גדולי הרבנים הביאו מדבריו ונשאו ונתנו בהם, החיד"א שנולד רק כשתים עשרה שנה אחרי בשנת תפ"ד, מזכירו רבות בספריו, וממליץ עליו כספר מעורר ליראת ה', וכפי הנראה היה מצוי על שלחנו בעתות רצון, גם בעל הפמ"ג שחי באותו דור מביא מדבריו בספר הדרוש שלו 'המגיד'. בעל 'ילקוט מעם לועז' שהיה בדורו וחי בצפת, הכיר אף הוא בחשיבות הספר ומביאו עשרות פעמים, ובכמה מקומות אף העתיק פרקים שלמים.

בעל 'שבת של מ' הגאון המפורסם רבי יעקב שמשון שבתי מסיניגאליא בן דורו של החיד"א וידידו, מביא מדבריו של רבנו (בס"צ) בקשר לנס פך השמן של חנוכה, ומאריך לפלפל בהם, ומסיים: "זו היא כוונת הרב בעל 'קב הישר', דגברא רבא אמר מילתא וצריך לדקדק ולבארה". כן מרבה להביאו הגאון המפורסם רבי חיים פלאגי בספריו 'כף החיים' 'מועד לכל חי' ועוד.

ומענין שבספר 'יגל יעקב' עה"ת להג"ר חיים יעקב מרדכי גאטליב ממישקאלץ זצ"ל (עיין אודותיו בספרנו על חודש תמוז עמ' קצג) מעתיק בליקוטים שבסוף הספר את הפרק ק"ב מקב הישר שנשמט בחלקו מכל הדפוסים המאוחרים מפחד הצנזורה ומוסיף עליו עוד ענינים נפלאים.

אכן גדולי הצדיקים והחסידים במשך הדורות הצביעו עליו כעל אחד מספרי המוסר החשובים המעוררים ליראת ה' ושיום לכל נפש, מרן בעל החת"ס ז"ע מדגיש בצוואתו: "הבנות יתעסקו בספרי אשכנז בגופם שלנו המיוסדים על אגדת חז"ל", ומצייין על כך בעל 'לב העברי' (ח"א דף כה). להגאון רבי עקיבא יוסף שלזינגער זצ"ל שכוונתו לספרים שיצאו ע"י מצדיקי הדור כגון "קב הישר" ועוד. בעל 'תורת חסד' להג"ר מרדכי ראהטשטיין זצ"ל כותב בהקדמתו: "שהספר הק' "קב הישר" היה שגור בפי רבנו הצדיק הקדוש הרבי ר' אלימלך מליזענסק בעל נוע"א ז"ע ולמד וחזר עליו עד ק"ב פעמים כמנין שם הספר ופרקיו. (עיין לקמן עוד בשם מרן מהר"ש מבעלזא ז"ע).

האדמו"ר רבי מנחם מנדל בעל 'הצמח צדק' מליובאוויטש ז"ע מתוה דרך ליראת ה' לאחד מגדולי תלמידיו ומורהו ללמוד את הספר "קב הישר" (לקוטי דיבורים מהרי"ץ ח"א עמ' 54). כ"ק מרן אדמו"ר מהר"ש מבעלזא ז"ע סיפר על עצמו שלמד את הספה"ק "קב הישר" ק"ב פעמים [כמנין ק"ב] והעיד כי היראת שמים שלו שאב מדברי כיבושין של ספר קדוש זה, הגה"ק ר' פנחס מנחם מפילץ בעל 'השפתי צדיק' ז"ע כותב בצוואתו (הנדפס בסוף ספרו הנ"ל צוואה ה') לבניו: "נא מנשים בנותי וכל כלותי ילמדו בנותיהם 'שבט מוסר' ו'קב הישר', או 'מנורת המאור' עכ"פ בכל שנה ב' פעמים, להכניס יראת שמים בלבם וכן ילמד כל אחד לבניו... 'שבט מוסר' ו'קב הישר' פעמים רבות שיכנס בלבם מוסר וצניעות".

מרא דארעא דישראל הגה"ק רבי יוסף צבי דושינסקיא זצ"ל במכתב התעוררות לקראת הימים הנוראים ששלח לאחיו כותב בזה"ל: "ובזה הנני להכפיל בקשתי להתמיד בלימודיך... ונא ליזוהר לקרות הרבה ספרי מוסר, ספר 'פלא יועץ', "קב הישר", אחד לפנה"צ ואחד אחר כן, אבל לא בראיה בעלמא רק להוציא מן השפה לחוץ". (תולדות המחבר הנדפס בתחילת הספר "קב הישר" מהדורת הרב ר' אברהם שיינברגר שליט"א שנת תשנ"ג).

"פה שאינו מדבר דיבורים אסורים נקרא פה קדוש"

שעוסק בתורה ובתפילה בשירין ותשבחין, "הקדוש ברוך הוא נטיל האי דבורא ואתעביד כתר על רישא" פירוש: הקדוש ברוך הוא לוקח הדיבור ההוא ועושה ממנו כתר על ראשו. באופן אם מתפלל בכוונה. (קב הישר)

על כן אני מזהיר בקצרה, שצריך אדם לדעת כי פה שהוא גדול ומסויג מלהוציא דיבה וקללות, ואין מוציא לשון הרע, ואין עוסק בדברי ליצנות, האי פומא אקרי 'פומא קדישא', דהקדוש ברוך הוא משתבח בו, ומכל שכן מי

י"ג אדר ב' תשמ"ו: מרן הגאון רבי משה ב"ר דוד פיינשטיין זצ"ל בעל "אגרות משה" ועוד

עמהם. ושחבל שהנייר הולך ונפסד, והסכים שכדאי לשכור סופר שיכתוב מה שכתוב. ואמר רבינו, כשלא מצאנו, מסתמא זה מהדברים שנאבדו כששלח רבינו כתביו בדואר, וזה יהיה כפרה. וכתב רבינו מחדש, ובאמצע הכתיבה אמר לי, שכנראה כתב בדרך מחודש, לא באותו דרך, וברוך השם שעדיין יכול לחדש. ליתן בידיים לכל אחד באה משפחה אחת מבני עדות המזרח לברכה לפני רבינו. ורבינו נתן עוגיות לכל אחד בידיו. ואח"כ סיפר לנו, שיודע שאצל הספרדים זה ענין גדול ליתן בידיים, לפיכך כך עשה.

(מסורת משה)

כבוד הבריות

נתאמץ ללכת לשמוע את דרשת אחד מגדולי ראשי הישיבות. ואמר לי רבינו שרוצה לילך לשמוע דרשה הגרי"י רודרמן, כדי ליתן לו נחת רוח, שזה ענין גדול, אף שהוא לא יקפיד אם אני לא יבוא. שיש גמרא שהלך רב יוחנן לשמוע משהו מסומא, שלא חשב שיבוא לו, ובירכו הסומא שאני נראה ואיני רואה, ה' שרואה ואינו נראה, יברככם! ובאמת היה זה נחת רוח גדול להרב רודרמן. ומאן דהוא טען שהשתנה האגודה הרבנים שפעם היו בו רבנים ועכשיו העיקר ראשי ישיבות וכו' אינו טענה, שפעם לא היו להגדולים ישיבות, רק היו רבני העיר היום יש ישיבות גדולות. (מסורת משה)

מעודד אלמנות ויתומים

אלמנה אחת כתבה לרבינו [באנגלית] שמאוד משתדלת לחנך בנה בדרך האמת, ומבקשת שרבינו יכתוב כמה מילים של חיזוק וכו', והסכים רבינו וכתב, ואמר לי, שלאמנה כזאת יש להשיבה, אף שיש לחוש שדבר כזה יכול לגרום עוד מאות בקשות מעוד נשים ואנשים. (מסורת משה)

הודאה על האמת של מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל

סיפר הגאון רבי חיים מינץ ר"מ בישיבת סטייטן איילנד שבארה"ב: עמדתי פעם כשאחד שאל את מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאלה, ופסק כך וכך, ולאחר כמה רגעים חזר השואל והראה לו שלא כתב בספרו כמו שפסק עכשיו. נתן מרן עיניו בו, ותוך כדי דיבור אמר: "צודק, אני טעיתי". ובוודאי יכול היה לדון ולהראות שיש מקום לדבריו, אלא שהיה איש אמת.

כעין זה סיפר הרב עזריאל מילר:

זכורני שתלמיד אחד הקשה על דברי מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשיעורו ב"תפארת ירושלים" מדברי התוספות. ומרן זצ"ל הודה דאישתמיתיה דברי התוספות וחזר בו מדבריו.

סיפור נוסף סיפר תלמידו הרב משה גולדברגר:

היתה תקופה בישיבת סטייטן איילנד שביקשו התלמידים שיתן מרן זצ"ל את דפי השיעור קודם אמירתו, כדי שיעיניו שם, ויהיה להם יותר קל להבין את השיעור בשעת מסירתו. והנה ראיתי בדף השיעור שמביא שם קושיא ותירוץ כנראה מעצמו, והוא באמת קושיא ותירוץ מפורשים בגמרא בסוגיא אחרת. הלכתי למשרד להראות זאת למרן זצ"ל. אמר לי מרן זצ"ל: "אמת טעות הוא בידיו".

והוסיף ואמר: "איני מבין היאך שכחתי גמרא מפורשת, וצריך לתקן, והוא דבר מוזר אצלי שפעמים אני שוכח דברים שלכאורה אי אפשר שאשכחם, ופעמים אני זוכר דברים שבפשטות איני אמור לזכור אותם. ובשעת השיעור העיר על הטעות והודה על האמת. (ע"פ "דרכי משה" פרשת שמני)

זהירותו המופלגת של מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בממוזן הזולת ליהודי אחד בארץ ישראל היה שאלה בהלכה, והוא החליט

"אתה מבקש להרוג את בני - להופכו לבעל גאווה!"

בילדותו של מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, בהיותו בן 11, ביקר פעם בביתם דודו הגאון רבי אליהו פרוזינר זצ"ל, יחד עם אורח נוסף. משנכנס רבי משה לחדר, עמד הגאון רבי אליהו בפניו מלוא קומתו, באומרו: "בפני ילד היודע שני סדרים בש"ס חייבים לעמוד".

משראה זאת הגאון רבי דוד זצ"ל אביו של רבי משה, שילח מיד את רבי משה מן החדר בנזיפה, וצויה עליו שילך וישמש את האורחים. משסגר רבי משה את הדלת, הספיק לשמוע את אביו אומר לדודו הגאון רבי אליהו זצ"ל בהתרגשות: "אתה מבקש להרוג את בני - להופכו לבעל גאווה!"

או אז החל רבי משה להבין את משמעותה העמוקה של חובת הענווה: אדם חייב להיות עניו, אף שכילד הוא יודע שני סדרים בש"ס, כיון שאינו רשאי להחזיק שום טובה לעצמו. (ע"פ הקדמת בניו של מרן הגר"מ זצ"ל ל"אגרות משה" חלק ט')

התמדה

על עובדה מהתמדתו הנפלאה של רבי משה פיינשטיין זצ"ל מנעוריו, סיפר הצדיק רבי יהודה לייב מיזליק זצ"ל, עובדה לה היה עד ראה מתקופת שרותו בצבא הרוסי, וכה סיפר:

בתקופת האימונים חנה הגדוד שלנו ליד העיירה סטארובין שבפלך מינסק. אני וחברי שגם הוא למד בישיבה לפני שנלקח לצבא, ניצלנו את החופשות שניתנו לנו, ונכנסו לבית הכנסת בעיירה, שם למדנו בצוותא דף גמרא בשקידה, שהזכירה לנו את הימים הטובים בישיבה.

באותו בית כנסת, ישב בפניה שמצד ארון הקודש, עלם חמודות כבן שלוש עשרה, והגה בתורה מבלי לבטל רגע. ומפני שחס על הדקות היקרות שתתבזבזנה בלכתו לביתו בצהרים, היתה אחותו הגדולה מביאה אליו את ארוחתו. והוא בזריזות יצא לעזרת הנשים, סעד את לבו, ומיד חזר ללימודו. וכך מידי יום ביומו במשך כל תקופת שהותנו באיזור, ראינו במו עינינו את שקידתו העצומה.

הילד נודע בעיירה בשם "משה"ל דעם רב"ס" כלומר, "משה בן הרב", אביו, רבי דוד פיינשטיין זצ"ל, היה רבה של סטארובין. (ספר

קול בדממה נשמע עמי 16)

אל לו לתלמיד חכם להיות "משוחד" לסברתו

בשיחה שנשא מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (במחנה של ישיבת סטאטען איילאנד - שנת תשל"ג) אמר:

הנה נאמר (דברים טו, יט) "כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲוֶה עֵינֵי חֲכָמִים". וצריך להבין מהו השוחד ששייך אצל תלמיד חכם, וכי מדובר בכסף? אלא הביאור הוא, שאם תלמיד חכם מחדש סברא בתורה אחר היגיעה, ובא תלמיד חכם אחר והוכיח לו שאינו כן, לא יהיה משוחד מלחזור בו היות שהיא סברא שלו. וכן לא יהיה משוחד להסכים עם תלמיד חכם שני מפני כבודו, אם לדעתו דברי אותו תלמיד חכם אינם נכונים. (ע"פ "דרכי משה" פרשת שופטים)

צער על דבר תורה שנאבד ממנו

אמר לי רבינו שעומד עכשיו לכתוב שיעור בב"ב דף קכז בענין מילה, שאמר זאת בפעם הראשונה בבריתו של דודי הגר"ד. וזוכר רבינו שכתבו בסוף פינקס, מקצתו בחצי עמוד שלפני הסוף, ואז כתב עוד ענין, ונמשך לכותבו בחצי עמוד האחרון. והיפשונו בשבילו ולא מצאנו אותו. ובמשך החיפוש אמר רבינו על כתביו הישנים, שיש כאן הרבה דברים יקרים, והלואי יהיה זמן לעבוד

שהלווה מאה דולר לפלוני עד שירחם השי"ת עליו ויהיה לו במה לשלם. (מסורת משה)

מענייני נתינת צדקה של רבינו

פעם אמר לי רבינו שמ"צרכי עמך" רק נותן ליחידים, למוסדות נותן משלו. ופעם אחרת אמר לי רבינו שיש לו ג' קופות של כסף. ממון שלו. ממון של 'צרכי עמך'. וגם ממון שיש שנותנים לרבינו במיוחד, ליתן כפי שרוצה לנצרכים. (מסורת משה)

תמך בבחור לקניית תפילין

בחור בשם י. ג. כתב לרבינו מכתב ובו ביקש שרבינו ישלח לו נדבה כדי שיהיה יכול לקנות תפילין מהודרים. ואמר רבינו הנה אין חיוב ליתן צדקה בכלל לקנות תפילין, ואחר כמה ימים שוב קרא רבינו המכתב ואמר, כנראה זה אצלו דבר גדול, ותשלח לו חמישים דולר מקופת"צרכי עמך", וה' דולר משלי, ואם מישהו אחר רוצה להוסיף, תשלח ג"כ. (מסורת משה)

הצטלם כ"הכרת הטוב"

סיפר אחד, שאשתו ארגה פרוכת לארון קודש בבית מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל עם אותיות. מרן זצ"ל הודה לה. והתעניין איך מצאה זמן לעשות זאת. אחר כך נעמד ליד ארון הקודש עם הפרוכת כדי להצטלם, כדי לתת לה את התצלום לאות הכרת הטוב. ('דרכי משה' פרשת כי

תבא)

הכרת הטוב על האירוח

עוד מסופר על מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, שבתקופה שהיה פוגרום בלויובאן, עזב מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל את לויובאן (אשר כיהן שם כרב) והיה אז בן בית אצל רבו מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל.

והנה שנים רבות אחר כך היתה בלייקוואוד בר מצוה להגאון רבי זבולון שוורצמן נכדו של מרן הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, ובאותו יום ירד שלג חזק, טרח מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל ועשה את דרכו ללייקוואוד כדי להשתתף בשמחה, על אף שהיה זה לאחר פטירת מרן הגר"א קוטלר זצ"ל, בא לכבוד הרבנית ע"ה שהיתה אז בחיים, ולאות הכרת הטוב על שאביה זצ"ל אירחו בביתו בעת מצוקה.

(ע"פ "דרכי משה" פרשת כי תבא)

"הכרת הטוב" של מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל לרבו

כאשר התחתן נין של הגאון רבי פסח פרוסקין זצ"ל, השתתף בחתונה מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל. למחרת פתחו החתן והכלה עם בני משפחותיהם את מתנות החתונה, הופתעו לגלות המחאה של רבי משה זצ"ל על סך חמש מאות דולר. באותם ימים מתנה בסך חמישים דולר היה נחשב למתנה מכובדת, על כן סברו שנפלה כאן טעות, ושכנראה רבי משה זצ"ל התכוון לכתוב חמישים ובטעות כתב חמש מאות. החליטו בני המשפחה להחזיר לרבי משה זצ"ל את הצ'ק ולא לפדותו בבנק. כאשר באו התפלא ואמר: "וכי קלה זו בעיניכם - נכדו של מורי ורבי התחתן! לא היתה כאן שום טעות, חלילה, ואדרבא אילו היה באפשרותי הייתי נותן עוד הרבה יותר". ("הגיון לב" עמ' צ"ד)

"הכרת הטוב" לגוי

סיפר בעל המעשה:

פעם פגשתי איזה גוי בערך כבן שמונים, ושאל אותי אם אני מכיר את "ר' פיינשטיין" מניו יורק, כשעניתי בחיוב, סיפר לי הגוי: "אני הייתי מביא לו דואר כל יום במשך הרבה שנים, והיה לו הרבה מכתבים אפילו מארץ ישראל. הוא הזמין אותי פעם בשבועיים

להתקשר אל מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל לשמוע את דעתו בענין. הוא התקשר בשעה עשר בבוקר ולא שם לב שבארצות הברית השעה הייתה שלוש לפנות בוקר.

הגר"מ פיינשטיין ענה לו, וללא הקדמות האיש שאל את שאלתו וחיכה לקבל את תשובתו של ר' משה. אבל במקום לענות, התנצל ר' משה וביקש ממנו להישאר על הקו לכמה דקות.

חשב האיש לעצמו, וכי פוסק הדור צריך לעיין בספרים? הרי כולם יודעים שר' משה יודע את כל התורה כולה ומשיב מיד אפילו על השאלות הכי סבוכות!

אחרי חמש דקות חזר ר' משה לטלפון, וקבע את דעתו בשאלה, וביאר לשואל את המקורות והדרך שהביא אותו לפסק ההלכה. ואז להפתעת השואל שאל אותו ר' משה לשמו, ולכתובת שלו בארץ ישראל. היהודי לא הבין למה פוסק הדור צריך את המידע הזה, אבל בלי להסס הוא אמר את שמו ואת כתובתו. לאחר שבוע הוא קיבל צ'ק בדואר מר' משה, ועם הצ'ק היה פתק הסברה, וכך כתב לו ר' משה זצ"ל:

"כשהתקשרת אלי בשלוש לפנות בוקר, לקחתי זמן ליטול את ידי ולומר ברכת התורה לפני שעניתי לך. אף על פי שאני יודע שהיית מוכן לשלם על השיחה, אני רואה את עצמי אחראי לזמן שערכת את

אותך על הקו, שלא היה אלא לתועלת שלי - כדי שלא אדבר דברי תורה בלי לברך, לכן אני שולח לך צ'ק על בערך חמש דקות של שיחה בינלאומית". (ע"פ "לפניו נעבוד", עמ' תקכ"ז)

גאון בחסד

מסופר על אחד מראשי הישיבות שנסע לארצות הברית כדי לאסוף צדקה עבור ישיבתו. כשנכנס לבקר את מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, התעניין למטרת ביקורו, סיפר לו את מטרת בואו, והוסיף שהוא מתכנן לנסוע גם לטורונטו.

שאל אותו רבי משה, האם הוא מתכוון לבקר גם אצל עשיר פלוני בטורונטו. השיב ראש הישיבה, שאכן חושב להיות גם אצלו. אמר לו רבי משה, יש לי איזה מכתב לכתוב לו, איני

רוצה להטריח, אבל אם בין כך תהיה אצלו, אולי תהיה שליח מצווה ולמסור לו את המכתב. "בשמחה רבה" ענה ראש הישיבה. כתב רבי משה את המכתב, הכניס למעטפה, סגר אותה, ומסר לראש הישיבה. הגיע הלה לטורונטו, ודבר ראשון עשה את שליחותו של רבי משה, נכנס לאותו עשיר ומסר לו את המכתב, העשיר פתח את המכתב, לאחר שקרא אותו העלה חיוך על שפתיו, מסתבר שזה היה מכתב המלצה שכתב רבי משה עבור ראש הישיבה, כשהוא עצמו לא יודע שזאת המלצה עבורו, כמובן שהעשיר נתן נדבה הגונה אחרי המלצה כזאת.

מדהים לראות איזו מידה מושלמת של חסד. רבי משה לא רצה שהלה ירגיש מחויב תודה כלפיו, אלא אדרבה הוא נתן לו להרגיש כאילו הוא ראש הישיבה עושה טובה לרבי משה. ("סיפורי צדיקים" גליון רמ"ד שנה ח תשע"ז)

נותן הלואה בתורת צדקה

בא מישהו וסיפר לרבינו איך שאשתו הוצרכה ניתוח, והוא בעל חוב לכמה אלפי דולר, וביקש עצה מרבינו, ורבינו יעצו שיבקש מחבריו הלואות לזמן יותר גדול, ולא הלואה כ"כ גדולה מכל אחד. ואחר שעזב, אמר לי רבינו כנראה הוא נצרך גדול, כדאי להלוותו מאה דולר, ואם יהיה לו במה לשלם, טוב, ואם לא, לא. וקראתי לו לבוא בחזרה לרבינו (הוא עדיין לא עזב הבית) ולא רצה לקבל, ואמרתי שאם רבינו נותן צריך לקבל, וקיבל ועזב בשמחה. ורבינו כתב

לשתות תה ולשוחח יחד בענייני דעלמא" (כחכרת הטוב על הטרחה). (עי"פ "דרכי משה" פרשת שמות)

נצטער רבינו לכבוד הבריות

איש אחד מריגא שהיה מסייע בעבר של איש רב פעלים שסייע לרבינו, צלצל ואמר שגר עשרים ותשע שנים בארץ ישראל ועכשיו נמצא באמריקה ורוצה להכנס ליתן שלום לרבינו. ואמר לי רבינו בודאי תגיד לו לבוא, שהוא עוזר לנו, ולכל הרבנים, הרבה טובות, וכשבא האיש ההוא, נוכחתי שיש לו ריח מאוד רע, ואמרת מקודם לרבינו, אולי הוא איש חולה, ושלא כדאי שישב סמוך לו יותר מדי. ואמר לי רבינו נו, מה אפשר לעשות, זה ענין של כבוד הבריות. וישב אצלו רבינו, וראיתי איך שהצטער רבינו מהריח, דבמשך השנה שעברה הכרתי שרבינו מאוד רגיש לריחות, ומ"מ דיבר בלי להראות שמצטער, אך קיצרתי את השיחה ולא סירב רבינו. (מסורת משה)

"מעולם לא הקפדתי בחיי"

אחד שלח מכתב למרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שדובר נגדו, והיה קשה לו לאכול מפחד קפידתו. התקשר אליו רבי משה ואמר לו: "מעולם לא הקפדתי בחיי ואין לך ממה לדאוג". (עי"פ הקדמת "רבבות אפרים" הובא ב"דרכי משה" פרשת ויחי)

"עשרות שנים שהנני עובד על עצמי שלא לבוא לידי כעס"

כתב הרב הגאון ר' שמואל דוד פרידמן ("בדידי הוי עובדא" עמו' קפ"ט): "אספרה לדור, עובדא ידענא מהגאון האדיר רבי משה פיינשטיין זי"ע בעל שו"ת אגרות משה, אשר שמעתי ממחותני הג"ר אלעזר יונה גינזבורג, והכי הוה עובדא, בשבועות הקיץ שהה רבי משה במחנה קיץ (קעמפ) יחד עם תלמידי הישיבה, וכדרכו היה שקוע כל כולו בעמל התורה ובריור וליבון הלכתא, ולצורך כתיבת החידושים היה הגאון משתמש בעט סופר, כדוגמת הימים הקדמונים, שהיה כותב בקנה או נוצה, ולפניו קסת עם דיו שבה היה מטביל את הקולמוס בדיו ומעלה חידושי על הגליון.

"באחד הימים כשהיה יושב וכותב חידושי, ולפניו על השולחן היה שלושה דפים כתובים מחידושי שזה עתה העלה על הכתב, והניחם שם להתייבש, והנה שלושה בחורים שהיו חפצים לראות מה כותב הגאון נדחקו ליד השולחן להביט בכתבים, ומחמת שדחפו זה את זה נהפך הקסת ונשפך הדיו על הדפים הכתובים, ונשחת מראיהם לגמרי, והבחורים בראותם מה עוללו לפרי יגיעתו של גאון הדור, שנמחק מה שהעלה וחדש, נבהלו מאד מקפידתו, וברחו ונמלטו על נפשם, והמשגיח בראותו שלושה בחורים נסים, ציוה להם לעצור, וחקר אותם על מה ולמה הם רצים, ובמר נפשם הודו שהם אשר שפכו את הדיו על חידושי של ה"אגרות משה", וציוה להם המשגיח לגשת להגאון ולבקש הימנו מחילה, וניגשו שלושת הבחורים עם המשגיח כשהם פוחדים ורועדים מהקפדת הגאון האגרות משה, וביקשו הימנו שימחול להם על ששפכו את הדיו, ומיד ענה להם הגאון בניחותא הנני מוחל לכם במחילה גמורה, והוסיף ואמר בנחת ובלי שמץ של קפידא: "בחורים אינם צריכים להיות סקרנים כל כך."

בישל בכלי שלא הוכשר קודם פסח אחר בן יומו: השיב רבינו שאם מישהו בישל בכלי או בתנור שלא הוכשר מחמץ, אחר בן יומו מתשמישו בחמץ, קודם פסח, האוכל כשר [לפסח]. וגם השיב שאם הוכשר דבר שרוב תשמישו במים, ע"י הגעלה, כשר, גם כשמיעוט תשמישו באש.

פותחן משקאות האם יש כזה דוחקא דסכינא: שאל אם יש חשש בפותחן קופסאות שיש דוחק דסכינא, בתוך חמץ שבתוך הכלי. והשיב רבינו שאם זה משקה, לא שייך במשקה דוחקא. ואפילו אם זה דבר גוש, מ"מ במציאות הדחיקה הוא רק בתוך המתכות, לא דוחק לתוך האוכל. ולמעשה, אף שזה דבר קר, לפסח כדאי להצריך הגעלה.

"והתפלא מאד המשגיח מהיכן שאב הגאון את הכוחות הללו, שלא נראה עליו שום רוגז וכעס אחרי שהשחיתו לו את הדפים מכתבי חידושי היקרים מכל הון, ואיך נשאר בשלוות נפשו ולא הקפיד. "והשיב לו הגאון בתמיהה, מה הפליאה, הרי כבר עשרות שנים שהנני עובד על עצמי שלא לבוא לידי כעס, ואל יצר לאדם לעולם."

יצא ידי חובת ה"השתדלות" ברופא אחד

מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל הוצרך פעם לרופא. ומצאו עבורו רופא מומחה, והוא ביקר אצלו. אולם אחר כך מצאו רופא מומחה יותר מהראשון. וביקשו שגם רופא זה יבדוק אותו. אך מרן זצ"ל סירב ואמר: "כבר ביקרתי אצל רופא מומחה, ואיני צריך יותר". (עי"פ "בעקבי הצאן" - הובא ב"דרכי משה" פרשת וישב)

ביזוי תלמידי חכמים

מסופר על מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל שפעם היה עד שמיעה להערה פוגעת בכבודו של תלמיד חכם מסויים. הליכותיו השלוות תדיר של ר' משה השתנו לפתע תכלית שינוי, הוא היישיר מבטו אל הדובר ואמר לו בכעס עצור: "אני מוכן להעיד, שבשל דיבורים כאלו, האומרן פסול לעדות!" ("דבי משה פיינשטיין" עמ' 121)

"ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה"

זמן קצר לאחר פטירת מרן הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל נתקף אדם בארץ בכאבי ראש נוראיים, אשר אף רופא לא יכול היה להביא להם מזור. הוא חש בבהלה אל אחד מגדולי הרבנים בארץ, בבקשו את ברכתו.

כאשר שמע הרב כי כאביו של האיש החלו בעת ההלוויה, שאלו אם אמר משהו שיש בו משום פגיעה בכבודו של ר' משהי האיש השיב בשלילה. אז הציע הרב משהו בלתי שיגרת, במקום ליעץ לאיש לאיזה רופא עליו לפנות, או באיזה טיפול רפואי לבחור, הוא אמר שיש להפיל "גורל הגר"א", אולי באמצעותו ימצא האיש את המקור האמיתי לסבלו.

הופל הפור? הפסוק אשר עלה בגורל היה "...ומדוע לא יראתם לְדַבֵּר בְּעַבְדֵי בְמִשְׁהָ" (במדבר י"ב - ח). במבט ראשון לא אמרו המילים דבר לאיש. ואז לפתע היכה בו הפסוק כמכת ברק... אין ספק! הוא היה שם בין ההמונים אשר גדשו את רחובות ירושלים ביום ההלוויה. ר' משה חיה גאון, צדיק... ואיך אפשר שלא לבא ולחלוק לו את הכבוד האחרון. אולם הוא הוטרד משורת ההספדים הארוכה ומגודל ההלוויה באופן כללי, היה זה "שושן פורים", ובפתח ממתנות מצוות היום. לא חיה זה צודק, חש האיש, כי לווייה, של מי שלא יהיה, תפגום בשמחת הפורים של מאות ואלפי אנשים. את דעתו הביע האיש באזני אחרים.

"ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה?!"

הרב אמר לו כי ה"שולחן ערוך" פוסק כיצד יש לנהוג, וזהו הפתרון היחידי לְסַבְלוֹ. עליו לְכַנֵּס עשרה אנשים ליד הקבר, ובנוכחותם לבקש מחילה מרבי משה. אסף האיש מנין, ויחד עלו לקברו של ר' משה בהר המנוחות, שם ביקש מחילה על דבריו. כאבי הראש חלפו תוך זמן קצר.

(רבי משה פיינשטיין" עמ' 221)

בדיקת חמץ במכונת בברכה: השיב רבינו שמי שבדוק ביתו קודם ליל י"ד, ולמשל שעוזב ביתו לפסח, לא יברך. וחקר רבינו אם על מכונת לחוד אפשר לברך, ואמר שאם זה מכונת שאוכל שם וכו' שמצריך בדיקה בעצם, אף שזה רק ככלי, למה אין לחייבו בבדיקה, ואולי גם בברכה! אבל הסכים שיותר טוב שלא לברך. [ולפני כמה שנים אמר בהחלט שעל כלי בית אין חיוב בדיקה מצד עצמם, רק צריך להזהיר שלא יעבור בבל יראה וכו' וממילא אין חיוב לבדוקם דרקא בליל י"ד, ולא שייך לברך עליון. וע"ע חיי"א כלל קי"ט סעיף י"ח שאע"ג שבדוק הכיסים מ"מ עיקר התקנה על בית ולכן אינו מברך רק על הבית].

ממאורות הפרשה

”צו את אהרן ואת בניו לאמר” וכו’ (ויקרא ה, כ).

פירש רש”י, בשם ה”תורת כהנים”, אין צו’ אלא לשון זירוז ומיד.

צריכים להבין, מה נשתנה כאן שהתורה מצווה על הזריזות, הלא כל מצוות עשה צריכים לעשותן בזריזות, ולמה רק כאן התורה הזהירה במיוחד על הזריזות?

ונראה לומר בהקדים מה שכתבו המפרשים הטעם שמקטירים החלב והדם מהקרבנות מלבד קרבן עולה שנקטר כולו, כי חטאי האדם באים משתי סיבות, או מהדם שבו או מהחלב שבו. כלומר, הדם שבאדם מגביר בו את המרץ, ואילו החלב שבאדם להיפך מכביד על האדם את המרץ שבו. וידוע כי במצות התורה ישנם שני סוגים, מצוות עשה ומצוות לא תעשה. מצוות עשה, לעשות את המצוות כגון מילה, סוכה, מצה, תפילין ועוד ועוד ולזה צריך זריזות הנובעת מהדם, ואילו מצוות לא תעשה, מחייבים את האדם להימנע מלעשות עבירות כגון חילול שבת שהתורה מכריזה לא תעשה מלאכה ועוד ועוד. והנה תפקיד החלב שבאדם שלא ליתן לו לעשות עבירות כגון לא לרצוח, לא לגנוב ועוד ועוד. ואילו האדם המבין יודע שיש לו שתי מידות הטבועות בו, זריזות ועצלות, והוא יודע כיצד להשתמש בהן. במידת הזריזות משתמש לעשיית מצוות ובמידת העצלות משתמש שלא לעשות עבירות.

זה תפקיד האדם הישר היודע כיצד להתנהג בחיים. ומי כהחכם היודע פשר דבר, מתי להשתמש בזריזות ומתי בעצלות, כלומר מתי להשתמש בתפקיד הדם שבו – הנותן לאדם את מידת הזריזות, ומתי להשתמש בחלב שבו – הנותן את מידת העצלות.

אמנם החוטא משתמש בהם להיפך, במקום שצריך זריזות, כגון עשיית המצוות אינו עושה אותן אלא משתמש במידת העצלות. ואילו לעשיית עבירות הוא זריז, כלומר משתמש במידת הזריזות. ולכן יוצא שאדם זה חטא בזריזות וחטא בעצלות, שלא ידע כיצד להשתמש בהם. ולכן חוטא זה שחטא בשניהם עליו להביא קרבן להוציא ממנו את הדם ולזרוק אותו על גבי המזבח, לתקן את מידת הזריזות שחטא בהם ולהוציא את החלב הרומז למידת העצלות שלא ידע כיצד להשתמש בהם. וזה היה ראוי לעשות בגופו שחטא, אמנם ה’ חס עליו וציווה שיביא קרבן כיון שהיה בשוגג, ויוציא ממנו את הדם שהיה ראוי להוציא מעצמו ויכפר לו.

יוצא שעיקר הקרבנות באו לכפר ולתקן את מידת הזריזות שלא ידע להשתמש בה כהוגן, והשתמש בה לרעה, כי רק על לא תעשה חייב להביא קרבן, כי זה מעיד על חטאו שקם והזדרז לעשות עוונות, אמנם מצוות עשה שלא עשה אין צורך בקרבן כי זה לא מעיד כל כך על זדונו הרע שהרי ישב ולא עשה מצוה ואין בו כל כך אשמה אם שגג.

יוצא מזה, שכל הקרבנות באים על שחטא במידת הזריזות, ולכן התורה כתבה בלשון צו” – להראות שכל קרבן בא על הזריזות שנכשל בה והשתמש בה לרעה, ולכן על אהרן להזדרז ולתקן את מידת הזריזות שנכשל בה העם.

(קול יהודה - רבי יהודה צדקה)

”אין צו אלא זרוז מיד ולדורות” (רש”י בשם תו”כ).

פירוש, כי צו” מלשון דביקות, וְאַתֶּם הַדְּבִיקִים בְּה’ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם” (דברים ד, ד). פירוש, שלא תמתנו לדבקה בו באחרית היפך מ”הַפְּרַת תְּפַרְת” (במדבר טו, לא) חלילה, אלא תהיו דבקים כולכם היום בחיים, והיינו צו” שהוא לשון צוותא ודביקות לזרוז מיד ולדורות ולא רק באחרית אלא מיד.

(חתם סופר)

אין צו’ אלא זרוז מיד ולדורות (רש”י).

הכונה דהעושה מצוה בזריזות, יש לדונו שהיא עליו כמשוי ורוצה לפרוק עולו. אך כשמקבלה מכאן ואילך לדורות עולם ונותן צוארו בעול המצוה, הרי הזריזות נחשב לחיבה וזריזות, על כן אמר זרוז מיד ולדורות.

(חתם סופר)

אין צו’ אלא לשון זירוז מיד ולדורות (רש”י).

יש לפרש דקיום המצוה בזירוז ובשמחה גורם שהמצוה תתקיים גם אצל הדורות הבאים אחריו, שכשהבן רואה שאביו מקיים המצוות לא כמצות אנשים מלומדה אלא בחשק וברצון ובזריזות, ממילא נחרתת בלב הבן השתוקקות לקיום המצוה וגם הוא מקיימו לדורותיו, והיינו אין צו אלא זירוז – שע”ז יתקיים מיד וגם לדורות.

(ולהורות נתן - רבי נתן געשטעטנר)

בתורת כהנים הובא ברש”י: אין צו’ אלא לשון זירוז מיד ולדורות. אמר רבי שמעון, ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש בו חסרון כיס.

וקשה, הלא בכל הקרבנות יש חסרון כיס ולמה לא נאמר שם צו’ לשון זירוז, שיהיו הכהנים זריזים בעבודתם, וגם הם מיד ולדורות.

וכתבו המפרשים יען דבכל הקרבנות כמו חטאת ושלמים ותודה יש גם לכהנים חלק בהם ובודאי יהיו זריזים ואינם צריכים אזהרה על זה, אך כאן בקרבן עולה שהיא כולה כליל ואין לכהנים חלק בה רק העור, לכן צריך הכתוב לזרוז שיהיו להקריבה כראוי משום שיש להם בה חסרון כיס, ולא יהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס ונאעפ”י שגם בעולה יש לכהנים קצת חלק, דהעור לכהנים, א”כ שוב קשה למה צריך כאן זירוז ביותר, י”ל דאיתא במדרש ”הוא העולה” שהקריבו ישראל במדבר, ובגמרא איתא דהעולה שהקריבו ישראל

במדבר לא היתה טעונה הפשט ונתוח, ונמצא לפי זה שלא היה לכהנים שום חלק בה].

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

וקשה, מנא לן דלשון 'צו' הוא זרוז גם לדורות, דילמא הוא זרוז לפי שעה ולא לדורות. וגם מ"ש ר"ש בדמקום שיש חסרון כיס צריך זרוז ביותר, קשה דא"כ גבי נדבת המשכן שהיה ג"כ חסרון כיס ביותר, ושם נאמר "ויקחו לי תרומה" ולמה לא נאמר שם לשון 'צו', וגבי הדלקת המנורה כתוב ג"כ כמו כאן "ואתה תצוה" לשון זרוז (עיי' קדושין כ"ט).

וראיני בספר "מנחה קטנה" להגר"ח מאמ"ד ז"ל, דלא כל חסרון כיס שוים לענין זרוז, דאם מעוררים ליתן רק פעם אחת ולא יותר אין צריך לזרוז כל כך, כי יתעוררו לנדב פעם אחת ולפטור עצמם, אבל אם הנתינה צריכה להיות בקביעות לדורות, אז לא בנקל יתחייבו לתת, ואין דעת כולם שוים בזה וצריך זרוז ביותר לעוררם כראוי.

ולפי זה ניחא, דגבי נדבת המשכן שלא היתה אלא לפי שעה ופעם אחת ולא יותר, וכשנגמר המשכן כתיב (שמות לו, ו) "ויצו משה ויעבירו קול במחנה לאמר איש ואשה וכו' ויכלא העם מהביא", לכן לא נאמר לשון 'צו', כי אין צריך זרוז כל כך, אבל כאשר בא לצוות על שמן למנורה ועל עולת תמיד שהיא מצוה הנוהגת מיד ולדורות, והנתינה מתחייבת להמשך גם אחר כך, ובכל יום יש בה חסרון כיס, לכן נאמר בהם לשון 'צו' לזרוז.

ובזה יבואר שפיר דהוקשה להתורת כהנים למה נאמר כאן לשון 'צו', ואם הטעם הוא משום שהיא מצוה שיש בה חסרון כיס, קשה אם כן גבי נדבת המשכן נמי יש חסרון כיס, ולמה לא כתב שם גם כן לשון 'צו', לכן צריך לומר משום דנדבת המשכן אינה נוהגת לדורות אלא לפי שעה, לכן אין צריך זרוז כל כך, אבל כאן דקרבנות נוהגות לדורות ויש בזה גם כן חסרון כיס לכן צריך זרוז ביותר.

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה על מזבחה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ה, ב).

במדרש: "לאמר", כלומר שיאמר לבני ישראל שיתעסקו בקריאת העולה, שאע"פ שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה, כדי שישזכו קרבן עולה ובקריאתה, ע"כ.

וביאר הדבר נראה, כשם שקבע הקב"ה שיתוקנו העוונות למעלה ע"י מעשה הקרבן, כן קבע עוד לתקן בשורש הענינים ע"י התורה, שהיא שורש הקרבנות, וציום הקב"ה שיקראו ג"כ הפרשה של אותו הקרבן, וכמו שאמרו ז"ל ביומא (ה, ב), אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, מנין שאף מקרא פרשה מעכב [היינו קריאת פרשת המילואים על ידי משה לכל ישראל היה מעכב], ת"ל "זה הדבר אשר צוה ה'" אפילו דבור מעכב

[שאפילו אמירת הפרשה לישראל היה מעכב, שאילו לא אמרה משה לישראל לא היה מתקיים דין המילואים אף אם נעשו שאר פרטיהם]. וכהיום בעת שמעשה הקרבנות בפועל אין לנו בעו"ה, שהמקדש חרב, עכ"פ מצות למוד הלכותיהן יש לנו, ועלינו להתחזק ללמוד דיני הקרבנות ויחשב לנו כמעשה הקרבנות.

וכן הוא בזה"ק במדרש הנעלם פרשת וירא, א"ר כרוספדאי, האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות עניני דקורבניא ותקורבתא ויכוין בה, ברית כרותה היא, דאינון מלאכיא דמדכרין חוביה לאבאשא ליה דלא יכלין למעבד לון אלא טיבו. עכ"ל.

נראה מזה המאמר שעלינו לזרוז את עצמינו בלימוד הלכות קרבנות, שבזה נשקט רוחם של המקטרגים, שלא לבד שלא יקטרגו עלינו, אלא שעוד ילמדו עלינו זכות. וכן הוא בבבלי במגילה (טו, א), בשעה שבא המן להלביש את מרדכי ולהרכיבו על הסוס, אשכחיה דיתבי רבנן קמיה ומחוי להו [מראה להם בידן] הלכות קמיצה וכו'. א"ל במאי עסיקתו, א"ל בזמן שבית המקדש קיים מאז דמנדב מנחה מייתי מלא קומצא דסולתא ומתכפר ליה, א"ל אתא מלא קומצא דיכדכו ודחי לעשרה אלפי כיכרי כסף דידי, ע"כ בגמרא.

ולכאורה יפלא, האם בעת כזאת, שמלשין רודף אחר נפשו להמיתו, כלום מסוגל האדם ללמוד אז עניני הקרבנות? אלא הוא הדבר שכתוב בזה"ק, דזכות למוד הקרבנות מועלת כל כך, שאפילו הקטגור לא יכול להרע לו, אלא עליו ללמד זכות, וכמאמרם ז"ל, אתא מלא קומצא דיכדכו וכו' היינו למוד מעשה הקמיצה, שעולה במקום הקרבן, ולהורות בא. שאפילו בעת שצר לו לאדם מאד, אל יפטור עצמו מלמוד עניני הקרבנות דבר יום כימו, וינצל מכל צרה. (חפץ חיים על התורה - רבי ישראל מאיר כהן)

כפרת החוטא - הקרבת קרבן ולימוד הלכותיו

יש להתבונן מהו שכתבה התורה לשון "לאמור", שהרי לכאורה אין בו אלא פרטי הלכות הקרבנות ולא נבואה שניתנה להיאמר. ודרשו בזה חז"ל (תנחומא צו, יד): "צו את אהרן ואת בניו לאמור", כלומר שיאמרו לבני ישראל ויתעסקו בקריאת העולה, שאף על פי שמקריבין עולה עוסקין היו בקריאתה כדי שישזכו בקרבן עולה ובקריאתה. וכן אמר רבי שמואל בר אבא, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל, אף על פי שבית המקדש עתיד ליחרב, והקרבנות בטלין, לא תשכחו עצמכם לסדר הקרבנות אלא היזהרו לקרות בהן, לשנות בהן, ואם תעסקו בהן אני מעלה עליכם כאלו בקרבנות אתם עוסקים.

מבואר בדברי חז"ל, שמלבד דין הקרבת קרבן עולה יש דין בקריאת פרשת הקרבן.

ויש להבין, בשלמא הקרבת הקרבן מכפרת אולם מהו ענינו של קריאת הקרבן.

ביאר בזה החפץ חיים זיע"א [ונזכר לעיל] על פי דברי הגמרא (יומא ה, ב): אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, מניין שאף מקרא פרשה מעכב לומר (ויקרא

ח. ה) "ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה'", אפילו דיבור מעכב, ומבואר שחלק מסדר כפרת הקרבן שקבע לנו הקב"ה ברחמיו, נקבעה גם קריאת פרשת הקרבן. והטעם בזה, דכמו שיש תיקון עוונות על ידי הקרבת קרבנות שעושה רושם בעולמות העליונים ומכפרת, כך עלינו להוסיף ולתקן את שורש העבירות האלו על ידי התורה שהיא שורש הקרבנות, וזאת על ידי קריאת פרשת הקרבן.

למדנו מדבריו חידוש עצום, כי כפרת האדם החוטא אינה באה על ידי הקרבת הקרבנות בלבד, אלא אף על ידי קריאת הקרבנות ולימוד דיני הקרבן והסוגיות העוסקות בכך.

פעם שמעתי שהחסידים אומרים שמי שאומר קרבנות קודם התפילה הרי הוא כאילו הקריב קרבן, אמנם בדברי החפץ חיים זיע"א כתוב שהיינו רק מי שעוסק בתורת הקרבנות, ואין די באמירתן בלבד.

על ידי לימוד הקרבנות - קטיגור נעשה סניגור

איתא בגמרא (מגילה טז, א), שבשעה שבא המן להלביש את מרדכי ולהרכיבו על הסוס, ראה את רבנן (תלמידיו - רש"י) שישבו לפני מרדכי ולמדו את הלכות קמיצה. שאל אותם המן במה הם עוסקים, והשיבו לו שהם עוסקים בהלכות קמיצה, שבזמן שבית המקדש היה קיים הנודב מנחה היה מביא מלוא הקומץ סולת ועוונותיו היה מתכפרים לו. השיב להם המן, יבוא מלוא הקומץ מנחה שלכם וידחה את עשרת אלפים כיכר הכסף ששקלתי לאחשוורוש כנגדכם. והוא תמוה, כיצד יתכן שבאותה עת שהמן רדף אחריהם וביקש להורגם ישבו הם ללמוד את עניני הקרבנות. בהכרח, שזכות לימוד הקרבנות מועילה מאוד כנגד הקטגור הקם עליהם להרע להם, ואדרבה אפילו הוא עצמו קם ללמד עליהם זכות.

וכתב בזה החפץ חיים זיע"א, כי מכאן למדנו שאף בעת שאדם טרוד מאוד בצרתו ואין עיתותיו בידו, לא יפטור את עצמו מלימוד עניני הקרבנות, ועל ידי כך יזכה להינצל מכל צרה. וכן שנינו בזוהר הק' (ח"א דף ק, א, מדרש הנעלם): "אמר רבי כרוספדאי, האי מאן דמדכר בפומיה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, עניינא דקרבניא ותקרובתא ויכוון בהו [מי שמזכיר בפיו את עניני קרבן בבתי כנסיות ובתי מדרשות ומכוין בהם לשם קרבן], ברית כרותה הוא, דאינון מלאכיא דמדכרין חוביה לאבאשא ליה [שהמלאכים שרוצים להרע לו], דלא יכלין למעבד ליה אלמלא טיבו [לא יוכלו לזה, אלא ייטיבו עמו] הרי שעל ידי לימוד עניני הקרבנות הרעה נהפכת לטובה. נמצינו למידים מכל זה, כי התורה אינה רק חכמה בלבד אלא כח רוחני היכול לבטל גזירות קשות העומדות על כלל ישראל, עד כדי להפוך גזר דין חובה לזכות.

העוסק בחמשה חומשי תורה - כאילו הקריב חמשה קרבנות

ענין זה למדנו גם מפרשתנו. כתיב (שם ו, ב): "זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח", הנה כפלה התורה דבריה וכתבה "זאת תורת העולה" וגם "היא

העולה", וביאר בזה ה"כלי יקר" (שם) שבא הכתוב ללמדנו שכל העוסק בתורת העולה כאילו הקריב עולה, ולזה כתיב: "זאת תורת העולה" - כל העוסק בתורת העולה, "היא העולה" - הרי הוא כאילו הקריב את העולה עצמה.

והקשה ה"כלי יקר" (שם), כיצד אפשר לומר שעסק התורה הרי הוא כהקרבת עולה ללא שיש כאן מזבח ואש. וכתב בזה: "כי אש התורה אשר בקרבנו, דומה לאש המזבח", כלומר, אדם הלומד תורה הרי הוא כמי שמבעיר אש בליבו, ולפיכך הלומד את תורת הקרבנות הרי הוא כאילו הקריב את הקרבן על האש.

על פי זה, בודאי שעלינו ללמוד את התורה מתוך התלהבות יתירה בבחינת אש להבה, כי רק כך זוכים להגיע למעלה זו של כאילו הקריב את העולה עצמה.

על פי דברים אלו ביאר ה"כלי יקר" (שם ז, יא) את שראתה התורה לכתוב בפרשה זו ה' פעמים את התיבות "זאת תורת" בעת שעסקה בדיני הקרבנות, וכגון (שם): "וזאת תורת השלמים", משום שהיינו כנגד חמשה חומשי תורה, שכן העוסק בהם כאילו הקריב ה' מיני קרבנות. העוסק בספר בראשית כאילו הקריב קרבן עולה משום שבו מבוארת תורת העולה כפי שהוקרבה על ידי הבל, נח, אברהם ויעקב. העוסק בספר שמות כאילו הקריב קרבן מנחה, שהרי כל המנחות באות מצה, ומצינו את כל דיני המצה בספר זה. העוסק בספר ויקרא כאילו הקריב קרבן חטאת שהוא עיקר ספר זה ואגב זה הוזכרו בו דיני שאר הקרבנות. העוסק בספר במדבר כאילו הקריב קרבן אשם לפי שבו הושלמו דיני האשם. העוסק בספר דברים כאילו הקריב קרבן שלמים לפי שבו הושלמו דיני קרבן שלמים.

נמצא שכל העוסק בחמשה חומשי תורה הרי הוא כאילו הקריב חמישה קרבנות, ולמדנו מכאן את כוחה הגדול של לימוד התורה. אמנם היינו דוקא אם מכוין לשם כך וכפי שכתב הוזהר הקדוש.

יש בדברים אלו עצה טובה לאדם השואף לכפר על חטאיו, ללמוד תורה ובפרט את דיני הקרבנות! ויש בזה כדי לחייב את כולנו.

(שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

"צו את אהרן" (ויקרא ו, ב).

במדרש תנחומא (צו אות ב): "צו את אהרן", מה עסקו של אהרן כאן, ישראל מקרבין ואהרן נזכר, והכתוב אומר "צו את אהרן", והרי כתיב "צו את בני ישראל את קרבני לחמיי" (במדבר כח, ב), וכאן הוא אומר "צו את אהרן זאת תורת העולה". אמר הקב"ה, כל מי שהוא מעלה עצמו סופו לילך באש, שנאמר "הוא העולה על מוקדה".

פירש בעל "ביאור האמרים": והרי כתיב צו את בני ישראל. רצונו לומר, שאם תאמר שלפי שאהרן ובניו היו המקריבין לפיכך הצווי נתייחס להם, והרי גם קרבן

על כן אמר הכתוב "היא העולה על מוקדה". גם תרומת הדשן היא תיקון לגאווה מפני שמרמזת על מה שאמר אברהם אבינו "אנכי עפר ואפר" (בראשית יח, כז). וכל המשפיל עצמו הקב"ה מגביהו (עירובין יג ב), ולכן כתבה התורה (בפסוק ג) "והרים את הדשן" - כי רק כשמשפיל עצמו כדשן, הקב"ה מרומם אותו. ועוד מרומזת מידת הענוה בבגדים שלבש הכהן המכפר, "ולבש הכהן מדו בד" שיהיו הבגדים כמידתו, לרמז שלא ילך הכהן בגדולות ובנפלאות ממנו.

אפשר כמו שאמרו 'האי מאן דיהיר חכמתו מסתלקת ממנו', ודרך דרש ומוסר אפשר לומר טעם לזה, דעל ידי הגאווה נעשה גופו כלי משוקץ ומוסרח כמו שכתוב באגדה דאליהו זכור לטוב אמר לרבי יהושע בן לוי דאדם דיש לו גאווה הוא סר"ח העודף מנבילה מוסרחת, ואם כן התורה צריכה להיות במקום נקי וטהור וקיימא לך (עיי' ברכות כד, ב) דבמבואות המטונפות אסור להרהר בדברי תורה. ולכן מי שיש לו גאווה שהוא מוסרח יותר מנבילה חכמתו מסתלקת ממנו, דהתורה צריכה מקום נקי וטהור. וזה רמז "זאת תורת העולה" פירוש תורה עם גאווה, כלומר החכם שעוסק בתורה ויש לו גאווה, אז היא העולה היא התורה עולה ומסתלקת ממנו והוא נשאר בגאותו.

(חומת אנך - רבינו החיד"א)

יש לפרש בדרך רמז על ענין הגאווה, דמי שיש בו 'תורת' העולה דהיינו שהוא מתנהג במדת הגאווה עונשו ש'אש תוקד בו', דהמתגאה נדון באש.

וטעם הדבר, כי הגאווה היא לחי העולמים דוקא, וכמו שכתוב בתהלים (צג, א) "ה' מִלֵּךְ גָּאוֹת לְבַשׁ" דהיינו שהגאווה היא לבושו יתברך. לכן כשמתגאה ומשתמש בלבושו יתברך שהוא אש כמו שכתוב "פִּי ה' אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה הוּא" (דברים ד, כד) "הרי נידון באש."

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

"זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח פל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו, ב). צריך להבין מדוע נכתבה "היא העולה" בוא"ו "הוא העולה", וגם מה שסיים "תוקד בו" דהיה לו לומר 'ואש המזבח תוקד בה' דהיינו בעולה.

ויש לומר, דבא ללמדנו דעיקר הקורבן זה שיחשוב המקריב הקרבן שעל חטאו היה ראוי שהוא בעצמו יהיה עולה. ולכן בכתוב נכתב "הוא העולה" דהיינו הוא היה צריך להיות העולה. וסיים "תוקד בו", שהאש שעל המזבח היה ראוי שתהיה יוקדת בגופו ותשרוף אותו בעצמו, ולכן רק אם חושב כך הרי שאז הקב"ה מקבל קרבנו ומכפר עונו.

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

התמיד הם המקריבין והציווי נתייחס לבני ישראל [שנאמר (במדבר כח, ב) צו את בני ישראל ואמרתי אלהם את קרבני לחמי לאשי ירח נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְמוֹעֲדוֹ]: אמר הקב"ה כל מי שמעלה את עצמו וכו'. הענין, שכל מי שנתקרב להקב"ה באחת מן המעלות צריך להשפיל את עצמו לפניו יותר משאר אנשים, וכל המתקרב יותר צריך לשפלות ולהכנעה ביותר, שכן הדין בכריעות שבתפילה, הדיוט באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף, וכהן גדול בתחלת כל ברכה, והמלך משכרע אינו זוקף עד שיגמור (ברכות לג סוף ע"א). ובזה יובן מה שהזכיר הצווי על שם אהרן ובניו, כי לאשר הם נתקדשו ונתקרב לפניו יתברך שמו, ובאה התורה הקדושה לרמז להם פחיתות מדת הגאווה ועונשה שכל המתנשא סופו לילך באש. וזהו "צו את אהרן ואת בניו" המובחרים ומקודשים לשמו יתברך, "זאת תורת העולה" כפשוטו, שאם הוא עולה ומתנשא על זולתו סופו להיות "על מוקדה". והטעם כתב הגאון חיד"א בספר "לב דוד", דהגאווה באה מיסוד האש, וכתוב "וּתְמוּגְנוּ בְיַד עֹנְנֵנוּ" (ישעיה סד, ו) ["ותמוגנו" - מלשון המגה והמסה. "ביד" - ר"ל בעבור (מצ"צ)]. והחכמים הללו ישמעו ויוסיפו לקח שלא לעשות כי אם מיראת הרוממות ומפחד הדר גאונו יתעלה ויתברך. ומה שהזהירם על הגאווה בכאן דוקא, לפי שהרמת הדשן נראה לעבודה פחותה שלא יקלו בה מחמת גסות רוח. והעד שהרי נשתבח השבט המקודש בזה (תמיד פ"ב מ"ב) באמרם: ומימיו לא נתעצל הכהן מלהוציא את הדשן, מכלל דאחרים שאינן זריזין ככהנים היו מתעצלים בעבודה זו.

(ביאור האמרים למדרש תנחומא לרבי אברהם רויזען)

"צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח פל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו, ב).

במדרש תנחומא (סימן א): אמר הקב"ה, כתיב למעלה מן הענין (ה, כג), "והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה אשר גזל", ואחר כך "זאת תורת העולה". למה? "כי אני ה' אהב משפט שניא גזל בעולה" (ישעיהו סא, ח), ואם בקשת להקריב קרבן לא תגזול לאדם כלום. ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה? כשתנקה כפיך מן הגזל.

דוד המלך אמר (תהלים כד, ג-ד) "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, נקי כפים ובר לבב" - כי רק מי שהוא נקי כפים מן הגזל "יעלה בהר ה'".

"זאת תורת העולה הוא העולה על מוקדה על המזבח פל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ו, ב).

כתב ה"כלי יקר", במדרש אמרו "היא העולה על מוקדה", כל המתגאה נידון באש. וכוונת המדרש היא לומר שהעולה מכפרת על גסות הרוח שנובעת מגאווה,

"זאת תורת העלה היא העלה על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו" (ויקרא ג, ב).

"היא העולה על מוקדה" וגו', התחיל באיברים ופדרים ותרומת הדשן מעולה של אתמול ולא התחיל בעולה של היום, יש לפרש לפי מה שכתב רש"י פ"ב דזבחים (יט, ב) ד"ה משה ואהרן משמע דס"ל דביום שמיני למילואים לא שמש משה רבינו ע"ה כלל אפילו בעבודת היום, וכן כתבו תוס' על התורה פרשת פקודי, דלא כפירוש רש"י בפרשת פקודי (מ, כט) דגם ביום השמיני לא קרב אהרן אלא קרבנות המלואים לא כן אלא כל קרבנות היום הקריבו, אם כן היתה התחלת כיהונו של אהרן באיברים ופדרים ותרומת הדשן של עולת בין הערביים שהקריב משה רבינו ע"ה ביום אחרון של ז' מלואים על כן התחיל בזו לצוות את אהרן.

"ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח" (ויקרא ג, ג).

ורומות האדם בעבודתו לאלקיו אפילו בדרך בויה

והנה המצוה הראשונה שהזכיר לצוותו הנה היא, "ולבש הכהן מדו בד... והרים את הדשן". ציוהו ללבוש בגדי כהונה אשר יתפאר בהם ובהם ירים את הדשן, להראות שמעלת האדם הגדולה אשר בה נחשב היא בעשותו עבודה לאלהיו, ואפילו בדרך הבזויה בעיני הבריות זו היא רוממותו (עי' חוה"ל שער הכניעה).

וכן מצינו שבני גרשון ובני מררי נתן להם לשאת משאות בעגלות אחר אשר הבדילם ונשאם לעבודתו. ולבני קהת, שהיו חשובים יותר, לא נתן עגלות כי "עבדת הקדש עליהם בפתף ישארו" (במדבר ז, ט). וזו המלאכה בזויה יותר בעיני הבריות. וגם נשיא נשיאי הלוי אלעזר בן אהרן הכהן היתה פקודתו שמן המאור וקטורת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. היה בארבעת דברים אלו משא גדול. והיה נושאן בימינו ובשמאלו ובתוך חיקו ועל כתיפו (ירושלמי פ' המצניע).

וכן מצינו שהשיב דוד המלך את מיכל בת שאול על אשר בזתה בלבה לדוד בהיותו מפוז ומכרכר לפני ה' ואמרה "מה נכבד היום מלך ישראל אשר נגלה היום לעיני אמהות עבדיו כהגלות נגלות אחד הרקים" (שמואל ב' ו, כ). השיבה "ונקלתי עוד מזאת והייתי שפלה בעיני ועם האמהות אשר אמתת עמם אכבדה", ואם אהרן ובניו הכהנים המשוחים, ודוד המלך אשר היו עושים בעבודת השם מעשים כאלו קל וחומר לשאר העם. וכן נהגו בקהלות רבות שכשיהיה אפילו גדול הקהל קולו ערב שיעשה עצמו שליח ציבור בראש השנה ויום הכפורים ואם ידע לתקוע שופר הוא יתקעהו.

(דרשות ופירושי רבנו יונה גירונדי)

"ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד ילבש על בשרו והרים את הדשן אשר תאכל האש את העלה על המזבח ושמו אצל המזבח" (ויקרא ג, ג).

"ולבש הכהן מדו בד" וגו', ודרשו חז"ל ביומא (כג, ב) מדו כמדתו (והובא ברש"י כאן), ופירש רש"י, למדת קומתו לא נגדרת ולא מסולקת, ר"ל שלא יהיו ארוכים יותר מדאי שלא יהיו בגדיו גדולים מגופו, ולא יהיו קטנים ממדתו. ואמר חכם אחד על דרך מליצה, כי יש חולקים לאדם כבוד ומלבישים אותו מלבושי הוד והדר, והמה ארוכים יותר מדאי וגדולים יותר מערכו, ויש להיפוך איש רם ונעלה בחכמתו ומעשיו הכבירים, אך העם לא יכירו את גדלו ותפארתו, ומלבושי הכבוד אשר ילבישוהו לא יגיעו לערך גדולתו, כי קצרים המה יותר מדאי, ולא יסורו למשמעתו לעשות ככל אשר יורם להימין או להשמאל, והשפעתו אינה ניכרת.

ורמזה תורתנו הקדושה, כי הכהן העובד עבודת ה' ועבודת עמו שיהיו "מדו כמדתו" שיחלקו לו כבודו הראוי לפי מעשיו ומלבושי כבוד יהיו כמדתו, וכמו שאמרו חז"ל (עי' פסחים קח, א) 'ומורא רבך כמורא שמים', ר"ל כפי ערך מורא שמים שלו, כן תהיה מוראו על הצבור.

ובעוונותינו הרבים מה אנו רואים במדה"י קטני קטנים יפסעו על ראשי עם קודש וכבוד חכמים ינחלו, למרות קטנותם ואפיסת ערכם בתורה ודעת חכמים, וגדולים בתורה ויראה כמה מעטה השפעתם וכבודם פחות, ובגדי הכבוד שלובשים אינם מדו כמדתם.

(כרם הצבי - רבי צבי הירש פרבר)

"ולבש הכהן מדו בד" וגו', ואמרו חז"ל (ילקוט פ' א) שלא ילבש בגדי חול עמהן.

רצונו לומר על דרך המליצה, כי כאשר ילבש בגדי כהונתו לשרת בקודש, לא ילבש בגדי חול עמהן לעשות דבר חול אשר ישפיל מדריגתו וימעט השפעתו, אלא יתנהג בצדק ומישור אשר הנהגתו תתאים עם הלמודים הנעלים אשר ילמד את העם, וכמו שאמרו חז"ל (חגיגה יג, א) "במופלא ממך אל תדרוש", ר"ל דבר אשר יפלא ממך בעצמך, כל תדרוש מאחרים לעשות.

או יש לפרש, שלא ילבש בגדי חול עמהן, לרמז שלא יעטה על בגדי הקודש מעטה של חול, המחלל בגדי הקודש שלו, וכמו שנחזה לצערנו במדה"י יספידו קלים וריקים וחולקים למו כבוד חכמים, וכן על שמחה וגיל יבאו לקחת אצלם חלק ויהללו עד שמי מרום רשעי ארץ, אם רק המטבע מצלצלת אצלם, ועל כזה המליצו שופר שצפהו זהב פסול... וגנאי לתלמיד חכם להעטות על בגדי קודש שלו בגדי חול, ולהשתמש בהם בדברים אשר יורידו קדושתן.

או י"ל הכונה שלא יתערבו אצלו תערובות חול בעבודתו, כמו בקשת הבצע והכבוד המדומה רק יהיו דבריו לשם

שמים, וכל אדם לא יהיה בכואו לכפר בקודש, כלומר לא להחניף אדם ולא כדי לשאת חן בעיני תקיפי הצבור ועשיריו, רק בצדק יהיו כל אמרי פיו לשם שמים.

(כרם הצני - רבי צבי הירש פרבר)

"וּפְשַׁט אֶת בְּגָדָיו וּלְבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת הַדָּשָׁן אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל מְקוֹם טָהוֹר" (ויקרא ו, ד).

יש לפרש בדרך רמז שיש לאדם לזכור תמיד את יום המיתה ועל ידי כן יחזור בתשובה שלמה. וזה אומרו "ופשט את בגדיו" דהיינו יזכור כי יגיע היום שבו יפשוט בגדיו הלבוש בהם ויוצא ונכנס בהם בשביל כל עניני עולם הזה, "ולבש בגדים אחרים" יצטרך ללבוש בגדי לבן דהיינו תכריכין. "והוציא את הדשן" דהיינו שיצטרכו להוציא את הגוף שהוא בחינת דשן שבנוי מעפר ואפר, "אל מחוץ למחנה" לבית הקברות הנמצא מחוץ לעיר, "אל מקום טהור" כדי שילך לבית דין של מעלה שהוא מקום הטהרה. והוסיף "והאש על המזבח תוקד בו" דהיינו שידאג לחיות תמיד עם זכרון זה, ואז יזכה לינצל מדינה של גהינם ויזכה לאור באור החיים.

(אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

"וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּוקֵד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וְיִכָּעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בְּבֹקֵר בְּבֹקֵר וְעֶרְוֹת עָלֶיהָ הַעֲלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים" (ויקרא ו, ה).

התורה רמזה בכאן שאף על פי שהאש על המזבח תוקד בו [והוא הבטחה שכן יהיה] גם בדרך נס, כי האש תרד מן השמים, בכל זאת מצוה להביא מן ההדיוט, ומן האש הזה להדליק המנורה (כמו שכתב רש"י בפסוק ו). וכן תורת ישראל אעפ"י שמתקיימת בדרך נס, וכמו שאמרו חז"ל במדרש נשבר הפטיש ונבקע הסדן והספיר לא זז ממקמו, כי למרות כל המועקות הנוראות והאינקביזיציות האיומות, תורת ישראל מתקיימת בעצם תקפה וזהרה, בכל זאת עלינו להחזיקה בכל כוחנו ולתת עצים בבוקר בבוקר, ולגדל את בנינו הצעירים על ברכי תלמידי חכמים, בבוקר חלדם, באביב נעוריהם, להקריבם על מזבח ה' ולהדליק בקרבם אש קודש.

ומה נפלאו דברי המדרש תנחומא פרשת תצוה, אמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי משמש בבית המקדש ומעשה נסים היו במנורה, משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היה מתכבה עד שנה אחרת, ופעם אחת לא עשו הזיתים שמן התחילו הכהנים לבכות, ואמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי בבית המקדש ומצאתי מנורה דליקה יותר (בלא שמן או במועט שמן היתה דליקה זמן יותר ארוך) ממה שהיתה דליקה כל השנה. הורו בזה דאף על פי שהמנורה תאיר בדרך נס ג"כ, וגם אם לא יעשו הזיתים שמן, עלינו לקוות לה' כי לא תכבה אורה, וכמו שכתוב (תהלים יח, כט) "כִּי אֶתָּה תֵּאִיר נְרִי ה' אֱלֹהֵי יְגִיָּה חֲשָׁפֵי", וכתוב (מיכה ז, ח) "אֶל תִּשְׁמָחֵי אִיבְתֵי לִי כִּי נִפְלְתִי קִמְתִּי כִּי

אֵשׁ בַּחֲשֶׁךְ ה' אור לי", בכל זאת אמר הקב"ה "כתית למאור" לכתת עצמנו במסירות נפש ולהוסיף שמן במנורה לטוב לנו כל הימים.

והנה רש"י הביא דברי תורת כהנים, אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרוז במקום שיש חסרון כיס, כלומר כי בזמן שבני ישראל יושבים שלמים בצל הכסף ופרנסה טובה אינם צריכים זירוז כל כך, אבל במקום "שיש חסרון כיס" שבני ישראל בגלות המר ובנפשם יביאו לחמם, וברוב יסורים ישיגו פרנסתם, אז צריכים זירוז ביותר לעוררם להחזיק עץ החיים. וכמו שאמר החוזה (מלאכי ג, י) "וּבְכֹהֲנָי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' וְכו' אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבֻּות הַשָּׁמַיִם" [בשעה שלא אפתח לכם ארובות השמים ואוצר הפרנסה] וְהִרִיקְתִּי לָכֶם בְּרֶכֶת עַד בְּלֵי דָי". אם תעמדו בנסיון כזה להחזיק התורה בגלות מתוך עוני ומחסור, אז אריק לכם ברכה עד בלי די.

(כרם הצני - רבי צבי פרבר)

"וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּוקֵד בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וְיִכָּעַר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן עֲצִים בְּבֹקֵר בְּבֹקֵר וְעֶרְוֹת עָלֶיהָ הַעֲלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֲלָבֵי הַשְּׁלָמִים. אֵשׁ תִּמִּיד תִּוקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכְבֶּה" (ויקרא ו, ה).

אדוני אבי זקני הרב הקדוש רבי שמואל שמריהו אבד"ק אוסטרובצא זצ"ל כותב: "והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה", נראה לפרש דעיקר ניצוח היצר שלא ישלוט באדם הוא כשירגיל האדם להתלהב למסור נפשו לה' בערב ובבוקר לקבל עליו ארבע מיתות, ובזה ינוח תאוות האדם, כיון שמרגיל עצמו בעבודה רבה למסור נפשו, בטלו ממנו התאוות, וזה פירוש "אש תמיד", שיבעור בלבו תמיד שיהיה על המזבח לקרבן, כדאיתא בזהר הקדוש (עיי' בזה"ק חלק א דף פ' סוף ע"א) שהנשמות ישראל הם נקרבים על המזבח העליון ע"י המלאך מיכאל (עיי' גם תוספות במנחות קי, ב ד"ה ומיכאל), ממילא "לא תכבה", ל"א היינו היצר הרע שהוא כלא נחשב כמו שכתוב (תהלים צ"ו ה) "כל אלוקי העמים אלילים", ותכבה ה"ל"א הוא היצה"ר, בזה האש של המסירות נפש בערב ובוקר. כמו שאמרו (ע"י ברכות ה, א, וברש"י ז"ל ד"ה התעייף וכו' אם תכפל וכו' עיי' שם, היינו בבוקר ובערב, ומה שאמרו קריאת שמע על מטתו, משום שבלילה יותר שכיח מזיקין, וכל שכן ביום) כל הקורא קריאת שמע בכוונה מזיקין בדילין ממנו, ודו"ק היטב, ומי שנכנס בעבודה יבין זה.

"וְהָאֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ תִּוקֵד בּוֹ" (ויקרא ו, ה).

העיקר הוא כוונת הלב

פירוש "בו" בכהן, שאש קודש תיקוד בלב הכהן - "ובער עליה הכהן עצים בבוקר בבוקר וערך עליה חלבי השלמים", פי' שהכהן יקטיר את הקורבנות על מזבח לבו, כי העיקר הוא כוונת הלב. (ולזהרות נתן - רבי נתן געשטעטער)

”בַּבְּקָר בַּבְּקָר וְעַרְךָ עָלֶיהָ הָעֵלָה” (ויקרא ה, ה).

אמרו חז”ל (פסחים נח, ב) שלא יהא דבר קודם לתמיד של שחר דכתיב העולה עולה ראשונה.

י”ל הטעם, דאמרו חז”ל (במדבר רבה כא, יט) דתמיד של שחר מכפר על עבירות שבליילה, ולכן טרם שנתכפרו העבירות שבליילה לא היה ראוי להקריב קורבן אחר שלא יהא זבח רשעים.

(ולהורות נתן - רבי נתן געשטעטער)

”אֵשׁ תָּמִיד תּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ” וגו’ (ויקרא ה, ו).

איתא בזוה”ק (ברעיא מהימנא כאן כח, ב): דא אורייתא וכו’ ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן תורה איהו לגבייהו וכו’, עיי”ש.

אחד כתב לכ”ק אא”ז האדמו”ר זצ”ל מגור ששמע בשמו שאין לעשות מצוה קודם ברכת התורה, ורצה לידע הטעם, ונתן כ”ק אא”ז מרן אדמו”ר זצ”ל מגור בכתב להשיבו וזלה”ק: אנכי הראיתי דבר תמוה בספר בכורי יעקב לר”י עטלינגר בהלכות שמחת תורה שהביא שאסור לעשות מצוה בלי ברכת התורה, ותמהתי עליו, אולם בספר הזהר פ’ צו הביא כי לצורבא מרבנן מצוה כמו תורה, עיי”ש, עכלה”ק.

(לקוטי יהודה)

איתא בזוהר הקדוש (ברעיא מהימנא כאן דף כ”ח ע”ב): דא אורייתא דאיתמר בה (ירמיה כג, ט) ”הֲלוֹא כֹה דִּבַּרְתִּי כְּאֵשׁ נֶאֱמַר ה’”, לא תכבה ודאי, דעבירה אינה מכבה תורה אבל עבירה מכבה מצוה וכו’, אבל לגבי מארי תורה לית ליה כבייה עולמית וכו’, ומצות דאורייתא דמקיימין לה רבנן, תורה איהו לגבייהו וכו’ עיי”ש שם.

ואיתא בגמרא (ראש השנה יח, ב): רב ורב חנינא אמרו, בטלה מגילת תענית וכו’, אמר ר’ יוסף שאני חנוכה דאיכא מצוה, אמר ליה אביי ותיבטיל איהו ותיבטיל מצותה, אלא אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא, ופירש רש”י ז”ל על ידי שנהגו בו המצות והחזיקו בו כשל תורה וכו’ עיי”ש שם.

ופירש כבוד קדושת אדוני אבי זקני אדמו”ר זצ”ל מגור ואמר, דהענין הוא שצריך להיות ממצות חנוכה תורה, דכתיב (משלי ו, כג) ”כִּי נֵר מְצֻנָה וְתוֹרָה אֹר”, דאיתא בזוהר הקדוש (עיי”ן בתיקוני הוזהר תיקונא ט) כשעושין מצוה בדחילו ורחימו נשאר לתמיד, וזה נעשה תורה, וכמו שכתב בזוה”ק (כאן) תלמידי חכמים מצוה תורה איהו לגבייהו, פירוש כיון שנשאר בקביעות, וכן בחנוכה איתא (עיי”ן רמב”ן ריש פרשת בהעלותך) שלך לעולם קיימת, ולכן הוא כתורה.

ועוד אמר כ”ק אא”ז האדמו”ר זצ”ל שאיתא במדרש (עיי”ן תנחומא ויגש ו), היו מכבדין את המצות שהן שלוחי ושלוחו של אדם כמותו וכו’, עיי”ן שם. היינו כשעושין מצוה עם דביקות בכח ה’ יתברך, נשאר אור על תמיד.

(ליקוטי יהודה)

”אֵשׁ תָּמִיד תּוֹקֵד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכָּבֵה” (ויקרא ה, ו).

העצה לבטל מחשבות רעות

כתב השל”ה הקדוש (שער האותיות - אות הל’ לב טוב [ז]): מצאתי כתב יד של האלהי מהר”מ קורדוורא ז”ל שכתב וזה לשונו: לְמַדְנִי זִקֵּן אֶחָד, לבטל המחשבה [רעה] יאמר פסוק זה הרבה פעמים - ”אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה”. ובעיני פשוט שזה הזקן היה אליהו הנביא, ולרוב ענוותנותו של הרב לא רצה לגלות. על כן יהא נזהר בזה, במי שנפל בלבו מחשבת און או מחשבת הבל, שיאמר הפסוק הנ”ל הרבה פעמים, עכ”ל.

ונראה הענין בזה, דפסוק זה נאמר בפרשת קרבן עולה, והרי אמרו חז”ל שקרבן העולה בא על הרהורי הלב, וז”ל הרמב”ן (ויקרא א, ד): ”וראיתי באגדה בויקרא רבא (א, ט), תני רבי שמעון בן יוחאי, אין העולה באה אלא על הרהורי עבירת הלב. אמר רבי לוי, מקרא מלא הוא ”וְהָעֵלָה עַל רוּחְכֶם הָיוּ לֹא תִהְיֶה” (יחזקאל כ, לב), העולה מכפרת על העולה על רוחכם. וכן באיוב הוא אומר ”וְהָעֵלָה עֲלוֹת מִסְפָּר פָּלֶם פִּי אָמַר אִיּוֹב אוֹלֵי חֲטָאוּ בְּנֵי וַיִּכְרְכוּ אֱלֹהִים בְּלִבָּבָם” (איוב א, ה). הדא אמרה אין העולה באה אלא על הרהורי הלב. והטעם, שלפי שהוא חטא שאין מכיר בו אלא ה’, לפיכך כולה כליל לה”.

עוד אמרו חז”ל (ילקוט ויקרא פ”ז רמז תקט), אמר ריש לקיש, מאי דכתיב (ויקרא ז, לו) ”זאת התורה לעולה למנחה וגו’, כל העוסק בתורה כאילו הקריב עולה מנחה חטאת ואשם. וב”כלי יקר” (ו, ב) ביאר בזה וז”ל: ”הוא העולה”, שנחשב לו עסק התורה, שנקראת ’תושיה’, שמתשת כחו של אדם, כאילו הקריב הוא את עצמו לעולה. ואל תאמר שעסק התורה דומה להקרבת עולה על דרך העברה, שהרי באמת אין כאן לא מוקד אש ולא מזבח, ת”ל ”על מוקדה על המזבח”, כי אש התורה אשר בקרבו דומה לאש המזבח.

ובהמשך דבריו שם כתב ה”כלי יקר”: ואמר ”ואש המזבח תוקד בו”... אם באש דת התורה ידבר, פשוט שהוא תוקד בו ממש, ושורף בו כל מחשבה רעה וכל הבהמיות שבו, עכ”ל. והוא על דרך שאמרו חז”ל (קידושין ל, ב) כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל, בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו וכו’. ועוד אמרו (הקדמת איכ”ר, ב) הלואי אותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה, המאור שבה היה מחזירן למוטב.

ומעתה נראה שזהו הביאור בכך שאמירת פסוק ”אש תמיד” היא סגולה להינצל ממצשבות רעות, שזהו רמז לעולה הבאה על הרהורי הלב, והיא המלמדת אותנו שהחובה היא שאש דת התורה תוקד על מזבח הלב תמיד ולא תכבה, והרי כאשר הלב מלא בתורה ממילא זה מבריא את היצר של מחשבות רעות, שהתורה היא התבלין ליצר הרע והיא המחזירה את לבבו למוטב.

והנה ההלכה היא שאף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, והיינו (ע”ד הרמז) שעל ידי

שהאדם מדליק את אש התורה ע"י לימודה ועמלה, על ידי זה הוא זוכה להבטחת "לא תכבה" – שסגולת אש התורה לא תכבה בקרבו, להצילו ממחשבות רעות והרהורים רעים.

ואלו הם דברי ה"כתב סופר" לפרשתנו: "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה". ראיתי בשל"ה... סגולה נפלאה להנצל מהרהור עבירה, שיאמר פסוק זה. ובוזה נראה לי לפרש הקרא עצמו, כי מי שבלבו אש תמיד תוקד לה' ולקיים מצותיו, ה' עוזר לו שינצל ממחשבה זרה מחשבת פיגול, ומכל שכן שלא יבוא לעשות עבירה בפועל, כדאמרו (סוטה כא, א) מצוה מגינה ומצילה. וז"ש "אש תמיד תוקד על המזבח", הוא באדם שהוא מזבח אדמה, ומשם נוצר האדם הראשון כפירוש רש"י בפרשת בראשית (ב, ט), על כן לא תכבה האש, והבא לטהר מסייעין אותו, והמקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מאש של מזבח שלמעלה, וק"ל, עכ"ל.

(מוסר דרך אפיקי חיים - הרב מנחם צבי גולדבאום)

"אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" (ויקרא ג, ו).

"לא תכבה" אף במסעות (ירושלמי יומא, פ"ד, ה"ו).

בזמן שאדם שרוי בביתו וחיו מתנהלים כתיקונם בסביבת קרוביו ומכריו, הריהו יותר מחוסן נגד סטיה מדרך הישר. חיי הבית התקינים מחד גיסא והיותו נתון תדיר תחת מבטי הביקורת של אנשי הסביבה מאידך גיסא, מונעים בעדו מלהכשל במעשים שאינם הוגנים.

ברם, שונים הם פני הדברים בזמן שאדם יוצא למסעיו והוא שרוי בדרכים, במקומות שאין איש מכיר אותו ואין לו מי שיחשוש מפניו, ונוסף על כך עוד באים עליו נסיונות שונים עקב טלטולי הדרך - אזי נקל מאד שיתעה האדם מדרך הישר ויִלְכֹּד ברשת החטא.

לפיכך אומר הכתוב "אֲשֶׁרֵי כָל יָרָא ה' הֵלֶךְ בְּדַרְכָיו" (תהלים קכח, א) - אשרי האיש שנשאר ירא שמים אפילו בזמן שהוא הולך בדרכיו ושרוי במקומות זרים. אם גם אז הריהו נשאר איתן ביהדותו הרי זה סימן של ירא שמים אמיתי.

משום כך מרמזת כאן התורה, כי "אש תמיד תוקד על המזבח" - על מזבח הלב האנושי צריכה ליקוד תמיד האש הלוהטת של אהבת ה' ויראתו, כך ש"לא תכבה אף במסעות" - אפילו תוך טלטולי מסע בדרכים.

מי שהוא יהודי חם ולוהט בביתו, אין הצינה שולטת בו בהיותו שרוי בנכר... (הדרש והעיון מובא במעינה של תורה)

אש תמיד - אף במסעות!

אף במסעות (ירושלמי יומא פ"ד ה"ו).

מה נפלא הרמז הטמון בדברי חז"ל אלו. כל אחד מאתנו מקדיש את מיטב זמנו ומרצו לתורה ותפילה ועבודת ה', תמידים כסדרם, שלוש תפילות בכל יום, קביעת עתים לתורה ושמירת כל המצוות. אמנם, כאשר מזדמן לנסוע

למקום רחוק או אפילו קרוב, לפעמים חל ערעור בחוזק הבנין: התפילות נחטפות איך שהוא, בכשרות המאכלים כבר מוצאים היתרים שבדרך כלל לא מקילים ולא סומכים עליהם, וכ"ש לימוד התורה שאינו בתמידות ובאיכות והכמות הרגילה.

על זה באה הדרשה, "אש" - של התלהבות עבודת ה' - "תמיד תוקד על המזבח", ולא תכבה אף רגע, והדגשה מיוחדת "אף במסעות". (תפארת שמשון - רבי שמשון דוד פינקוס)

"במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת לפני ה'" (ויקרא

ג, י"ח).

יאמר, באותה מקום ומדרגה מגונה אשר היא הגאווה המכונה 'עולה' כנ"ל, באותה מקום ומדרגה מגונה בעצמה תהיה המשפיל עצמו ביותר במה שנוגע בענין ה' ויראתו, כי במקום שיש חלול ה' אין חולקין כבוד, וזהו "החטאת לפני ה'" כי השפל רוח יכולה 'חטאת' וחסרון בנפש.

(חתם סופר)

"ישחטו את האשם ואת דמו יזרק" (ויקרא ג, ב).

הא דגבי שחיטה כתב לשון רבים וגבי זריקה לשון יחיד, יש לפרש משום דקיימא לן 'שנים שוחטין זבח אחד' כמו שפסק הרמב"ם בפ"א מפסוה"מ ה"ה, אבל גבי זריקה מסתמא פסול דהוי שנים שעשאוהו דלאו מלאכה היא כמו שכתב ב"באר יצחק" או"ח סי' י"ד וב"אמרי בינה" שבת סי' ל"ג.

(טעמא דקרא - רבי חיים קניבסקי)

"אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן... על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו" (ויקרא ג, י"ב).

קרבן תודה בא חמץ ומצה

פירש רש"י: "אם על תודה יקריבנו" - אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים והולכי מדברות וחיבשי בית האסורים וחולה שנתרפא, שהן צריכים להודות שכתוב בהן "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה" (תהלים קז, כא - כב. ברכות נד, ב). אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן. "והקריב על זבח התודה", ארבעה מיני לחם, חלות ורקיין ורבוכה, שלשה מיני מצה, וכתוב "על חלת לחם חמץ וגו'... עיי"ש."

ביאר הספורנו (ויקרא ג, יא) וז"ל: והודיע שאעפ"י שכל השלמים קדשים קלים מ"מ יש חילוק ביניהם שאם הם על אודות הודאה יהיה עמהם לתת בתוכו מין חמץ כי אמנם סיבת הסכנה אשר עליה ההודאה הוא שאור שבעיסה [והיינו כי היצר הרע הוא המחטיא את האדם וגורם לאדם להיענש ולבוא לידי סכנה. ויתכן שכוונתו למה שאמרו בבבא בתרא (טו, א) 'הוא שטן, הוא יצר הרע, הוא מלאך

ויתכן שעומק דבריו הם כיון שאי אפשר להגיע להודאה מבלי היות האדם בגיא צלמות, דרך במצב זה הוא זוכה אח"כ להכיר בניסי השי"ת - לכן קרבן תודה עליו להביאו חמץ. דמהאי טעמא מברכים 'הגומל לחייבים טובות שגמלנו כל טוב'. דמזכירים את היותינו חייבים, כי רק עי"ז נכיר בטובת השי"ת שגמלנו כל טוב. ויעוי' בספורנו עה"פ "חמץ תאפינה בכורים לה" (ויקרא כג, יז) שכתב וז"ל: ובהיות זה כענין הודאה על שבועות תקופת הקציר שבהם היתה סכנת התבואה היו שתי הלחם קרבות עם כבשי השלמים כמו שהיה הענין בשלמי תודה על חלות לחם חמץ, עי"ש. וכ"כ הרמב"ן שם. והביאור דגם שם רק מתוך הסכנה שקיימת בתבואה אפשר להגיע להודאה, ולכן קרבן שתי הלחם בא חמץ.

וברקנטי (הובא בספורנו ויקרא ז, יג) כתב, כי בכל תודה חמץ ומצה וביום העצרת צריך להודות לה' וציוה שיהיה הקרבן כדין תודה כי שתי הלחם היו חמץ והמנחה היתה מצה (מנחת הנסכים הבאה עם שני כבשי עצרת), עכ"ל. הרי שקרבן שתי הלחם היה ממש כמו קרבן תודה שבא חמץ ומצה.

(אור התורה - רבי יוסף בן עמרם)

"וְאִם נָדַר אֹרְיָא נְדָבָה זְבַח קֶרְבָּנוּ בְּיוֹם הַקְּרִיבוֹ אֶת זִבְחוֹ יֶאֱכַל וּמִמְחֶרֶת וְהַנּוֹתֵר מִמּוֹנוֹ יֶאֱכַל" (ויקרא ג, טו).

מעלת קרבן נדבה

"וְאִם נָדַר" - שביטא בשפתיו בצר לו. "ונדבה" - שנדבה רוחו אותו להביא זבח לשם לא לנדר ולא לתודה (אכן עזרא, שם). אי זהו נדר האומר הרי עלי עולה, איזו היא נדבה האומר הרי זו נדבה (מגילה ת, א).

הדבר ידוע, שיש הבדל מהותי בין 'נדר' ל'נדבה'. 'נדר' הוא התחייבות שהאדם אומר 'הרי עלי' ומתחייב האדם עצמו להפריש בעתיד קרבן, ו'נדבה' היא קרבן שהאדם מפריש תיכף ומיד ואומר עליו 'הרי זו'.

אמנם האבן עזרא הוסיף בזה ביאור. ברוב המקרים, אדם נודר ומחייב את עצמו להפריש קרבן, כאשר הוא נמצא בצרה. כמו שדרשו חז"ל (בר"ע, א) על הכתוב (בראשית כח, כ) "וידר יעקב נדר לאמר" - כתיב (תהלים סו, יד) "אֲשֶׁר פָּצוּ שִׁפְתָי וּדְבַר פִּי בְּצַר לִי", אמר רבי יצחק הבבלי "ודיבר פי בצר לי" - שנדר מצוה בעת צרתו. מהו "לאמר", לאמר לדורות כדי שיהיו נודרים בעת צרתן. לעומת זאת, ההתעוררות להקדיש קרבן נדבה מגיעה מתוך רגש פנימי ורצון עז לקרבת אלוקים. שהרי על ידי הקרבן יכול אדם להתקרב אל הקב"ה, וכפי שידוע בשם הזוהר הקדוש (ויקרא דף ה, א) ש'קרבן' הוא מלשון התקרבות.

זאת רמז האבן עזרא בקוצר לשונו, "ונדבה" - שנדבה רוחו אותו להביא זבח לה', לא לנדר ולא לתודה". כלומר, שמביא קרבן לשם קירבת השם ולא מחמת נדר להינצל מצרה, או מחמת נתינת תודה על שניצל מצרה.

זו היא גם הסיבה שנדר הוא התחייבות לעתיד ובנדבה מקדישים את הקרבן על אתר. אדם הנמצא בצרה, מקוה

המות'. אך יתכן שכוונתו ששאר שבעיסה היינו הגוף הגשמי, שהוא הגורם לחטא, וגם הסכנה שבו היה האדם נתון אינו על הנשמה, אלא על הגוף, ונמצא שהגוף הוא שנושע, ולכן יש להקריב קרבן מחמץ. וכן נראה מלשון רבינו בכוונות התורה המובא בסמוך שקרבן תודה בא על 'תשועת הגשם הנפסד' (פי' עז והדר), מ"מ מיני המצה רבות עליו [כי יש מין אחד חמץ, ושלושה מינים מצה. וטעם ריבוי מיני המצה, יתכן שלפי מה שביארנו בדברי רבינו שהחמץ בא להודאה על הצלת הגוף, באים מיני המצה להורות על ההודאה שבכך שניצול הגוף מסכנה יוכל האדם לעסוק בעבודת ה' ובחלק השכלי, והודאה זו גדולה יותר מהצלת החומר, לכן מיני המצה מרובים על החמץ (פי' עז והדר)], וברבות הלחם יתפרסם הנס לאוכלים רבים [לכן בקרבן תודה יש להביא הרבה לחם, עשר מכל מין, כדי שירבו האוכלים, שכיון שאינו נאכל אלא ליום ולילה יצטרך לחלק את הלחם להרבה אנשים, ומתוך כך יבוא לספר לכל את הנס שעשה ה' עמו, שהצילו מידי סכנה. ובכוונות התורה (פרק ג אות יט) כתב רבינו: "ואם על תודה יקריב", שהיא להורות על איזה נס וחסד פרטי שקיבל מביא הקרבן, ירבה בה לחם חמץ ומצה להרבות אוכלין לשמיע בקול תודה, ולהורות בחמץ על תשועת הגשם הנפסד בחמלת ה' עליו' (פי' עז והדר)].

ומבואר שהיות והחטא הוא סיבת הסכנה לכן כאשר ניצול מן הסכנה עליו להודות בלחם חמץ בהיותו הסיבה לקרבן ההודאה. ועוד אמרו שחמץ מורה על דין ומצה על רחמים, לרמוז שהיה לו דין ונהפך לרחמים.

בשאר המנחות הדין הוא שהם באים רק מצה כמ"ש "מצות תאכל... לא תאפה חמץ" (ויקרא ו, ט-י) ואילו בקרבן תודה היו בו חלות חמץ ומצה כאחד. וצ"ב החילוק. וכתב ב"כלי יקר" (ויקרא ו, ט-י) וז"ל: אמנם לפי שלא מצינו במנחת חוטא שום חמץ, נוכל לומר בהפך זה שזה שמביא קרבן על חטאו מעצמו בלא הכרח ודאי לא נשאר בו כלום מן השאר הפנימי, אבל הזובח תודה אחר שבאו עליו יסורים המכריחים אותו על התשובה ודאי נשאר בו רושם מן השאר הפנימי. דרך שני הוא היותר נכון וקרוב לשמוע, שהמצה סימן אל ההכנעה כעיסת מצה שאינו עולה למעלה ומצה של חג הפסח יוכיח כי היא סימן חירות וגאולה... ומטעם זה היו מביאים על קרבן תודה שלושים חלות מצות כי אצל ד' שצריכין להודות נאמר "וַיִּכְנַע בְּעַמְל לֶפָם" (תהלים קז, יב), ואחר ההכנעה ראוי שיקריבו חלות מצות שלושים... אחר שנכנע בעמל לבו יביא שלושים מצות המורים על ההכנעה... ועשר של חמץ המורה על הרוממות והתנשאות ליתן כל הגדולה והרוממות לסבה ראשונה יתברך הכלול בעשר ספירות בלימה וכבוד אלהים הסתר דבר. ומטעם זה המצה סימן גאולה וחירות בכל מקום הן ביציאת מצרים הן בקרבן תודה כמו שכתוב "וַיִּאמְרוּ גְאוּלַי ה' אֲשֶׁר נִגְאַלְמָ מִיַּד צָר" (תהלים קז, ב), וזה קאי על כל ארבעה שצריכים להודות שנגאלו בעבור שנכנע לבם ועל כן הוא מקריב חלות מצות... עי"ש.

ליום בו יושע ואליו הוא נושא את נפשו להביא קרבן תודה על ישועתו. אך אדם שמתעורר להתקרב לה', אינו רוצה לדחות התקרבות זו לאחר זמן, אלא ממחר לבטא רגשי כיוסופיו בהקדשת הבהמה כקרבן לה'.

התעוררות זו לקירבת ה' שמביאה את האדם להפריש קרבן נדבה, נותנת לקרבן זה את חשיבותו הגדולה. ולכן פותחת פרשת הקרבנות בקרבן זה, כמו שנאמר (ויקרא א, ב) "דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם הרבו לה'", וכתב רש"י "אדם כי יקריב מכם" - כשיקריב, בקרבן נדבה דבר הענין. ואמרו חז"ל (מדרש הגדול ויקרא א, ג) "חביב הוא קרבן נדבה, שלא פתח הכתוב אלא בו, וכן הוא אומר (הושע יד, ג) וּנְשַׁלְמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ".

ולכאורה דברי חז"ל אלו צריכים ביאור, מה הראיה מהכתוב "ונשלמה פרים שפתינו", שקרבן נדבה חביב יותר משאר הקרבנות.

ונראה לבאר בזה, שפסוק זה מוכיח את היסוד הגדול, שעיקר החשיבות בהקרבנות איננה מעשה ההקרבה בפועל, אלא ההתעוררות הפנימית של האדם להתקרב אל הקב"ה על ידי הקרבת הקרבן. רק מכח יסוד זה נבין כיצד גם בזמן שאין בית המקדש קיים, כאשר אדם מתעורר מעצמו להתקרב לה' והוא לומד את פרשיות הקרבנות למטרה זו, נחשב לו הדבר כאילו הקריב את הקרבן בפועל. זהו שכתוב "ונשלמה פרים שפתינו", כלומר שאדם יכול לשלם להקב"ה קרבנות פרים על ידי דיבור שפתינו. (שיחות רבי נתן צבי - רבי נתן צבי פינקל)

"זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים" (ויקרא ז, לו).

עבודת התפילה כעבודת הקרבנות

תפילה נקראת "עבודה", עקב היותה מיוחדת מכל מצוות התורה בכך שיש בה עמידה לשרת לפני ה' כמו בעבודת המקדש והקרבנות, כפי שאמרו חז"ל: "תפילות כנגד תמידין תקנום" (ברכות כו, ב).

טמון כאן חידוש גדול. כל אדם העומד בתפילה, נוסף על מה שעומד לפני הקב"ה ומבקש מאתו ומהללו ומשבחו, ונוסף על עצם קיום המצוה שיש כאן - הרי הוא גם עומד ומשרת לפניו יתברך, ובעבודתו מעלה ריחות וניחוחים כמו כהן העומד בבית המקדש ומקריב קרבנות.

והנה היתה בעבודת המקדש חיבה יתירה שלא נמצאת בשום מצוה, וכדכתיב בענין שבט לוי: "המעט מכם כי הבדיל אלקי ישראל אתכם מעדת ישראל להקריב אתכם אליו, לעבוד את עבודת משכן ה'" (במדבר טז, ט), ונהגו בה מעלה וכבוד יותר מכל שאר המצוות, שהרי מצאנו שתקנו בעזרה פייס לעבודה, כי מפני רוב חיבתה היו רצים ומוסרים נפשם עליה, ופעמים עד כדי סכנה.

על דרך זו צריך לחשוב כל אדם בגישתו להתפלל, שמלבד מה שהוא מתעסק במצוות תפילה ומבקש צרכיו, גם הגיע זמן משמרתו ובית אב שלו לבוא לשרת בקודש,

ותפילותיו כדם ואמורים, שמן וסולת שמקריב לפניו יתברך, וזה לו לעובד לכבוד ולתפארת, לשמחה עצומה ואושר שאין כמוהו. ומצטרף הוא בזה לחברת המלאכים המשמשים לפניו יתברך תמיד, והכהנים המעלים מנחה וזבח - כן מעלה הוא תפילות ותחנונים כקטורת, כדכתיב "תכון תפילתי קטורת לפניך" (תהלים קמא, ב).

וכן הוא להלכה דבעינן תפילה דומיא דקרבנות בכל הלכותיהם, כגון נקיות הגוף, תיקון המלבושים, כיוון הרגלים וכדומה, כמבואר בטור (סימן צח).

ובאמת ההלכות המיוחדות לעבודה שונות הן מהלכות שאר המצוות, שבכל המצוות הלכותיהן הן רק בגוף המצוה עצמה, ולא נאמרו הלכות באדם המקיים את המצוה - איך ייראה, איך יתלבש וכדומה, כי הוא עצמו אינו אלא פועל מעשה המצוה ואינו נכלל בעצם המצוה.

לא כן עבודת המקדש, שהעובד הוא חלק מן העבודה עצמה. העבודה נשלמת על ידי העובד, ומקום העבודה דהיינו המקדש, כולם בכלל העבודה הם ורק בהצטרף כולם היא נשלמת. וכיון שהעובד הוא חלק מן העבודה כמו הקרבן, צריך שהעובד גם הוא יהיה לרצון לפניו יתברך כמו הקרבן עצמו. לכן מוסל בכהן כמו בקרבן, כי כשם שכשחסר בתיקון הבהמה אין כאן עבודה ומעשה הקרבה - כך אם חסר בתיקון העובד אין כאן עבודה.

על כן צריך האדם לדעת בעודו מתפלל, שמלבד מה שעליו לקיים את המצוה בכדי לצאת ידי חובתו, הוא עצמו גם כן חלק מעיקר המצוה, הוא חלק מהעולה לריח ניחוח לרצון לפניו יתברך להיות כתר לקונו, והמתבונן בזה ודאי שיתלהב לבו בחשק גדול בתפילתו.

(תפארת שמשון - רבי שמשון דוד פינקוס)

"קח את אהרן ואת בניו אתו" (ויקרא ח, ב).

צערם של ישראל שתרד השכינה

"קח את אהרן ואת בניו אתו" - מה תלמוד לומר? לפי שהוא אומר "ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" (שמות לב, לה), היה במשמע שנתרחק אהרן, כשהוא אומר "קח את אהרן ואת בניו" היה במשמע שנתקרב (תו"כ).

כאן גילתה התורה שלמרות חלקו של אהרן בחטא העגל נמחל לו יחד עם כל הכלל, ונבחר לשמש בכהונה גדולה הוא ובניו אחריו. ובאמת מצאנו במדרש שדוקא מחמת חטא העגל עלה אהרן לגדולה. ומובא שם, משל לבן מלך שרצה לחטוא נגד אביו, אמר לו פדגוגו מוטב שאני אעשה את זה ואתה אל תתייגע. הציץ עליו המלך ואמר לו: יודע אני מה היתה כוונתך שיתלה הקלקול בך ולא בבני - ובזכות זה העלהו לגדולה. כמו כן הבין אהרן שיעשו ישראל את העגל אם יסרב להם ואז תהיה בהם האשמה, לכן הקדים הוא ועשה את העגל כדי שישראל ניצלו מכעסו של הקב"ה. ומסיים המדרש: "אמר לו

אבל אחרי שכבר הוקם המשכן נעשה שכינה קבועה בארץ, ומתקבלים קרבנות מכל אדם אם יעשו כתורה המבוארת בפרשת הקרבנות.

והנה אנחנו חיים בתקופה של חורבן, אבל מה שזכו דור המדבר, ומשה ואהרן בראשם, עדיין קיימת אצלנו, אף שנחרבה הבית מכל מקום עומדת היא בקדושתה (שמות רבה ב, ב), וכן פסק הרמב"ם שקדושת המקדש קיימת (פרק ו מבית הבחירה). וכן על ידי תלמוד תורה שורה השכינה בישראל כדאיתא במדרש: כל מקום שיש תורה יש שכינה (שיר השירים רבה ח, ג). ובש"ס איתא: מיום שנחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד (ברכות ח). כמו כן בבתי כנסיות, המקדש מעט שלנו, זוכים לקבלת פני השכינה כמו שאמרו חז"ל: מי הוא זה שבא לבית הכנסת ולא מצא את כבודי שם (דברים רבה ז, ב).

ובאמת, היא שעמדה לאבותינו ולנו להתחזק כחומת ברזל מול הלחצים העצומים מבפנים ומאחור מאלה הדורשים להטיל שינויים בהשקפתנו ובדרכנו. החל מההשכלה הברלינית ועד ימינו ורוצים להכניס לבית המדרש הרוחות החדשות הנושבות בעולם, ולרשות תומכיהם השפעה עצומה והון תועפות, בשעה שחובשי בית המדרש מעונים ודווים. שכינת עוזינו השרויה בתוכינו היא שנתנה לנו הכוח להדוף כל פלישה זרה. לא יאומן כי יסופר גבורתם של נושאי דגל התורה בהקריבם את חייהם על מזבח התורה במסירות נפש מבלי להזדקק לטובותיהם של המהרסים והמחריבים.

כאשר עלה הכורת על יהדות אירופה ומצאו את מותם מות קדושים, בידי הרוצחים ימ"ש - ראינו אז ולקחנו מוסר איך לשוא כל ההתייפות וההתדממות לגוים. לא הבחין הרוצח בין חרדי לבין מודרני, בין "תלמודיסט" לבין משכיל, בין פולני לבין אזרח גרמני. כולם נתפסו גם יחד, אולם אלה נתפסו כרבי עקיבא על דברי תורה לאשרם הנצחי - ואלה, כפפוס, על דברים בטלים.

בתקופה האחרונה נתפרו הרבה מן האמונה הטהורה ומשתרש החטא של טבע ומקרה, ומלזלים מאוד בלימוד התורה באמרם שלא יוצא מזה שום "תכלית". מצאנו בירושלמי ביקורת חדה על דור המדבר שאין להבין איזה אופי היה להם, שהרי כשנתבעו לעגל תרמו, וגם כשנתבעו למשכן תרמו (ירושלמי שקלים א), על אף שהעגל והמשכן הם שני הפכים. כיום אצל רבים כבר נפתרה בעיה זו משום שאינם תורמים אלא לעגל בלבד, בזמן שבמשכן לא רואים שום "תכלית".

אנו שיש לנו שכל להבין צריכים להתחזק מאוד להמשיך את דרכנו בקודש ביתר שאת ולא להתפעל כלל מן הטועים. עלינו להיות חזקים באמונה שהשכינה שירדה בימי משה ואהרן לתחתונים נמצאת בנו ועל ידה נוכל לעלות ולהצליח.

(המוסר והדעת - רבי אברהם יפה)

הקב"ה לאהרן "אהבת צדק" - אהבת לצדק את בני ושנאת מלחייבן, "על כן משחך אלקים אלקיך". - אמר לו חייך שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה (ויקרא י, ג).

ולא רק שציוה הקב"ה לקרב את אהרן אלא גם ציוה לאסוף את כל העדה כדי לראות את סדר המילואים, ואיתא במדרש שנעשה נס והחזיק מועט את המרובה וכל הששים רבוא של כלל ישראל נכנסו לפתח אוהל מועד (ויקרא י, ט).

והנה, כל שבעת ימי המילואים שהיה משה משרת בקודש לא ירדה שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה: משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עוון העגל. והיה משה משיבם: אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו (רש"י ט, כג).

והנה אחרי השמיני למילואים שהקריב אהרן בעצמו קרבנותיו, עדיין לא שרתה שכינה ונחלשה דעתו של אהרן שחשב שבגללו לא ירדה השכינה, עד שמשה נכנס אתו ביחד אל אוהל מועד לבקש רחמים - ואז ירדה שכינה לישראל (רש"י שם על פי תורת כהנים).

הדבר מבהיל מאוד שאחרי שכבר נמחל להם על מעשה העגל ונצטוו על מעשי המשכן אשר עשו בחרדת קודש ובנדיבת לב, וכל מעשיו על פי רוח הקודש; וכבר נבחר אהרן על פי ציווי ה' ונתגדל לעיני כולם תוך נס גלוי של החזקת מועט את המרובה - ובכל זאת לא ירדה שכינה לישראל! כמה צער נצטערו ישראל ומשה ואהרן על זה, ובכל זאת, על אף הכל, לא ירדה השכינה עד שהורידוהו משה ואהרן בתפלתם, ואם כן אנו יכולים לתאר לעצמנו כמה גדולה השראת השכינה בישראל, עד שלא זכו אליה כל הצדיקים האלה, אפילו אחרי התשובה, ואחרי הטרחות של הכנת המשכן שנעשה על טהרת הקודש, ואחרי הבטחת הקב"ה, עד שלא התאמצו בתפלה מתוך שברון לב.

והנה בברייתא של סדר עולם הוזכרו עשר עטרות שנטל אותו יום של שמיני למילואים, וביניהם ששרתה שכינה בישראל ושנאסרו הבמות. ולכאורה איסור הבמות זה דבר שלילי ולא שייך לכנותו בשם "עטרה". אבל הכוונה שגם דוקא במקום השכינה שהוא באוהל מועד, ויש בזה משום כבוד השכינה, וכבוד זה לגדולה יחשב משום שאחרי שזכו סוף סוף לשכינה כבר היו מחויבים להקריב ישראל גם יחד, ולא בבמות שאין בהם השראת השכינה.

ובכדי להעריך כראוי ענין השראת השכינה, יש לציין דברי המדרש, שמתחילה היה הקב"ה מקבל קרבנות מלמעלה אבל משהוקם המשכן כבר הוא מקבל קרבנות מלמטה (שיר השירים רבה ה, א). ושם מבואר איך משה ושאר הצדיקים הורידו את השכינה לארץ אחר שנסתלקה מחמת הרשעים. והכוונה בזה שלפני הקמת המשכן היו הקרבנות מתקבלות רק מאנשי המעלה, כאילו מרחוק.

כל" (דברים כח, מז), הרי לו היתה העבודה בשמחה היתה מגינה ומצילה מכל הקללות האמורות ומהחורבן הנורא, וכמו בהשראת השכינה במשכן שהיתה תלויה בעשייתו בשמחה וברצון, כמו כן ה"ושכנתי בתוכם" הוא תלוי בהתקשרות הנפשית לתורה ותלמודה בשמחה.

וביותר שייך ענין זה לגבי התורה, דהלא על התורה נאמר: "פקודי ה' ישרים משמחי לב" (תהלים יט, ט), הרי שבעצם מונח בה הכח והאור לשמח את הלב, וכן נאמר (שם קיט, קסב) "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב", וענין הששון הוא השמחה הפתאומית מעושר גדול בלתי צפוי ומקווה מראש המגיע בבת אחת, והוא דיש ענין ששון בכל ענין השגה וידיעה חדשה והיא כמציאת שלל רב, ובירושלמי (פסחים פרק י, הל' א): רבי אבהו אתא לטיבריא, חמוניה [ראו אותן] תלמידיו דר' יוחנן אפוי נהורין, אמרון קומי ר' יוחנן אשכח ר' אבהו סימא [מציאה לכך פניו צהובין], אמר לו למה, אמר ליה אפוי נהורין, אמר לון דילמא אורייתא חדתא שמע, סלק לגביה אמר ליה מה אורייתא חדתא שמעת, אמר ליה תוספתא עתיקתא [תוספתא ישנה שלא ראה אותה מימיו מצא, וראה בה דברים חדשים ושמח בה], וקרא עלוי "חֲכַמְתָּ אֶדָם תְּאִיר פְּנֵינוּ" (קהלת ח, א), הרי דהאירו פניו מתוך דבר חידוש בתורה.

ואמרו חז"ל (שבת פח, א) "ויתיצבו בתחתית ההר", אמר רב אבדימי בר חמא, מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב מכאן מודעא רבה לאורייתא, אמר רבא אף על פי כן הדור קבלוה בימי אחשורוש, דכתיב "קימו וקבלו היהודים" קיימו מה שקבלו כבר. והנה ודאי דליכא כלל דין טעות בקבלת התורה מכמה אנפי. אך הגדר הוא, דקבלה שניה היתה ברצון ובשמחה, וקבלה כזו יש בה השפעה גדולה לפעול בנפש האדם. והנה במעשה המשכן נאמר י"ח פעמים "כאשר צוה ה'" וגו', היינו דעשו לגמרי כפי מה שהיה מונח בציווי, והטעם, שהבינו כי השי"ת נתן חכמה ותבונה בכל העושים, לכל אחד מה שנוגע למלאכתו, כדי שיעשה הכל ברצון גמור ובלב שלם בהכרתו עד היכן שהדברים מגיעים.

(משנת רבי אהרן - רבי אהרן קוטלר)

"וּפְתַח אֶהָל מוֹעֵד תִּשְׁבוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שְׁבַעַת יָמִים וְשִׁמְרֵתֶם אֶת מִשְׁמֵרַת ה' וְלֹא תִמְוֹתוּ" (ויקרא ח, לה).

יאמר, שבכל שבעים שנות האדם יִשְׁבוּ פתח אהל מועד שהוא העולם הבא הדומה לטרקלין, תמיד יִשְׁבוּ בפתחו כמוכן למות, על דרך 'שוב יום אחד לפני מיתתך' (אבות פ"ב מ"ג), ועי"ז ישמרו משמרת ה' ולא ימותו על דרך (תמיד לב, א) הרוצה לחיות ימית עצמו.

(חתם סוס)

"וְאֵת כָּל הָעֵדָה תִּקְהַל אֶל פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָעֵדָה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת" (ויקרא ח, ג - ה).

יש לפרש פסוקים אלו בענין מעלת האחדות. כי אמרו רז"ל על הפסוק "ואת כל העדה הקהל" וכו' שזה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה (ויקרא רבה י - ט). וזהו שאמר משה לעדה "זה הדבר אשר צוה ה' לעשות", רצונו לומר כמו שעכשיו לא אמר אדם צר לי המקום והספיק מקום מועט לרבים בגלל האחדות שבכם, זה אשר צוה ה' לעשות, שתהיה תמיד האחדות והאהבה ביניכם, שגם אם יזדמן שתהיו במקום צר אחד יסבול את השני.

ובזה יתפרש דרך רמז אומרו (תהילים לב, י) "רַבִּים מְכַאֲבִים לְרָשָׁע וְהַבּוֹטָח בָּהּ חֶסֶד יְסוּכְבָּנּוּ", רצה לומר כי מי שהרבים מכאובים לו ואין הוא סובל דוחק האורחים בביתו הרי סימן שהוא רשע, אך הבוטח בה' חסד יסוכבנו, וכל ביתו מלא אורחים ומשליך על ה' יהבו שיעזרנו להאכילם ולסעדם. (אמרי ברוך - רבי ברוך אברהם טולידאנו)

"וַיִּשְׁחַט וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת הַדָּם וַיִּתֵּן עַל קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ וְגו', וְאֵת הַדָּם יִצַק אֶל יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ, וַיִּקְדְּשׁוּהוּ לְכַפֵּר עָלָיו" (ויקרא

ח, ט).

הרצון והשמחה בתורה ובמצוות

כפרה זו איני יודע מה היא, מנין אתה אומר שלא תהא כפרה זו. אלא שאמר משה, שמא בשעה שצוה אדון עולם להתנדב דבר למקדש דחקו ישראל איש ואיש והביאו שלא לטובתם, תהא כפרה זו שלא יתנדב גזל למקדש וכו' (ילק"ש רמז תתט"ו).

והנה ידוע שהנותן משום כיוספא, הו"ל מתנה גמורה עפ"י דין, אך אעפ"כ כבר חסרה נדיבות הלב והרצון, והם היסוד העיקרי של המשכן, כיון שבכל המקומות אשר נאמר בפסוק "כאשר צוה ה' את משה", הוא שנעשה בכל כוונות העשייה ובטהרת הלב, בצירוף כל הכוונות העליונות, וכדי שתחול הקדושה היה צריך הכוונות כמו בכריאה עצמה, וכל זה יתכן דוקא ברצון גמור ובנדיבות הלב.

ומזה נלמד לכל מעשי המצוות שצריך לקיימם ברצון ובשמחה אמיתית, ואז הן פועלות לעשות בנין הקדושה בנפש האדם. דודאי אף שיצא ידי חובת המצוה בלאו הכי, הנה זהו שלא יקרא 'עברייני', כמ"ש חז"ל (יבמות כ, א) 'כל שאינו מקיים דברי חכמים קדוש הוא דלא מיקרי רשע נמי לא איקרי', וזהו בגדר הקיום על פי ההלכה, אבל הפעולה הרוחנית והשפעת הקדושה על האדם תלויים ברצון ובשמחה במעשי המצוות.

וכמו שבמעשי המצוות דרוש הרצון והשמחה, כך ג"כ בלימוד התורה שייך ענין זה, דהנה בתוכחה נאמר "תחת אשר לא עבדת את ה' אלוֹקֶיךָ בשמחה ובטוב לבב מרב